

**СТРАТЕШКИ ПЛАН РУРАЛНОГ
РАЗВОЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
(2018-2021)- Оквирни документ**

САДРЖАЈ

СКРАЋЕНИЦЕ И АКРОНИМИ	5
1. УВОД	8
2. АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА У СЕКТОРУ	11
2.1. Значај пољопривреде у економији БиХ.....	11
2.2. Природни ресурси као основа пољопривредне производње.....	12
2.3. Шумарство	16
2.4. Пољопривредна производња.....	16
2.4.1. Биљна производња.....	16
2.4.2. Сточарска производња.....	19
2.5. Опремљеност пољопривредних газдинстава	22
2.6. Рибарство.....	23
2.7. Органска и интегрална производња	24
2.8. Љековито, ароматично и самоникло биље	25
2.9. Ефикасност и конкурентност пољопривредне производње	26
2.9.1. Ефикасност пољопривредне производње	26
2.9.2. Остварени просјечни приноси	26
2.9.3. Покривеност увоза извозом	27
2.10. Прехрамбена индустрија.....	27
2.11. Спољна трговина	28
2.11.1. Трговина важнијих група пољопривредно-прехранбених производа	29
2.11.2. Важнији БиХ спољнотрговински партнери у сектору пољопривредно-прехранбених производа	30
2.11.3. Тржишна инфраструктура	31
2.12. Пољопривредни произвођачи	32
2.13. Политички, правни и институционални оквир.....	33
2.13.1. Правни оквир	33
2.13.2. Буџетски трансфери пољопривредне политике	36
2.13.3. Институционални оквир	40
2.13.4. БиХ у међународним и регионалним трговинским и економским интеграцијама	41
2.13.5. Образовне и научно-истраживачке институције у сектору пољопривреде	41
2.13.6. Пољопривредне савјетодавне службе	42
2.14. Финансирање пољопривреде	42
2.15. Друштвено-економска оцјена стања у руралним подручјима.....	43
2.15.1. Извори прихода	44

2.15.2. Рурална инфраструктура.....	44
2.15.3. Демографска ситуација	44
2.16. Агроеколошки услови.....	45
2.16.1. Деградиција земљишта и управљање водама.....	45
2.16.2. Управљање отпадом.....	45
2.16.3. Агро-еколошка политика	46
2.16.4. Биодиверзитет и анимални и биљни генетски ресурси.....	46
2.16.5. Производи са заштићеним географским поријеклом, изворни и традиционални производи	47
2.17. Равноправност (с)полова	48
2.18. Донаторска подршка	49
3. САЖЕТАК SWOT АНАЛИЗЕ.....	51
4. СТРАТЕШКА ВИЗИЈА	56
5. СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ И МЈЕРЕ.....	56
6. СТРАТЕШКЕ МЈЕРЕ.....	62
6.1. Директна подршка пољопривредним произвођачима.....	62
6.2. Подршка инвестицијама пољопривредних предузећа, произвођачких група и прерађивача	63
6.3. Подршка стручном усавршавању, развоју знања и обезбјеђењу савјета и информација	65
6.4. Подршка развоју руралне инфраструктуре и побољшање доступности услуга сеоском становништву	68
6.5. Подршка диверзификацији у руралним подручјима	69
6.6. Подршка развоју јавне инфраструктуре квалитета и услуга у пољопривредно-прехранбеном сектору.....	71
6.7. Подршка системима и услугама у ветеринарској и фитосанитарној области	74
6.8. Подршка органској производњи, заштити животне средине и смањење утицаја климатских промјена.....	77
6.9. Подршка развоју административног сектора и услуга информационе подршке	80
6.10. Подршка развоју капацитета институционалног управљања.....	82
6.11. Мултидисциплинарне активности	84
7. ИНДИКАТИВНИ АКЦИОНИ ПЛАН.....	86
8. ИНДИКАТИВНИ БУЏЕТСКИ ОКВИР (2018-2021)	100
8.1. Укупне буџетске алокације	100

8.2. Буџетске алокације по циљевима	101
--	------------

ЛИСТА ТАБЕЛА

ТАБЕЛА 1: СТРУКТУРА ОБРАДИВИХ ПОВРШИНА У БИХ, ЕНТИТЕТИМА И БД БИХ, 2015. ГОДИНА	13
(У 000 HA)	13
ТАБЕЛА 2: БРОЈ СТОКЕ У БИХ, ФБИХ И РС, 2015. ГОДИНА	19
(У 000)	19
ТАБЕЛА 3: УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД ПРОСЈЕЧНО ОСТВАРЕНИХ ПРИНОСА У ЕНТИТЕТИМА, ЗЕМЉАМА ОКРУЖЕЊА И ЕУ (ПРОСЈЕК 2006-2014.)	26
ТАБЕЛА 4: УЧЕШЋЕ ПОЉОПРИВРЕДНО-ПРЕХРАМБЕНИХ ПРОИЗВОДА У УКУПНОЈ СПОЉНОТРГОВИНСКОЈ РАЗМЈЕНИ БИХ (ПЕРИОД 2006.-2015.) У МИЛИОНИМА КМ	29
ТАБЕЛА 5: ПРЕГЛЕД БУЏЕТСКИХ ИЗДВАЈАЊА ЗА СЕКТОР ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНА ПОДРУЧЈА, ФЕДЕРАЦИЈА БИХ, РЕПУБЛИКА СРПСКА, БРЧКО ДИСТРИКТ И БИХ (ПЕРИОД 2006.-2015.), У МИЛИОНИМА КМ	36
ТАБЕЛА 6: SWOT АНАЛИЗА	51
ТАБЕЛА 7: ИНДИКАТИВНИ АКЦИОНИ ПЛАН	86
ТАБЕЛА 8: УКУПНЕ БУЏЕТСКЕ АЛОКАЦИЈЕ	100
ТАБЕЛА 9: БУЏЕТСКЕ АЛОКАЦИЈЕ ПРЕМА ЦИЉЕВИМА	101

СКРАЋЕНИЦЕ И АКРОНИМИ

AFRS	-	Служба за предвиђање и извјештавање у пољопривреди
ANC	-	Подручја са природним органичењима (<i>енг. Areas with Natural Constrains</i>)
APIF	-	Агенција за пружање посредничких, информатичких и финансијских услуга
APM	-	Алат за мјере пољопривредне политике (<i>енг. Agri Policy Measured Tool</i>)
БД БиХ	-	Брчко дистрикт Босне и Херцеговине
БДП	-	Бруто домаћи производ
БДВ	-	Бруто додана вриједност
БХ МАЦ	-	Центар за уклањање мина у БиХ
БХАС	-	Агенција за статистику Босне и Херцеговине
БиХ	-	Босна и Херцеговина
BRC	-	Међународна компанија за глобалне стандарде безбједности хране
CEDAW	-	Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (<i>енг. The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women</i>)
ЦЕФТА	-	Споразум о слободној трговини централне Европе (<i>енг. Central European Free Trade Agreement</i>)
CLC	-	КОРИНЕ земљин покривач (<i>енг. CORINE Land Cover</i>)
ЕЦ	-	Европска комисија (<i>енг. European Commission</i>)
ЕФТА	-	Европска асоцијација за слободну трговину (<i>енг. European Free Trade Association</i>)
EIDHR	-	Европског инструмента за демократију и људска права
ЕУ	-	Европска унија
FADN	-	Мрежа рачуноводствених података са фарме (<i>енг. Farm Accountancy Data Network</i>)
FAO	-	Организација за храну и пољопривреду у оквиру Уједињених Нација (<i>енг. Food and Agriculture Organization of the United Nations</i>)
ФАМЗ	-	Федерални агромедитерански завод Мостар
ФАРМА	-	Пројекат развоја тржишне пољопривреде (<i>енг. Fostering Agriculture Market Activity</i>)
ФБиХ	-	Федерација Босне и Херцеговине
ФМПВШ	-	Федерално министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства
ФИА	-	Финансијско-информатичка агенција
FVO	-	Канцеларија за храну и ветеринарство ЕУ (<i>енг. Food and Veterinary Office EU</i>)
ФЗС	-	Федерални завод за статистику
GIS	-	Географски информациони систем (<i>енг. Geographic information systems</i>)
GIZ	-	Немачка организација за међународну сарадњу (<i>њем. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit</i>)
GLOBALG.A.P.	-	GLOBAL Good Agricultural Practice
ha	-	Хектар
НАССР	-	Анализа опасности и критичне контролне тачке (<i>енг. Hazard Analysis and Critical Control Point</i>)

IACS	-	Интегрисани административни и контролни систем (енг. <i>Integrated Administration and Control System</i>)
IFAD	-	Међународна фондација за развој пољопривреде (енг. <i>International Fund for Agriculture Development</i>)
IFC	-	Међународна финансијска корпорација (енг. <i>International Finance Corporation</i>)
IFOAM	-	Интернационална федерација покрета за органску пољопривреду (енг. <i>International Federation of Organic Agriculture Movements</i>)
ИП	-	Интегрална производња
IPA	-	Инструмент претприступне помоћи (енг. <i>Instrument for pre-accession assistance</i>)
IPM	-	Интегрална заштита биља од болести и штеточина (енг. <i>Integrated Pest Management</i>)
КМ	-	Конвертибилна марка
ЛАГ	-	Локална акциона група
LPIS	-	Систем за идентификацију земљишних парцела (енг. <i>Land Parcel Information System</i>)
МАР	-	Медицинско и љековито биље (енг. <i>Medical and Aromatic Plants</i>)
мнв	-	Метара надморске висине
МКО/МКД	-	Микрокредитне организације/Микрокредитна друштва
МПШВ РС	-	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске
МСП	-	Мала и средња предузећа
МВТЕО/МСТЕО	-	Министарство вањске/спољне трговине и економских односа БиХ
ОПЕС		Организаација земаља извозница нафте (енг. <i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i>)
ОПШВ БД	-	Одјељење за пољопривреду, шумарство и водопривреду Брчко дистрикта БиХ
OFID	-	ОПЕС фонд за интернационални развој (енг. <i>OPEC Fund for International Development</i>)
PDO	-	Заштита изворности (енг. <i>Protection Denomination of Origin</i>)
PGI	-	Заштита географског поријекла (енг. <i>Protected Geographical Indication</i>)
ПТИС	-	Пољопривредно тржишни информациони систем
RASFF	-	Систем за брзо узбуњивање за храну и сточну храну (енг. <i>The Rapid Alert System for Food and Feed</i>)
РК	-	Регистар клијената
РПГ	-	Регистар пољопривредних газдинстава
РС	-	Република Српска
РЗС РС	-	Републички завод за статистику РС
СТО	-	Свјетска трговинска организација
SIDA	-	Агенција за интернационалну кооперацију Краљевине Шведске
SEE SWG RRD	-	Стална радна група за регионални рурални развој Југоисточне Европе (енг. <i>Regional Rural Development Standing Working Group in South Eastern Europe</i>)
СЗЗБ	-	Средства за заштиту биља
ТАИЕХ	-	Инструмент за техничку асистенцију и размјену информација Европске комисије (енг. <i>Technical Assistance and Information Exchange Instrument of the European Commission</i>)

TSG	-	Заштита традиционалног угледа хране (<i>енг. Traditional Speciality Guaranteed</i>)
TWINNING	-	TWINNING је инструмент ЕУ за институционалну сарадњу између јавне администрације ЕУ земаља чланица и корисника, односно партнерских земаља
UAA	-	Корисно пољопривредно земљиште (<i>енг. Utilized Agricultural Land</i>)
USAID		Агенција за помоћ владе Сједињених америчких држава (<i>енг. United States of America Aid</i>)
USAID/Sweden FARMA II		USAID/Sweden Пројекат развоја тржишне пољопривреде II
UGS	-	Условно грло
UHT	-	Ултра високе температуре (<i>енг. Ultra high temperature</i>)
УН	-	Уједињене нације
UNDP	-	Развојни програм Уједињених нација (<i>енг. United Nations Development Programme</i>)
UNFCCC	-	Оквирна конвенција УН о климатским промјенама (<i>енг. United Nations Framework Convention on Climate Change</i>)
КЗВ БиХ	-	Канцеларија за ветеринарство БиХ
ВЛ	-	Вриједносни ланац
ЗПП	-	Заједничка пољопривредна политика

1. Увод

Министарство спољне трговине и економских односа (МСТЕО), Сектор за пољопривреду, исхрану, шумарство и рурални развој, координирао је израду Стратешког плана руралног развоја БиХ (Стратешки план), за период 2018-2021. године. Стратешки план је припремљен у сарадњи са Федералним министарством пољопривреде, водопривреде и шумарства (ФМПШВ), Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске (МПШВ РС) и Одјељењем за пољопривреду, шумарство и водопривреду Владе Брчко дистрикта БиХ (ОПШВ БД БиХ), а уз техничку подршку USAID/Sweden Пројекта FARMA II.

У изради документа у обзир су узете анализе, циљеви, мјере и планови који су већ на снази и имплементирају се у оквиру енитетских стратешких докумената. У Федерацији БиХ на снази је Средњорочна стратегија развоја пољопривредног сектора у Федерацији Босне и Херцеговине за период 2015-2020. година, а у поступку доношења је Програм руралног развоја Федерације Босне и Херцеговине за раздобље 2018-2020. година. У Републици Српској је на снази Стратешки план развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске, 2016-2020. Стратегија развоја пољопривреде, исхране и руралног развоја у Брчко дистрикту БиХ била је урађена за период 2008-2013. година, али никад није усвојена у Скупштини Брчко дистрикта БиХ. Израда нове стратегије пољопривреде, исхране и руралног развоја је у току.

Такође, документ је базран и на детаљној анализи постојећег стања цјелокупног сектора. Напријед наведени стратешки документи као и секторске анализе које је финансирала Европска унија, а реализовао FAO, пружили су чврсте улазне параметре и обезбиједили добар основ за оправдано и прикладно циљане мјере. Анализе пољопривредног сектора су креиране путем консултација са надлежним органима, и засниване су на релевантности у смислу стандарда ЕУ и привреде. Анализе су израђене за: месо, прераду и млијеко и млијечне производе; воће и поврће; житарице (пшеница и кукуруз); вино; и диверсификацију.

Додатно, узети су у обзир и резултати процјене конкурентности три вриједносна ланца у пољопривреди, за млијеко и млијечне производе, месо и месне производе, воће и поврће, вино и рибу у БиХ, Федерације БиХ и Републике Српске, која је потврдила да су сектори млијека и млијечних производа, меса и месних производа, воћа и поврћа најконкурентнији.

Анализе сектора пружају детаљне информације стања у секторима те идентификују слабости и питања, од интереса за сектор, које је потребно ријешити.

Документ сачињава:

- (I) Сажета анализа тренутне ситуације у пољопривреди и руралним подручјима БиХ;
- (II) Сажета анализа снага, слабости, могућности и пријетњи у пољопривреди и руралним подручјима у БиХ у наредне четири године;
- (III) Стратешки оквир и скуп приоритета за развој пољопривреде и руралних подручја у сљедеће четири године;
- (IV) Индикативни акциони план за спровођење Стратешког плана;
- (V) Индикативни финансијски оквир који одражава расподјелу ресурса, укључујући расподјелу средстава јавне управе, приватног сектора и донаторске заједнице.

Примарни циљ Стратешког плана је да обезбиједи оквир за постепено усклађивање циљева руралног развоја, утврди програме, мјере и друге активности за постизање ових

циљева, успостави мониторинг и евалуацију, те оквирно утврди потребна финансијска средства и процедуре за њихово коришћење. У том контексту, Стратешки план има за циљ да обезбиједи широк оквир који ће водити постепеном усклађивању пољопривреде и руралног развоја у оквиру БиХ, са најбољим праксама ЕУ. Документ има за циљ да промовише привлачење инвестиција и техничку подршку у процесу усклађивања и развоја сектора на свим нивоима управљања.

Стратешки план пружа оквир за развој сектора пољопривреде и руралног развоја, унапређење координације и управљања сектором, побољшање система регулације безбједности хране, ветеринарских и фитосанитарних питања, законодавно и институционално усклађивање, како би се обезбиједило постепено приближавање ЕУ и међународним стандардима. Стратешки план такође предвиђа развој капацитета и диверзификовану подршку руралном развоју.

За успјешну имплементацију Стратешког плана, неопходан је висок степен сарадње и партнерства између јавне управе и приватног сектора, на свим административним нивоима. Стратешки план иницира и поступно повећање инвестиционе подршке за развој приватног сектора, усмјерене на јачање производње, побољшање ланаца вриједности и повећање приступа произвођача и прерађивача савременој технологији, као и усмјеравање на тржишне нише у којима би производња у БиХ имала компаративну предност.

Интеграцијом регионалног тржишта, увођењем бесцаринског приступа земљама чланицама, у процесу приступања ЕУ, на тржиште БиХ, ствара се конкурентски притисак, који ће имати широк распон импликација на пољопривредну производњу и руралну привреду у БиХ. Неће сви произвођачи и прерађивачи у пољопривреди имати користи од побољшаног приступа тржишту за своје производе. Мање ефикасни пољопривредни прерађивачи и произвођачи, као и пољопривредници са slabим приступом тржиштима, нижим квалитетом земљишта и недовољним обимом производње, имаће потешкоћа у надметању са увезеним производима. Као резултат промјена, очекује се да ће се производња и продаја појединих пољопривредних производа повећати, док ће производња осталих роба опасти. Те потешкоће ће утицати на дугорочну одрживост многих руралних заједница. Рурални развој ће због тога постати све важнији елемент пољопривредне политике, нарочито креирање и спровођења мјера за помоћ људима у руралним подручјима у проналажењу алтернативних извора прихода и запошљавања који нису везани за пољопривреду, јер ће се укупна запосленост у примарној пољопривредној производњи смањивати. Због тога је Стратешки план осмишљен како би пружио оквир за ублажавање посљедица оваквих промјена, обезбјеђујући развој комерцијално одрживе пољопривреде и прераде у складу са приоритетима ентитета и Брчко дистрикта БиХ.

Приступ изнесен у Стратешком плану је свеобухватан. Међутим, приступ за имплементацију, како је дефинисано у Акционом плану, биће постепен, препознајући потребу за изградњом институционалних капацитета и капацитета корисника у наредном периоду како би могли ефикасно користити и имати користи од подршке за рурални развој, и осталих видова техничке и финансијске подршке.

Приликом осмишљавања Стратешког плана у потпуности су узете у обзир одговарајуће надлежности за креирање и спровођење политика која утиче на сектор на ентитетском, Брчко дистрикта БиХ и нивоу БиХ. Ентитетска министарства пољопривреде и Одјељење за пољопривреду Владе Брчко дистрикта БиХ, имају примарну одговорност за развој и унапређење производње биљака и животиња, рибарства и лова, заштите и коришћења пољопривредног земљишта, прехранбене индустрије и производње хране за животиње, заштите вода, области ветеринарства, фитосанитарне области, јавне здравствене

заштите и шумарства. У Федерацији БиХ одређене надлежности се даље преносе на кантоналне органе управе надлежне за пољопривреду, ветеринарство, шумарство и водопривреду. На нивоу БиХ, МСТЕО је између осталог, надлежно за обављање послова и задатака из надлежности БиХ који се односе на дефинисање политике, основних принципа, координацију дјелатности и усклађивање планова ентитетских органа власти и институција на међународном плану у подручјима: пољопривреде; енергетике; заштите животне средине, развоја и коришћења природних ресурса; туризма. Додатно, за све оне области које су обухваћене категоријом руралног развоја, а које не спадају директно у сектор пољопривреде, као што је на примјер, питање доступности здравствене заштите и здравственог осигурања, јавног превоза, образовања исл. примјењиваће се и документи, који су, у складу са уставним надлежностима, на снази и примјењују се по овим питањима.

Овакав законодавни оквир (Закон о пољопривреди, исхрани и руралном развоју БиХ, „Службени гласник БиХ“, број 50/08; Закон о пољопривреди, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 70/06, 20/07, 86/07 и 71/09; Закон о пољопривреди Федерације БиХ, „Службене новине ФБиХ“, бр. 88/07, 4/10, 27/12 и 7/13) захтијева висок ниво сарадње и координације између релевантних институција са нивоа ентитета, Брчко дистрикта БиХ и БиХ, како би се обезбиједио ефикасан развој политика сектора и ускладила њихова имплементација. Стратешки план настоји да ријеша овај изазов планирањем према приступу “од средине ка горе”, уз потпуно поштовање надлежности ентитета, Брчко дистрикта БиХ и БиХ, истовремено промовишући практична рјешења која ће обезбиједити стваран и мјерљив напредак у интересу свих пољопривредних и руралних учесника у сектору којима је потребна практична подршка и помоћ, како би могли развити своје пословање и руралне заједнице, током сљедеће четири године и касније.

2. Анализа постојећег стања у сектору

2.1. Значај пољопривреде у економији БиХ

Пољопривреда и прехранбена индустрија су важне привредне гране економије БиХ, њених ентитета и Брчко дистрикта БиХ, са становишта доприноса економији, укупној запослености и друштвено-економском развоју.

У БиХ, *брutto* додана *вриједност* (БДВ) пољопривреде (заједно са шумарством и риболовом), у протеклом периоду варирао је у апсолутном износу (1,6-1,8 милијарди КМ), али генерално расте. Ипак, у релативном смислу опада, због бржег раста БДВ других, непољопривредних, сектора (са 8,1% у 2006. године, на 6,2% у 2015. години). При томе, пољопривреда има већи значај за Републику Српску, него за Федерацију БиХ и Брчко дистрикт БиХ (Агенција за статистику БиХ).

Федерација Босне и Херцеговине: У Федерацији БиХ БДВ пољопривреде кретала се између 707 (2006.) и 857 милиона КМ (2015.), а њено учешће у БДП Федерације БиХ опада, и у 2015. години је било 4,6%.

Република Српска: У Републици Српској БДВ пољопривреде у 2015. години (857 милиона КМ), готово је идентична њеној вриједности у 2016. години (897 милиона КМ), с тим да је у појединим годинама прелазила 900 милиона КМ. Учешће пољопривреде у БДП Републике Српске опада, и 2015. године је било 9,3%.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: У Брчко дистрикту БиХ БДВ пољопривреде у апсолутном погледу расте (2006. године 52 милиона КМ, а 2015. године 66 милиона КМ), а у релативном смислу њено учешће у БДП Брчко дистрикта БиХ је опало са 14% у 2006. години, на 10% у 2015. години.

Дугорочни трендови указују на смањење броја становника који се баве пољопривредом у БиХ. Међутим, то је смањење споро и указује на аграрну презапосленост, у односу на значај и допринос тог сектора стварању друштвеног богатства. Запосленост у сектору пољопривреде према анкетама о радној снази је на крају 2015. године била 17,9%, иако је у том сектору било запослено мање од 1% формално регистрованих. У БиХ се пољопривредном производњом, пуно или скраћено радно вријеме, бави 147 хиљада становника.

Федерација Босне и Херцеговине: Формално, у пољопривреди Федерације БиХ су 2015. године била запослена само 2.832 радника (0,6%), а неформално (према подацима анкете о радној снази) још 53 хиљаде радника (10,6%).

Република Српска: У Републици Српској је у сектору пољопривреде формално 2015. године запослено 1.759 радника (0,9%) (податак се односи на запослене у области 01 - биљна и сточарска производња, лов и припадајуће услужне дјелатности подручја А - пољопривреда, шумарство и риболов), а неформално чак 91 хиљада радника (29,1%) (*податак из Анкете о радној снази, а односи се на комплетно подручје а укључују формално и неформално запослене*).

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: У Брчко дистрикту БиХ у сектору пољопривреде је у 2015. години било формално запослено 88 радника (22 у с.п. и 66 у правним лицима), док је неформално било запослено око 3.215 запослених (према подацима из Регистра пољопривредних газдинстава и клијената).

Учешће пољопривредних и прехранбених производа у спољно-трговинској размјени БиХ је значајно, уз много веће учешће у увозу (2,8 милијарди КМ, 18,1%, 2015. година)

у односу на учешће у извозу (840 милиона КМ, 9,4%, 2015. година). Доступни трговински подаци показују да се покривеност увоза извозом пољопривредно-прехрамбених производа побољшава, али споро (2006. године 14,0%, а 2015. године 29,4%-Спољнотрговинска комора БиХ). С обзиром на јединственост економског простора и евидентирање података о извозу и увозу према сједишту увозника/извозника, није сврсисходно податке о спољно-трговинској размјени анализирати на нивоу ентитета и Брчко дистрикту БиХ.

Високо учешће пољопривреде у структури БДП, висок ниво запослених у пољопривреди и значајно учешће у спољно-трговинском дефициту, три су главне одлике значаја пољопривреде за економију у БиХ.

2.2. Природни ресурси као основа пољопривредне производње

Три кључна ресурсна фактора за пољопривредну производњу су: **клима, земљиште/тло и вода.**

Клима у БиХ варира од умјерено континенталне у сјеверном дијелу Панонске низије дуж ријеке Саве и у зони подножја, до алпске климе у планинским регијама, и медитеранске климе у приобалном подручју и подручју регије ниске Херцеговине на југу и југоистоку. Низијске области сјеверне БиХ имају средњу годишњу температуру између 10 и 12°C, док је у областима изнад 500 mnn средња годишња температура испод 10°C. У приобалном подручју средња годишња температура ваздуха варира између 12 и 17°C. У периоду од 1981. до 2010. године евидентирано је повећање температуре на читавом простору БиХ. Највеће повећање је током љетног и зимског периода и износи око 1°C. Годишње количине падавина варирају од 800 mm на сјеверу дуж ријеке Саве, до 2.000 mm у централним и југоисточним планинским регијама (1961-1990.). Просјечна годишња количина падавина у БиХ је око 1.250 mm, али оне нису једнако распоређене, ни просторно ни временски (Други национални извјештај о БиХ у складу са оквирном конвенцијом УН о климатским промјенама, UNDP, 2013.).

Климатске промјене се у БиХ огледају кроз пораст средњих температура. За посљедњих стотину година температура је просјечно порасла за 0,8°C (што је у складу са глобалним трендовима), са тенденцијом убрзања, па је тако средња декадна температура у претходној декади 2000-2010. најтоплија у посљедњих 120 година. Очекује се да ће се трајање сувих периода, учесталост поплава од бујица и интензитет ерозије тла повећати током овог вијека. Поред тога, очекује се повећање учесталости града, олуја, грмљавина и максималне брзине вјетра, што може представљати пријетњу свим облицима људске активности (Први национални извјештај о климатским промјенама према UNFCCC, 2009; Студија рањивости Федерације БиХ, 2011.).

Примарни природни ресурс који условљава обим и структуру пољопривредне производње је **пољопривредно земљиште**, његова површина, топографске карактеристике и квалитет. Међу значајним узроцима недовољне производње основних пољопривредних производа у БиХ је недовољно и неадекватно коришћење пољопривредног земљишта. Према статистичким изворима, у БиХ има 2,2 милиона ha пољопривредног земљишта, од чега је 1,6 милиона ha обрадиво земљиште, а 600 хиљада ha су пашњаци (Агенција за статистику БиХ и заводи за статистику Републике Српске и Федерације БиХ, 2016). У пољопривредном смислу највреднијег земљишта (I и II бонитетна класа) у БиХ је мало (300 хиљада ha). Према подацима ViH MAC-а за 2016. годину, у БиХ укупна мински сумњива површина обухвата 1.145 км² (2,3% у односу на

укупну површину у БиХ), а највећи дио тих површина је у категорији пољопривредног земљишта. Највећи дио пољопривредног земљишта, нарочито обрадивог, је у приватном власништву, али је његова дистрибуција на око 350 хиљада сеоских домаћинстава неповољна. У недостатку новијих података користе се они из 1991. године према којима је тада у БиХ била 291 хиљада пољопривредних газдинстава са посједом мањим од 2 ха, а само 16 хиљада газдинстава са посједом већим од 10 ха (Републички институт за статистику БиХ, 1983). Ситуација се засигурно промијенила и вјероватно је још неповољнија, а ажурнији и поузданији подаци могу се очекивати тек након спровођења пољопривредног пописа. Прописи о реституцији нису донесени и за сада нема могућности враћања одузетог пољопривредног земљишта законитим власницима или њиховим правним наследницима. Обимнија приватизација државног земљишта се не предвиђа, јер би могла да резултира даљим уситњавањем и још лошијом структуром посједа. Препреке развоју ефикасног тржишта приватним пољопривредним земљиштем су, између осталог: велика уситњеност пољопривредног земљишта, несређено земљишно-књижно и катастарско стање, недостатак организованих и систематизованих података о понуди и потражњи, непостојање пореске политике за систематско рјешавање проблема запушеног пољопривредног земљишта, пренамјена пољопривредног у грађевинско земљиште; те недостатак повољних кредита за куповину пољопривредног земљишта. За промовисање бољег коришћења пољопривредног земљишта и подршке будућој примјени подстицаја на бази земљишне површине неопходно је успостављање ефикасног система за идентификацију земљишних парцела LPIS, који се базира на стварном коришћењу површина, користећи GIS.

Према доступним статистичким изворима, уз незнатне осцилације у протеклих десет година, структура пољопривредних површина у БиХ, ентитетима и Брчко дистрикту БиХ, била је, како то приказује сљедећа табела:

Табела 1: Структура обрадивих површина у БиХ, ентитетима и БД БиХ, 2015. година

(у 000 ха)

	Пољопривредна површина	Обрадиве површине (ха)					Пашњаци	Баре, трстици и рибњаци
		Укупно	Оранице и баште	Воћњаци	Виногради	Ливаде		
БиХ	2.200	1.598	1.035	101	5	457	599	3
Федерација БиХ	1.181	747	428	45	5	269	432	2
Република Српска	983	816	577	52	0	187	166	1
Брчко дистрикт БиХ	36	35	30	4	0	1	1	0

Извор: ФБиХ:Федерални завод за статистику, РС: Статистички годишњак Републике Српске, БД: Агенција за статистику БиХ

Федерација Босне и Херцеговине: Према статистичким подацима (Федерални завод за статистику) за 2015. годину, у структури пољопривредног земљишта од укупно 1.181.000 ха, обрадиво земљиште заузима 747.000 ха или 63,2% (оранице-њиве и баште 428.000 ха, воћњаци 45.000 ха, виногради 5.000 ха, ливаде 267.000 ха), а необрадиво 435.000 ха или 36,8% (пашњаци 432.000 ха и трстици и баре 2.000 ха). Према подацима ВН МАС-а за 2013. годину, на простору ФБиХ има око 938,90 км² површина које се сматрају минираним.

Република Српска: Према статистичким подацима (Републички завод за статистику Републике Српске), у 2015. године Република Српске је имала 983 000 ha пољопривредног земљишта, од чега је 816 000 ha обрадивог земљишта, а 166 000 ha пашњака. У структури обрадивог земљишта оранице учествују са 577 000 ha, воћњаци и виногради са 52 000 ha, а ливаде са 187 000 ha. Према подацима ВН МАС-а за 2014. годину, на подручју Републике Српске је било 267 км² сумњивих (минираних) површина, што чини 1,07% од укупне пољопривредне површине.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: У Брчко дистрикту Босне и Херцеговине од 36 000 ha пољопривредног земљишта највише је ораница (30 000 ha), а слиједе воћњаци (4 000 ha), ливаде (1 000 ha) и пашњаци (1 000 ha) (Агенција за статистику БиХ, 2016.).

Хидролошку карту БиХ чине ријеке и природна и вјештачка језера. Са просјечним падавинама од 1.250 mm подручје БиХ је једно од воднијих подручја Европе, нарочито јужне Европе.

Федерација Босне и Херцеговине: У Федерацији БиХ укупна запремина оборинских вода износи 33×10^9 m³. Укупни отицај са простора Федерације БиХ креће се око 1.050 m³/sec, док се просјечни отицај са простора Федерације БиХ креће око 670 m³/sec. Просјечни коефицијент отицања са територије Федерације БиХ износи 0,64. Просторна и временска расподјела воде у Федерацији БиХ је доста неравномјерна. Најизраженије потребе за водом су у регији Посавине која има значајан пољопривредни потенцијал, а уједно су и најсиромашнији дио Федерације БиХ у погледу сопствених вода. Периоди слабијих падавина на просторима основних подсливова у Федерацији БиХ трају релативно дуго, и то у периоду од јуна до септембра. То је уједно и период када је потреба и потражња за водом, нарочито пољопривредног сектора, највећа. У постојећој просторној и временској прерасподјели вода у Федерацији БиХ тешко ће се наћи простора за захватање вода за интензивно наводњавање. Осигурање воде за потребе наводњавања због тога треба рјешавати у оквиру изградње вишенамјенских акумулација или прерасподјелом вода у оквиру постојећих акумулација.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: Непосредни слив ријеке Саве на подручју Брчко дистрикта БиХ, припада ободном дијелу Панонске низије, са умјерено континенталном односно средњо – европском климом. Средње годишње температуре износе око 13° С, а годишње падавине се крећу од 700 до 1.100 l/m². На водном подручју ријеке Саве, у Брчко дистрикту БиХ, идентификована су 24 водотока сливне површине од 10 km², релативно распоређених по подсливовима. Законом о заштити вода Брчко дистрикта БиХ утврђена су три основна подслива Водног подручју ријеке Саве на подручју Брчко дистрикта БиХ и то: Непосредни слив ријеке Саве у Брчко дистрикту БиХ, подслив Брке и Подслив Тиње.

Република Српска: Територија Републике Српске подијељена је у два обласна ријечна слива: обласни ријечни слив ријеке Саве и обласни ријечни слив ријеке Требишњице. Водне ресурсе неких значајнијих водотока Републике Српске дијели са Федерацијом БиХ. Расподјела вода у Републици Српској је таква да је нема тамо гдје је најпотребнија, а то су њени сјеверни дијелови гдје се налази најплодније земљиште. Просјечне годишње падавине у сјеверним дијеловима Републике Српске релативно су ниске и износе просјечно 750-850 mm/годишње. На другој страни, просјечне дневне падавине у јужним и планинским дијеловима Републике Српске износе око 1.800 mm/годишње. Према Стратегији интегралног управљања водама Републике Српске 2015-2024. година, могуће је обухватити наводњавањем 158.000 ha. Ранији податак да је у Републици Српској под системима за наводњавање 7.262 ha, од чега у функцији само 1.700 ha, у међувремену је побољшан. У периоду 2009-2015 у Републици Српској је су из аграрног буџета

субвенционисана инвестициона улагања у наводњавање на 14.357 ha. Влада Републике Српске је усвојила Стратешки плана развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске за период 2016-2020 којим су предвиђени новчани подстицаји за инвестирање у системе за наводњавање (заједничке и појединачне) са циљем да се до 2020. године наводњаване површине повећају за 10.000 ha.

Федерација Босне и Херцеговине: Територија Федерације БиХ подијељена је у два водна подручја: водно подручје ријеке Саве и водно подручје Јадранског мора. Због раскорака између распореда падавина и потреба за водом у току вегетације на простору Федерације БиХ неопходно је пронаћи начине за надокнаду недостајуће воде у кључним периодима. Нема тачних података о наводњаваним површинама у Федерацији БиХ будући да су системи који су постојали прије рата дјелимично или потпуно девастирани. Имајући у виду да је изостанак наводњавања једно од главних производних ограничења при узгоју пољопривредних култура у Федерацији БиХ израђен је пројекат “Основе уређења земљишта – програм наводњавања и програм окрупњавања посједа у Федерацији БиХ”. У оквиру пројекта планирано је детаљно снимање стања постојећих система за наводњавање, а у коначници је предвиђено повећање површине пољопривредног земљишта под системима за наводњавање на 30.000 ha до 2021. године, што би онда чинило 4% обрадивог пољопривредног земљишта у Федерацији БиХ.

Процјењује се да ће у будућности утицај **климатских промјена**, преко повећања просјечних температура и смањења просјечних падавина, имати још већи негативан утицај на пољопривредну производњу, тако да ће наводњавање постати нужност. Обезбјеђење воде за потребе наводњавања ће се морати рјешавати у оквиру изградње више намјенских акумулација, те прерасподјелом вода у оквиру постојећих акумулационих простора. Вишак воде може бити проблем, као и мањак. Поред улагања у наводњавање мора се истовремено улагати и у одводњавање и заштиту од великих вода (спољних и унутрашњих) изградњом дренаже, одводних канала, насипа и пумпних станица.

Као и у већини других земаља, природни и други услови за пољопривредну производњу нису исти на читавој територији БиХ. У оквиру ЕУ постоји **класификација подручја с природним ограничењима за бављење пољопривредом АНС**. БиХ нема такву подјелу и нема посебне мјере за подршку таквим подручјима, као што то има ЕУ у склопу ZPP-а. Република Српска је усвајањем Стратешког плана развоја пољопривреде и руралних подручја препознала потребу посебног третмана мање повољних подручја и зато је један од задатака из тог плана усвајање регулативе којом ће се дефинисати критеријуми и на основу којих ће се извршити идентификовање мање повољних подручја за бављење пољопривредом. Федерални Закон о пољопривреди је, донекле различито у односу на категорије и критеријуме утврђене одредбама Уредбе Вијећа (ЕС)1257/1999, прописао да се подручја са тежим условима привређивања односе на: брдско-планинска подручја (одређена надморска висина) и подручја неповољних хидролошких и педолошких обиљежја. Предвиђено је да ће се подручја са тежим условима привређивања утврдити посебним законом.

2.3. Шумарство

Поред пољопривредног, значајан ресурс у БиХ је и шумско земљиште. Шумско богатство према званичним подацима БиХ сврстава у шумовите европске земље (зависно од извора шуме чине 55% или 63% укупне површине БиХ), чије пејзаже карактеришу природни шумски екосистеми и дају врло снажан печат привредном развоју и стандарду грађана, посматрано са економског, еколошког и социолошког становишта. Прије свега, то се односи на осигурање радних мјеста и учешће у енергетском билансу земље. Несагледива је улога шума уопште у подизању стандарда људи, боравком у природи, осигурањем и редовним снабдијевањем питком водом и ублажавањем климатских екстрема, те спречавање појаве високих вода и заштите људских живота од других непогода. Шумарство представља веома значајну привредну дјелатност са аспеката развоја руралних подручја. Производни потенцијал шума није само дрвна маса, већ њега чине и ловство као и остали (недрвни) шумски производи, чијим сакупљањем се бави велики број сиромашнијег руралног становништва. ФАО је урадио Анализу сектора шумарства у БиХ (2015.) је урадио анализу сектора шумарства у БиХ којом се предвиђају три правца дјеловања: (i) пошумљавање, (ii) превенција пожара и обнова након пожара и (iii) побољшање отпорности и еколошке вриједности шумских екосистема.

Федерација Босне и Херцеговине: Укупна површина прекривена шумама у Федерацији БиХ износи 1.465.600 ха, односно 56,2% од укупне површине Федерације БиХ. Од тога, укупна површина доступних шума производног карактера износи 1.028.700 ха, односно око 39,4% од укупне површине Федерације БиХ. Ради већих површина шибљака и голети удио шума и шумских земљишта у укупној површини Федерације БиХ је нешто већи и износи 64,9%.

Република Српска: Шумовитост Републике Српске износи 51,7% од укупне њене територије и на једног становника отпада 0,70 ха шумом обраслог земљишта. Према подацима Катастра шума и шумског земљишта укупна површина шума и шумског земљишта у Републици Српској износи 1.282.412 ха. У државном власништву је 982.893 ха, односно 77% шумских површина, а приватних шума без шумског земљишта је 281.965 ха, односно 22%, док је 17.554 ха или 1% површина узурпирано.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: Укупна површина под шумама у Брчко дистрикта БиХ износи 10.873,45 ха, од чега се на државне шуме односи 2.473,00 ха или 22,65% а на приватне 8.410,45 ха или 77,35%.

2.4. Пољопривредна производња

Пољопривредна производња у БиХ обухвата широк спектар производних система за биљну и сточарску производњу.

2.4.1. Биљна производња

Биљна пољопривредна производња у БиХ ослања се на расположиве површине пољопривредног земљишта. Један од већих проблема са којима се сусреће биљна пољопривредна производња је недовољно искориштавање најквалитетнијих земљишних површина - **ораница**. Од расположивих ораница засије се око половина (иако постоје одређене резерве према овом статистичком податку).

Федерација Босне и Херцеговине: У Федерацији БиХ просјечно се у периоду од 2006-2015. године засијавало 194.000 ha односно 48,6% укупних ораничних површина, док је више од половине (205.000 ha) остало као угар или необрађено земљиште. У структури засијаности ораничних површина највеће учешће, на нивоу десетогодишњег просјека за период 2006-2015., имала су жита која са 85 хиљада ha чине 43,6% укупно засијаних површина. Друга група усјева по важности је било крмно биље које са 64 хиљаде ha чинило трећину (32,8%) засијаних ораничних површина, док су повртарске културе у просјеку засијаване на 44 хиљаде ha, односно 22,6% засијаних ораница. Индустијско биље у односу на остале групе има минорно значење у производњи њивских култура (1%) и односи се на производњу соје и дувана ФЗС.

Република Српска: У периоду 2006-2015. 324.000 ha или 55,4% ораница искоришћавало се засијавањем неких од усјева, док је 44,6% или 261.000 било неискоришћено. У структури употребе ораничних површина у Република Српска доминирала су жита (2/3 површина под житима засијава се кукурузом), која на нивоу десетогодишњег просјека 2006-2015., заузимају двије трећине (65,4%) обрађених ораница. Индустијско биље се сијало на око 1,9% ораница, поврће на 10,5%, а крмно биље на 22,2%. Подаци о обрађеним површинама су поузданији од податка о необрађеним површинама које статистика утврђује тако што од укупне површине ораница и башта одузме оно што је обрађено Републички завод за статистику Републике Српске. Према статистици, у Републици Српској је необрађено у просјеку 261 хиљада ha, што је (с обзиром на резерве изнесене у погледу укупне површине пољопривредног и обрадивог земљишта) мање, али је тешко утврдити за колико.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: У Брчко дистрикту БиХ се највише сију жита (просјек 10 хиљада ha), а поврће и крмно биље су заступљени на површинама по хиљаду ha.

Обим производње свих **ратарско-повртарских производа** варира од године до године, што упућује на значајну зависност ове производње од климатских прилика. Домаћа производња сјемена је недовољна, а велике количине сјемена се увозе. Приноси по јединици површине свих ратарских и повртарских производа који се производе у БиХ су ниски (подаци су приказани у табели бр. 3) и један су од разлога слабије конкурентности пољопривредних произвођача који се баве ратарством. Варирање приноса је узрок значајних варијација у производњи жита, крмног и индустријског биља од варирања засијане површине. Током периода 2006-2015. годишња производња кукуруза у БиХ је била између 539 хиљада (2012.) и милион тона (2008.). Највећа производња пшенице била је 265 хиљада тона (2013.), а најмања 145 хиљада тона (2009.). Укупна производња кромпира у БиХ креће се између 300 хиљада тона (2012.) и 428 хиљада тона (2008.).

Пољопривредна статистика у БиХ, **воћарско-виноградарску производњу** (са изузетком производње јагоде и малине) још увијек прати преко броја стабала и чокота, тако да су подаци у укупној производњи воћа и грожђа доступни по појединим воћним врстама само по стаблу/чокоту. Ово, као и чињеница да се у подацима не прави разлика између интензивне и екстензивне производње, отежава анализу расположивих података и извођење валидних закључака.

Федерација Босне и Херцеговине: На подручју Федерације БиХ гаји се велики број воћних врста умјереног климата, односно јабучастог, коштичавог и јагодастог воћа. Развој воћарства на подручју Федерације БиХ, засниван на интензивној и савременој производњи воћа, а не на ревитализацији предратних воћњака, се показао успјешним. Најважнија воћна врста је шљива са 5,4 милиона родних стабала, коју слиједи јабука са

2,5 милиона родних стабала и крушка са 1,2 милион стабала. У укупној производњи шљива у просјеку доприноси са 48 хиљада тона, јабука са 25 хиљада тона, а крушка са 9 хиљада тона воћа. Просјечни приноси по родном стаблу варирају из године у годину, као резултат понајприје климатских прилика у којима се одвија производња. Производња јагодастог воћа, на подручју Федерације БиХ, доживјела је снажну експанзију, чија производња прати савремене трендове у најразвијенијим земљама. Раст производње јагоде и малине довео је до преоријентације праваца развоја одређених регија на подручју ФБиХ, до мјере да су индустријске гране замијењене пољопривредом. Површине под малином су учетверостурчене (1.029 ha у 2015. години), а и површине под јагодом су у сталном порасту (821 ha у 2015. години). Према Катастру винограда БиХ (ФАМЗ) укупна површина под виноградима у ФБиХ је 3.250 ha. Процјене говоре да се у ФБиХ произведе између 20 и 32 хиљаде тона грожђа годишње.

Република Српска: У структури засада крупног воћа током задњих десет година (мјерено према броју стабала) смањује се релативно учешће шљиве, а повећава се учешће јабуке и крушке, што је резултат производне оријентације приликом подизања нових засада. Све остале воћне врсте заједно учествују са 5% у укупном броју воћних стабала. Шљиве се у просјеку годишње производе 82 хиљаде тона, јабуке, 41 хиљада тона, а крушке 14 хиљада тона. Воћарство на подручју Републике Српске карактерише двојност производње, на једној страни су породична газдинства која имају старе засаде хетерогеног сортимента, која користе традиционалну технологију и воће најчешће прерађују у ракију, а на другој страни су предузетници који имају млађе засаде уједначеног сортимента, али често неусклађеног са тржишном тражњом, користе савремене технологије производње, а воће производе искључиво за тржиште. У Републици Српској расте интерес за производњом малине, док се интерес за производњом јагоде смањује (највећа засађена површина је била 2006, а најмања 2015. године). Производња малине достигла је свој врхунац 2011. године (772 ha) и од тада се она одржава на површини око 700 ha. Просјечан принос (између осталог захваљујући примјени вјештачког наводњавања и употребом квалитетнијег ђубрива) креће се између 6 и 9 тона по ha. Површине под виноградима су се у Републици Српској повећале са 288 ha (2006.), на 551 ha (2015.), односно са 756 хиљада родних чокота (2006.) на 1,5 милиона (2015). Производња грожђа се кретала између 1.500 и 3.500 тона годишње.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: И у Брчко дистрикту БиХ најзаступљенија воћна врста је шљива (око 400 хиљада стабала), а слиједе је јабука (80 хиљада стабала) и крушка (50 хиљада стабала), са годишњим варијацијама приноса и производње као и у осталим дијеловима БиХ.

У БиХ су значајне површине природних **ливада и пашњака** (1,05 милиона ha). Овај ресурс је у функцији сточарства и недовољно је искоришћен. Ако се овом придодају и сијане ливаде, добије се податак да у БиХ има око 2,3 ha ливада и пашњака по једном условном грлу стоке. С обзиром да је дошло до ширења ливада и пашњака науштрб обрадивих површина и истовременог смањења броја стоке и учешћа кабасте сточне хране у њеној исхрани, све веће површине природних ливада и пашњака се не користе продуктивно у функцији сточарске производње, а из крајности да оне могу бити преоптерећене пречестим кошењем и испашом, дошло се у другу крајност да се све више тих површина запушта.

Федерација Босне и Херцеговине: Федерација БиХ има значајне површине природних ливада и пашњака (701 хиљада ha). Површине под ливадама и пашњацима у периоду 2006-2015. нису се значајно мијењале. Као што је већ речено, статистички подаци би и овдје могли значајно одступати од стварних, јер су многе ораничне површине

претворене у травњаке, а дио травних површина у шикаре или шумске површине. У Федерацији БиХ у периоду 2006-2015. статистички просјечне површине под природним ливадама износе 269 хиљада ха, док су пашњачке површине знатно веће и износе 432 хиљаде ха. Приноси суве масе остварени на ливадама су ниски (1,5–1,8 t/ха сијена), јер се, углавном, не примјењују никакве агротехничке мјере.

Република Српска: Република Српска има значајне ресурсе у брдско-планинским подручјима у виду природних ливада и пашњака које су предодређене за сточарство, нарочито за екстензиван тов у систему крава-теле и за узгој оваца и коза (које пашом могу да обезбиједи и 70% потреба за храњивим материјама). Званично, Република Српска има 187.000 ха природних ливада и 166.000 ха пашњака, а у стварности вјероватно више. Природне ливаде се углавном не прихрањују, због неравномјерног распореда падавина приноси по јединици површине су ниски, па се оне косе најчешће само једном годишње. Лош квалитет сијена последица је лошег састава трава и касне ковидбе. Пошто је стоке све мање, значајан дио пашњака се не испаса.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: Површине под ливадама и пашњацима у Брчко дистрикту БиХ износе око 3.300 ха.

2.4.2. Сточарска производња

Узимајући у обзир расположивост природних ресурса и број пољопривредних произвођача који се баве **сточарством**, ова производња има велики значај за пољопривреду у БиХ, посебно у Федерацији БиХ. Доминантни удио ливада и пашњака у Федерацији БиХ (60,6%, просјек за период 2006-2015.) и значајно учешће у Републици Српској (35,1%, просјек за период 2006-2015.) у пољопривредним површинама представља ресурс на којем је могуће базирати њен даљи развој. Код анализе производње сточарских производа полазиште је број стоке по појединим врстама и категоријама.

Табела 2: Број стоке у Босни и Херцеговини, Федерацији БиХ и Републици Српској, 2015. година

(у 000)

	Говеда		Свиње		Овце		Козе	Коњи		Перад	Кошнице пчела
	Укупно	Музне краве	Укупно	Крма че / нази	Укупно	Овце за прип		Укупно	Кобиле и омиц		
БиХ	455	247	564	77	1,011	592	72	17	6	22.248	393
ФБиХ	216	136	89	9	525	404	42	6	1	9.818	229
РС	229	108	452	61	486	272	30	11	5	11.011	164
БДБиХ	7,0	1,9	19,4	2,1	7,2	4,6	0,9	0,03		1.004	9,9

Извор: ФБиХ: Федерални завод за статистику, Република Српска: Статистички годишњак Републике Српске, Агенција за статистику БиХ, Одјељење за пољопривреду, шумарство и водопривреду Владе Брчко дистрикта БиХ

Постојећи систем идентификације и контроле кретања животиња није у потпуности ажуран и поуздан, тако да постоје одређене резерве према подацима о броју појединих врста и категорија домаћих животиња. Генерално, у периоду 2006-2015., број свих врста стоке у БиХ има тенденцију смањења, осим код живине/перади и пчела. Говедарство,

односно производња млијека, је најзначајнија грана сточарске производње у оба ентитета.

Федерација Босне и Херцеговине: У Федерацији БиХ говедарство, овчарство и козарство биљеже благи пад сточног фонда, док је пад броја коња драматичан. Број свиња је био релативно стабилан, а број перади од 2006. остварује значајан позитиван растући тренд, посебно до 2013. године, када се повећао за 2,5 пута. Производња млијека у Федерацији БиХ је у 2015. години износила 352 милиона литара, што је чинило 52% укупне производње у БиХ и била је већа за око 13% у односу на 2006. годину. За разлику од периода до 2006. године, када се укупна производња млијека развијала у складу са развојем основног стада крива, од 2007. године развој је успорен (стопа 1,2%) и ослања се првенствено на развој производње млијека по криви, захваљујући побољшаном пасминском саставу.

Република Српска: У истом периоду у Републици Српској број говеда, а нарочито музних грла, имао је тренд смањења који је заустављен 2012. године. Иако се број музних грла смањивао, производња млијека није, захваљујући повећању млијечности по грлу. Број свиња се смањио за четвртину, а број крмача и назимица се готово преполовио. Број оваца у Републици Српској се благо повећао, а број коња смањио. Број живине се повећао за готово 4 милиона, углавном захваљујући њеном повећању на великим комерцијалним фармама. Највећи раст биљежи пчеларство, јер се број кошница за десет година повећао за 50 хиљада. У Републици Српској је количина произведеног крављег млијека достигла максимум 2008. године, након тога има пад, а задњих година стагнира на 320-330 милиона литара. Иако су статистички подаци о просјечној млијечности по музном грлу нижи (2.935 кг), контролом продуктивности којом је обухваћено око 12% музних грла утврђена је просјечна млијечност по грлу од 5.689 (*симентал*), односно 6.632 кг/годишње (*холштајн*).

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: У Брчко дистрикту БиХ сточарство, са неким осцилацијама, има тренд раста закључно са 2014. годином. Према подацима из базе подстицаја у 2015. години дошло је до пада броја говеда и музних грла за 9,5 % односно за 9,1 %, свиња за 17,08 %, док је број крмача и назимица порастао за 17,85 %. Број оваца за приплод је порастао за 3,85 % а коза опао за 31,97 %. Број перади и кошница пчела такође биљежи пад у 2015. години за 15,81 % и 18,87 %.

Ослонац домаће мљекарске индустрије су велике мљекарске фарме које ће то и остати, а њихова даља модернизација и повећање економске ефикасности су императив. Чињеница да је у БиХ достигнута самодовољност у производњи млијека, повећање откупа и прераде млијека условљени су извозом прерађевина од млијека, при чему се домаће мљекарске суочавају са извозним баријерама (испуњавање стандарда поријекла и квалитета) и јаком конкуренцијом. Највише се у БиХ увозе сиреви, маслаци и млијечни намази, а домаће мљекарске успјешно парирају увозу код УНТ млијека и ферментисаних производа, које једним дијелом и извозе. Домаћи потрошачи не испољавају посебну лојалност према производима домаћег поријекла, тако да је, приликом доношења одлуке у куповини цијена често примаран фактор (Milkprocessing, 2016.).

Укупну производњу меса у БиХ је тешко поуздано утврдити због непостојања тачних података, нарочито у дужем временском периоду, с обзиром на то да се она не може поистовјетити са бројем закланих животиња у клаоницама, коригованих за разлику броја увезених и извезених живих животиња. Код производње говеђег меса од 2011. године примјећује се благи пад, а исти тренд је и код производње овчијег меса. Код производње свињског меса од 2013. године почиње нагли пад, а само производња меса перади биљежи стални раст у анализираном периоду. Недовољна буџетска подршка и ниска

(цјеновна) конкурентност у односу на увоз основни су разлози споменутих кретања у производњи најважнијих врста меса у БиХ.

Федерација Босне и Херцеговине: Генерално се може рећи да обим производње говеђег меса у Федерацији БиХ не задовољава домаће потребе становништва и прехрамбене индустрије и допуњује се увозом. Иако је од 1996. године услиједило оживљавање овчарства у Федерацији БиХ, обим ове производње још увијек не задовољава домаће потребе, па је и даље значајан увоз живе јагњаци за клање. У популацији оваца у Федерацији БиХ превладава домаћа аутохтона *праменка*, као и разни крижанци праменке са племенитим пасминама оваца за месо. Забрана номађења је довела до драстичног смањења величине стада. Садашње стање у свињогојској производњи у Федерацији БиХ није на задовољавајућем нивоу и не обезбјеђује довољну производњу свињског меса за домаће потребе. По вриједности производње свињогојство је, са удјелом од свега 5-6%, на задњем мјесту међу сточарским производњама у ФБиХ.

Република Српска: Број закланих говеда у Републици Српској биљежи константан пад, што кореспондира са смањењем укупног броја говеда. У складу са потребама повећања узгоја говеда, МПВШ Републике Српске је 2016. године донијело *Програм узгоја говеда у Републици Српској*, чији је циљ да се планским узгојем говеда подстакне повећање ефикасности производње и узгоја говеда, повећање економичности производње, побољшање квалитета сточарских производа, те очување генетске разноврсности говеда. Захваљујући природним предусловима за развој производње говеђег меса интензивирање је узгој у систему крава-теле. Свињогојска производња, по својим природним карактеристикама, и реалној могућности развоја у Републици Српској, заузима високо мјесто у структури производње меса. Задњих десет година, осјетан је пад ове врсте производње, тако да је учешће свињског меса у 2015. години, било смањено на 31% у укупној производњи меса у Републици Српској. Традиција узгоја оваца у Републици Српској има видљиво регионалан карактер. Степен девастације пашњачких површина, посебно у херцеговачкој регији оставља простор за држање, углавном, оваца и коза. Ту се развио економски изузетно атрактиван вид овчарења, гдје су овце зими и са прољећа на домицилним пашњацима, а лјети на тачно маркираним херцеговачко-босанским планинама (Трескавица, шире подручје Зеленгоре, Сомине, Морине и др).

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: Број закланих говеда и свиња у Брчко дистрикту БиХ у 2015. години у односу на 2014. годину биљежи извјестан раст.

Перадарство, као грана сточарства, има битно мјесто у пољопривредној производњи, а то произлази из чињенице да је савремено перадарство најинтензивнији облик сточарства и има карактеристике индустријске производње. Потрошња пилећег меса у БиХ је у порасту, а исти тренд биљежи и производња. Број заклане перади у БиХ је у 2015. години био 32 милиона комада, односно 48 хиљада тона пилећег меса. Више од 90% узгајивача товних бројлера организовано је кроз систем кооперације са клаоницама. Производња јаја (око 700 милиона комада годишње), једна је од ријетких производњи, гдје БиХ достиже самодовољност. Задњих година се биљежи благи раст производње конзумних јаја. Доминира кавезни узгој, што ће бити посебан изазов за сектор перадарства и испуњавању све строжијих критеријума ЕУ у области добробити животиња.

Федерација Босне и Херцеговине: Производња меса перади у Федерацији БиХ заснива се углавном на производњи пилећег меса. Посебну експанзију бројлерске производње доживио је Зеничко-добојски кантон са два велика перадарска лидера који су кроз организацију производње и прераде за собом повукле формирање све већег броја бројлерских фарми, као и повећање капацитета већ постојећих фарми. Производња меса

перади је у периоду 2006-2015. година порасла са 11,3 хиљаде тона на 37,3 хиљаде тона, а број заклане перади са 8,4 милиона на 25,1 милиона. Просјечна годишња производња конзумних јаја у Федерацији БиХ у анализираном периоду 2006-2015. износила је 246 милиона комада као резултат држања у просјечних 1,6 милиона кокоши носилица.

Република Српска: Према незваничним подацима на територији Републике Српске има око 176 фарми товних бројлера, капацитета од 2.000 до 100.000 бројлера у турнусу. Највећа концентрација бројлерских фарми смјештена је у регији Србца с обзиром да је на том подручју смјештена и клаоница у власништву Перутнина Птуј. Број заклане перади се са 2 милиона (2006.) повећао на 7 милиона (2015.), а самим тим и количина меса перади је у 2015. години достигла 11,4 милиона тона. Годишња производња кокошијих јаја у Републици Српској је задњих година око 400 милиона комада. Тржишну производњу јаја "носи" мањи број специјализованих комерцијалних фарми, док још увијек велики број сеоских домаћинстава држи кокоши и производи јаја само за властите потребе.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: У Брчко дистрикту БХ егзистира 15 фарми бројлера.

Пчеларство у БиХ је у експанзији. У односу на податак пописа становништва из 1981. године, БиХ данас има двоструко више кошница пчела (393 хиљаде, 2015.). Производња меда је постала значајан извор додатних прихода сеоских домаћинстава која имају расположиву радну снагу, а у прилог позитивним трендовима иду релативно мала инвестициона улагања, могућност прилагођавања броја кошница расположивим новчаним средствима, једноставни услови складиштења и повећање цијене меда. Један број произвођача се пчеларством бави професионално, а други споредно и као хобијем, али не треба занемарити ни њихов број који је све већи. Производња меда у БиХ варира од 2,5 до 5 милиона кг годишње, зависно од године.

Федерација Босне и Херцеговине: Број кошница пчела у Федерацији БиХ је 229 хиљада. Годишња производња меда је између 1,4 и 2,8 милиона тона, а принос меда по кошници између 7 и 12,5 кг.

Република Српска: Број кошница пчела у Републици Српској је 2015. године достигао 164 хиљаде. Производња меда варира између 1 и 2 милиона тона годишње, са просјечним приносом између 7 и 12 кг меда по кошници.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: Број кошница пчела у Брчко дистрикту БиХ је у 2015. години, износио 9.994 кошнице.

2.5. Опремљеност пољопривредних газдинстава

Пољопривредна газдинства су, генерално, опремљена основном пољопривредном механизацијом, међутим, она је углавном стара и често технолошки превазиђена. Мали је број прикључака по трактору, тако да су произвођачи често принуђени да користе туђе услуге или да импровизују извођење појединих радних операција.

Република Српска: На основу једног истраживања спроведеног (само) на територији Републике Српске, преко 70% газдинстава је посједовало трактор, а њих 18% је имало више од једног трактора. Са друге стране, скоро 90% трактора је било старије од 10 година (нити једно газдинство није имало комбајн млађи од 10 година). Газдинства су

била релативно добро снабђена са основним тракторским прикључцима (плуг, тањирача, приколица), а остале врсте прикључних оруђа (сијачице, прскалице, растурачи ђубрива, цистерне, вадилце и сл.), биле су заступљене у знатно мањем броју. Истраживање је потврдило далеко бољу механизованост газдинстава у равничарском дијелу Републике Српске, а слабију у брдско-планинском подручју. Ситуација са опремљеношћу пољопривредном механизацијом, вјероватно је нешто боља код правних лица, односно разних облика привредних друштава, али се и код њих, због ниског нивоа ефикасности, замјена дотрајале пољопривредне механизације не врши благовремено.

Слично као и код механизације, пољопривредна газдинства располажу са основним објектима за сточарство, складиштење пољопривредних производа и смјештај пољопривредне механизације. Међутим, капацитети и технолошка опремљеност тих објеката су скромни и углавном се ради о старијим објектима који су грађени и дограђивани "у властитој режији", без уважавања стандарда који задовољавају правила осигурања добробити животиња и обезбјеђења и очувања квалитета пољопривредних производа.

Федерација Босне и Херцеговине: Иако не постоје слични подаци за подручје Федерације БиХ, може се закључити да се ситуација по питању опремљености пољопривредном механизацијом и њене старости не разликује значајно.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: За Брчко дистрикт БиХ, такођер не постоје подаци, а претпоставља се да је ситуација слична као и у ентитетима.

Без обзира на неекономичност и мали обим употребе појединих специјализованих машина и прикључака, пољопривредни произвођачи у БиХ избегавају заједничку набавку и посједовање пољопривредне механизације (покушаји формирања "машинских прстенова" у различитим дијеловима БиХ углавном нису успјели).

За модернизацију пољопривредне производње и подизање њене конкурентности неопходно је инвестирање у замјену и набавку нове, специјализоване, пољопривредне механизације, али се при томе мора водити рачуна о економичности таквих инвестиција, односно предност дати већим газдинствима или неким моделима њене заједничке употребе од стране више корисника.

2.6. Рибарство

За БиХ економски значај има слатководно рибарство. Зависно од врсте рибе која се гаји (а она зависи од квалитета и количине воде) разликују се шарански и пастрмски рибњаци (салмониде и циприниде).

Федерација Босне и Херцеговине: У Федерацији БиХ, у периоду 2011-2015. године, у просјеку се производило између 3.000 и 4.000 т конзумне пастрмке. Федерација БиХ има само 24 км морске обале и 1.400 ха морске површине. Иако је ово мали простор за узгој морских производа (рибе и шкољке), он је још увијек недовољно искоришћен.

Република Српска: Република Српска има четири велика шаранска рибњака. Пастрмских рибњака има више, али је њихова појединачна и укупна површина знатно мања у односу на шаранске рибњаке. Поред ове двије врсте рибњака у експанзији је и кавезни узгој рибе у језерима и већим ријекама. Производња шарана и других ципринидних врста рибе се смањује (1.104 т, 2015. године), а на другој страни производња пастрмке се повећава и површински, и количински (1.889 т, 2015. године).

2.7. Органска и интегрална производња

Као одговор на све присутније погоршање квалитета хране и угрожавање здравља људи, почиње интензивније да се развија **органска пољопривредна производња**. Органска пољопривреда је производња здравствено безбједне, квалитетне хране на еколошки одржив начин. У БиХ органска пољопривредна производња, углавном, се развија у биљном сектору, производњи меда, сакупљању љековитог биља, шумских плодова и гљива, те дестилацији етеричних уља. У систему органске производње пољопривредни произвођачи морају примјењивати строге прописе, а њихов крајњи производ мора бити сертификован, тј. добити потврду да је произведен уз поштовање тих прописа. Законодавство из области органске производње донесено је на нивоу ентитета (Закон о органској производњи „Службени гласник Републике Српске“, број 12/13; Закон о пољопривредној органској производњи, "Службене новине Федерације БиХ", број 72/16). Органска пољопривредна производња у БиХ почиње се развијати 90-тих година прошлог вијека, када почињу активности везане за промоцију, примјену метода органске производње, контролу и сертификацију. Иако БиХ располаже природним ресурсима који су погодни за развој органске производње, број произвођача који се баве том производњом је мали, а количине произведене органске хране скромне.

Федерација Босне и Херцеговине: Статистика за сада не прати овај вид производње. Поред тога, нема регистра органских произвођача на нивоу Федерације БиХ. Извоз је, углавном, везан за поврће, воће, љековито биље, свјеже, замрзнуте и суве гљиве, те шумске плодове (малина, купина, боровница, брусница, јагода). У Федерацији БиХ не постоји ниједна сертификована органска сточарска фарма, а тек двије фарме су у фази конверзије. Од 2009. године егзистира *Савез удружења органских произвођача Федерације Босне и Херцеговине-ОРГАНСКО ФБиХ*, који има 17 чланица (седам кантоналних асоцијација органских произвођача и 10 удружења која се баве развојем органске производње). ОРГАНСКО ФБиХ окупља око 2.000 пољопривредних произвођача.

Република Српска: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске све више посвећује пажњу побољшању услова за развој органске производње. Пољопривредни произвођачи у систему органске производње и произвођачи у периоду конверзије, подстичу се новчано кроз двије мјере за органску производњу, а произвођачи могу остварити новчана средства подстицаја и за све остале мјере прописане правилником. У Републици Српској је 2015. године формирано Удружење органских произвођача и прерађивача Републици Српској. У Републици Српској је идентификовано 26 произвођача који се баве органском пољопривредном производњом, а тренутно их је највише у области љековитог биља и бобичастог воћа.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: У Брчко дистрикту БиХ постоје подстицаји за органску производњу али се може закључити да не постоји заинтересованост за овај вид производње.

Поред органске пољопривреде, еколошки је прихватљива и интегрална пољопривредна производња, која подразумијева начела интегралне заштите биља, уравнотежену примјену агротехничких мјера и рационалну употребу агро-хемијских средстава и ђубрива у процесу производње. У БиХ није до сада развијена (добровољна) сертификациона шема за интегралну производњу.

2.8. Љековито, ароматично и самоникло биље

Према подацима СТК, годишњи извоз љековитог и ароматичног биља, шумског воћа и дивљих гљива у БиХ премашује 32 милиона КМ. Традиционално сакупљање је доминирало у сектору љековитог и ароматичног биља (МАР) у БиХ. Међутим, у новије вријеме, расте тренд за узгој одређених производа. Број породица укључених у прикупљање МАР-а у БиХ процјењује се на приближно 50.000, од чега је готово 3.000 организовано у преко 50 предузећа која купују љековито биље. Већина сакупљача остварује своје приходе искључиво скупљањем биља, гљива и шумског воћа. Иако не постоје тачне информације о прикупљеним количинама, према процјенама годишње се прикупљају између 1.500 и 9.000 т сушеног биља (USAID/SIDA FARMA пројекат, 2010). Осим прикупљања и прераде дивљих биљака, воћа и гљива, постоје и бројни произвођачи који се баве узгојем љековитог биља на плантажама (попут камилице, метвице, смиља, лаванде, босиока итд.). Већина извозно оријентисаних твртки посједује органске сертификате за трговину на међународним тржиштима.

Република Српска: Поред сакупљања и прераде самониклог љековитог биља постоји и одређени број произвођача који се баве плантажним узгојем љековитог биља (камилица, нана, кадуља, смиље итд.), а неки од њих су ушли и у сертификацију органске производње љековитог биља. У Републици Српској, 2016. године, 44 правна лица и 114 породичних газдинстава су засијали љековитог и ароматичног биља на 158 ha (Статистички завод Републике Српске, 2015.). Откупљено или произведено љековито биље се суши и продаје фармацеутској индустрији, углавном у иностранству. Један дио и сами произвођачи прерађују и пласирају на тржиште. Није занемарива ни производња етеричних уља из љековитог биља. Главни откупљивачи љековитог биља на подручју Републике Српске (иако откуп често "прелази" ентитетску границу) и прерађивачи су у Региону Требиња и Бања Луке.

Група откупљивача љековитог биља настоји да дода вриједност овим производима производећи различите врсте чајева, козметике и есенцијалних уља. Углавном се ради о преради плантажно узгајаних љековитих биљних врста (камилица, матичњак, смиље, кадуља, лаванда, ловор) и игличастог зимзеленог дрвећа (иглице бора, јеле и смрче) дестилацијом у етерична уља.

Федерација Босне и Херцеговине: За Федерацију БиХ не постоје тачне информације о засијаним површинама, али процјењује се да се самог смиља узгаја на више од 1.000 ha (Федерација БиХ, Удружење произвођача смиља). Ово повећање производње неизбјежно је изазвало повећање извоза есенцијалних уља која се у 2016. години процјењују на вриједности између 3 и 8 милиона КМ, уз процјену повећања количине у 2017. и касније. Иако МАР има све већи економски (и социјални) значај, остаје углавном правно нерегулисан и финансијски неподржан. Постојећи законодавни и спроведбени прописи доступни су на ентитетском нивоу и односе се, углавном, на опште прописе о заштити животне средине и смјерницама у доброј пољопривредној и скупљачкој пракси. Закон о шумарству и релевантни подзаконски прописи који би могли регулисати ово подручје производње у Федерацији БиХ још нису усвојени. У Федерацији БиХ 2014. години објављена је Црвена листа угрожених дивљих врста и подврста биљака, животиња и гљива („Службене новине ФБиХ“, број 7/14). а недостају ефикасне инспекцијске службе које би смањиле сиво тржиште МАР-а и ограничиле прекомјерно брање заштићених и угрожених врста.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: У Брчко дистрикту БиХ постоје подстицаји за љековито и зачинско биље али не постоји интерес за овом врстом производње.

2.9. Ефикасност и конкурентност пољопривредне производње

2.9.1. Ефикасност пољопривредне производње

За утврђивање ефикасности пољопривредне производње потребни су подаци о кључним финансијским показатељима (приходи, трошкови, добит, број запослених и др.) којима се, с обзиром да у сектору пољопривреде у БиХ доминирају ситна пољопривредна газдинства, не располаже. Велики број пољопривредних газдинстава, чак и када су регистрована као комерцијална, не води рачуноводство редовно и нема обавезу извјештавања о оствареним финансијским резултатима. Систем прикупљања и анализе података пољопривредног рачуноводства FADN, путем којег се ти подаци обезбјеђују од одабраног узорка пољопривредних газдинства из чланица ЕУ, у БиХ тренутно није развијен на задовољавајућем нивоу.

2.9.2. Остварени просјечни приноси

Остварени просјечни приноси по јединици површине су један од начина мјерења продуктивности пољопривредне производње према једном производном фактору, земљишту. За израчунавање продуктивности рада (количина произведених производа у односу на број уложених радних сати) у БиХ недостају подаци о ангажованом раду.

За поређење остварених просјечних приноса одабрано је 16 карактеристичних пољопривредних производа који имају највећи значај за пољопривредну производњу у БиХ. Поређење је извршено на бази података из ФАОСТАТ базе података (ФАОСТАТ, 2017.). Сви подаци о просјечним приносима који су предмет поређења сведени су на деветогодишње просјеке за период 2006.-2014. година (за 2015. нису били доступни подаци), како би се елиминисали сезонски утицаји неповољних година и приказани су за оба ентитета посебно.

Табела 3: Упоредни преглед просјечно остварених приноса у ентитетима, земљама окружења и ЕУ (просјек 2006.-2014.)

Производ	Јединица мјере	Федерација БиХ	Република Српска	Србија	Хрватска	ЕУ
Кукуруз	т/ха	4,2	4,8	5,2	8,1	6,9
Пшеница	т/ха	3,6	3,4	3,8	4,8	5,3
Зоб	т/ха	2,6	2,5	2,2	2,8	2,9
Јечам	т/ха	2,8	3,3	3,3	3,9	4,4
Раж	т/ха	3,3	2,6	2,4	2,7	3,4
Соја	т/ха	2,1	1,8	2,6	2,5	2,7
Дуван	т/ха	0,9	1,6	1,6	2,0	2,3
Уљана репица	т/ха	2,2	2,3	2,5	2,7	3,1
Сунцокрет	т/ха	0,9	0,9	2,3	2,8	1,8
Кромпир	т/ха	9,6	10,7	11,4	16,4	29,9
Пасуљ	т/ха	1,3	1,4	1,6	1,2	1,6
Купус и кељ	т/ха	13,2	13,7	18,5	21,4	30,0
Парадајз	т/ха	11,3	10,9	11,6	32,3	57,4
Јагода	т/ха	9,3	4,7	4,8	10,2	10,7
Малина	т/ха	7,0	7,6	5,6	3,2	4,4
Млијеко	кг/грло	2.236	2.800	2.980	4.007	6.279

Извори података: Билтени биљне производње Федералног завода за статистику; саопштења Републичког завода за статистику Републике Српске; Саопштења Агенције за статистику БиХ; FAOSTAT

Једини производ код којег је у БиХ већи просјечан принос по хектару од ЕУ и сусједних земаља је производња малина, чак и поред чињенице да представници сектора често оспоравају статистички податак о приносима малине, тврдећи да је стварни просјек знатно виши. Сви подаци о оствареним просјечним приносима у Федерацији БиХ и Републици Српској, а тиме и у БиХ, указују на то да постоји простор и потреба за повећањем продуктивности у готово свим областима пољопривредне производње. Ефикасним повећањем продуктивности повећали би се приходи пољопривредних газдинстава и руралних домаћинстава, и повећала заинтересованост пољопривредних произвођача да се баве одређеном врстом пољопривредне производње.

2.9.3. Покривеност увоза извозом

Босна и Херцеговина је у периоду 2006-2015. имала негативан спољнотрговински биланс (дефицит) у свим годинама, а покривености увоза извозом код пољопривредно-прехранбених производа је била још неповољнија. Индекс релативне покривености извоза увозом (дефицит одређене тарифне групе у односу на укупан дефицит) показује константне предности само код рибе, а у појединим годинама и код млијека и производа од млијека (2009-2013.), масти и уља биљног и животињског поријекла (2013-2015.) и производа од воћа и поврћа (2006-2010.). Већина осталих производа има дефицит који је већи од просјечног дефицита спољнотрговинске размјене Босне и Херцеговине.

Индекс нето извоза, рачунат као однос разлике извоза и увоза (суфицита или дефицита) одређеног производа или групе производа и збира извоза и увоза истог производа на нивоу БиХ, код све 24 главе хармонизоване царинске тарифе, негативан је током читавог анализираног периода (2006-2015.), што значи да је код свих група пољопривредно-прехранбених производа константно оствариван дефицит у спољнотрговинској размјени. Међутим, охрабрујуће је да се негативна вриједност овог индекса код већине производа смањује, али исувише споро.

Претходни и други подаци о спољнотрговинској размјени БиХ упућују на то да је стање алармантно и да је, упркос солидним природним ресурсима, увоз хране енорман јер се током задњих година спољнотрговински дефицит код пољопривредно-прехранбених производа одржава на око двије милијарде КМ.

Спољнотрговински дефицит код пољопривредно-прехранбених производа је последица неконкурентности домаће пољопривредне производње, а њени узроци су: ниска продуктивност, нестандардизован квалитет и поријекло производа, мањи подстицаји и либералан спољнотрговински режим.

2.10. Прехрамбена индустрија

Већина предузећа из сектора прехрамбене индустрије у БиХ је приватизована, уз мали број државних предузећа који је остао у функцији. Истовремено, дошло је до нових greenfield инвестиција у различитим подсекторима којима је дјелимично надокнађен крах предратних капацитета прехрамбене индустрије.

Међутим, многи домаћи предузетници из домена прехрамбене индустрије нису посебно осјетљиви на изазове и потребе домаћих пољопривредника, што често резултира увозом

сировина како би се задовољила потражња прерађивача, као поузданијим и досљеднијим ланцем снабдјевања, умјесто да их купују од домаћих произвођача, код којих количине (обим), квалитет и поузданост често представљају проблем. Слично се понашају и трговци који су у великој мјери индиферентни према поријеклу робе коју продају. Генерално гледајући, прехранбена индустрија у БиХ се налази у развојној фази, у којој се захтијевају већа улагања и изградња капацитета како би се унаприједили сви аспекти ефикасности пословања, од примарног снабдијевања до финалног пласмана и продаје.

Федерација Босне и Херцеговине: Према доступним подацима у Федерацији БиХ, још увијек је један од већих проблема прехранбене индустрије недовољна искоришћеност инсталираних капацитета. Најбоља искоришћеност инсталираних капацитета је код прераде воћа и поврћа (62%), прераде млијека (56%) и производње безалкохолних пића (54%), док је веома ниска искоришћеност код производње минералних вода (16%), вина (16%) и код производње кекса и вафла (19%) (МСТЕО, 2016).

Република Српска: Без обзира што стање у прехранбеној индустрији Републике Српске није задовољавајуће, она у вриједности продаје сектора индустрије Републике Српске учествује са 16,5% (додатних 1,4% производња пића и 0,4% производња дуванских производа). Бруто додана вриједност произведених прехранбених производа у Републици Српској је 2015. године била 201 милион КМ, а укупни пословни резултат овог сектора је позитиван. Стопа раста прехранбене индустрије у 2015. години је била 121%, у 2014. години 115%, а у 2013. години 108%. Истовремено, запосленост је расла спорије, што је резултирало да је продуктивност у прехранбеној индустрији порасла. Искоришћености инсталираних капацитета прехранбене индустрије је ниска и креће се од 12% до 60%, зависно од гране.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: Прехранбена индустрија је у 2015. години у Брчко дистрикту БиХ, у укупној индустрији, учествовала са 56,91 %, у БДВ-у са 8,76 % и у БДП-у са 6,85%.

2.11. Спољна трговина

Једно од важнијих обиљежја укупне БиХ економије је висок спољнотрговински дефицит и зависност о увозу, у чему пољопривредно-прехранбени сектор има веома значајно мјесто. БиХ је изразити нето увозник пољопривредно-прехранбених производа што значајно доприноси лошој слици БиХ успољнотрговинске размјене. Стање спољнотрговинске размјене БиХ за период 2006-2015. године резимирано је у наредној табели (према подацима Спољнотрговинске коморе БиХ).

Табела 4: Учешће пољопривредно-прехранбених производа у укупној спољнотрговинској размјени БиХ (период 2006.-2015.) у милионима КМ

Ставка	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Укупни извоз роба	5.164	5.937	6.712	5.531	7.096	8.222	7.858	8.381	8.682	8.987
Укупни увоз роба	11.389	13.898	16.293	12.355	13.616	15.526	15.253	15.169	16.200	15.852
Трговачки биланс	-6.224	-7.962	-9.581	-6.824	-6.521	-7.304	-7.395	-6.789	-7.518	-6.864
Извоз ППП	270,2	336,1	424,5	466,0	563,7	621,2	620,7	685,4	661,7	840,1
Учешће ППП у укупном извозу	5,2%	5,7%	6,3%	8,4%	7,9%	7,6%	7,9%	8,2%	7,6%	9,4%
Увоз ППП	1.923,5	2.210,6	2.580,8	2.365,8	2.466,7	2.745,4	2.788,9	2.725,4	2.728,9	2.862,1
Учешће ППП у укупном увозу	16,9%	15,9%	15,8%	19,2%	18,1%	17,7%	18,3%	18,0%	16,8%	18,1%
Трговачки биланс ППП	-1.653,7	-1.874,9	-2.156,8	-1.900,3	-1.903,4	-2.124,6	-2.168,7	-2.040,5	-2.067,7	-2.022,5
Степен покрића увоза ППП извозом	14,0%	15,2%	16,4%	19,7%	22,9%	22,6%	22,3%	25,1%	24,2%	29,4%

Извор: Спољнотрговинска комора БиХ

У 2015. години пољопривредно-прехранбени сектор је са 840 милиона КМ учествовао са 9,4% у вриједности укупног БиХ извоза, односно са 2.862 милиона КМ или 18,1% укупног БиХ увоза. Степен покривености увоза извозом пољопривредно-прехранбених производа још увијек је доста низак и у 2015. години износио је 29,4%. Укупан трговачки биланс пољопривредно-прехранбених производа у 2015. години био је негативан (-2.022,5 милиона КМ) и чинио је 29,5% укупног БиХ трговачког дефицита. И поред позитивних и обећавајућих помака, стање спољнотрговинске размјене пољопривредно-прехранбених производа је и даље лоше, јер је дефицит велик и неодржив на дужи рок.

2.11.1. Трговина важнијих група пољопривредно-прехранбених производа

У периоду, 2006-2015. година, одређен број група пољопривредно-прехранбених производа биљежи значајан раст извоза. Производња меса и клаоничких производа је са свега 2 милиона КМ у 2006. години достигла ниво од готово 100 милиона КМ у 2015. години. Млијeko и млијечни производи биљеже константан раст извоза до 2013. године, када се због уласка Хрватске у ЕУ и строжијих правила извоза ова тенденција зауставља и показује пад. Детаљнија структура те размјене показује да БиХ више извози млијечне производе нижих фаза прераде, а више увози производе виших фаза прераде, при чему дефицит ствара значајно већи увоз од извоза сирева. Извоз свјежег поврћа такође биљежи раст, али знатно заостаје када се упореди са извозом свјежег воћа. Извоз воћа појачан је нарочито у периоду 2013-2015. година, прије свега у земље попут Руске Федерације када је искоришћен повољан трговачки положај усљед ембарга, којег има ова земља од стране земаља ЕУ. Извоз свјежег воћа се са 22,7 милиона КМ у 2006. години повећао за готово пет пута и у 2015. години достигао ниво од 103 милиона КМ. Тенденције раста извоза показује и производња уља биљног и анималног поријекла, месно-прерађивачки производи, те производи од жита и брашна. Позитивне помаке направили су и БиХ произвођачи пића (тарифна група 22) који су укупан извоз својих

производа са 18,8 милиона КМ у 2006. години повећали за нешто више од два пута и у 2015. години остварили вриједност извоза од 44,1 милиона КМ.

У истом периоду (2006-2015.), код БиХ увоза већина група пољопривредно-прехранбених производа наставила је са тенденцијом раста, док је код само малог броја производа у одређеном периоду забиљежена стагнација и задржавање претходно успостављеног нивоа. Увоз живе стоке је од 2006. до 2009. имао изражену тенденцију раста, а затим се достигнути ниво од око 100 милиона КМ задржао наредних пет година, да би посљедњих година, са изузетком 2015, забиљежио пад. Увоз меса и клаоничких производа биљежи константни раст и са 64,3 милиона КМ у 2006. години се готово учетворостручио у 2015. години, достигавши ниво од 255,1 милиона КМ, што је резултат негативних кретања у БиХ сточарској производњи и цјеновне неконкурентности домаће производње меса. Млијeko и млијечни производи биљеже константан раст увоза до 2013. године, када због уласка Хрватске у ЕУ, долази до нарушавања трговинских односа код ове групе производа и смањења њиховог укупног увоза. Нажалост, производи за које БиХ има изразито повољне услове, свјеже воће и поврће, и у анализираном периоду 2006-2015. биљежи трендове раста увоза ових производа. Увоз свјежег поврћа је повећан са 52,4 милиона КМ (2006.) на 75,5 милиона КМ (2015.), а увоз свјежег воћа са 104,6 милиона КМ (2006.) на 147,1 милион КМ (2015.). БиХ је значајно зависна од увоза жита и вриједност увоза ових производа је највише одређена домаћом производњом и климатским приликама у којима се та производња одвијала. Укупан увоз жита варира између 150 и 250 милиона КМ. Значајно повећање увоза забиљежено је код групе производа масти биљног и анималног поријекла те производа од жита и брашна. Увоз месних прерађевина од 2012. године биљежи тренд смањења као резултат јачања домаће прерађивачке индустрије. Увоз пића из тарифне групе 22 показује тренд благог повећања у периоду 2006-2015. година, али када се узме тренд БиХ извоза ових производа, долазимо до сазнања, да ова група производа, има тенденцију стагнације, у трговинском билансу, у посљедњих седам година, крећући се у нивоу 255-275 милиона КМ.

2.11.2. Важнији БиХ спољнотрговински партнери у сектору пољопривредно-прехранбених производа

Најважнији спољнотрговински партнери БиХ, када се говори о извозу пољопривредно-прехранбених производа, су земље Западног Балкана, односно земље ЦЕФТЕ и земље ЕУ-28. Вриједности спољнотрговинске размјене са споменутиим партнерима су се значајно мијењале током анализираног периода 2006-2015. године. Оне рефлектују промјене до којих је долазило попут уласка Бугарске, Румуније и Хрватске у ЕУ, те приступање БиХ, Србије, Хрватске (до уласка у ЕУ), Македоније и још неких земаља, са којима БиХ има интензивну спољнотрговинску размјену пољопривредно-прехранбених производа, ЦЕФТА споразуму од 2006. године. Највеће вриједности извоза пољопривредно-прехранбених производа БиХ остварује са земљама Западног Балкана и он има изражену тенденцију раста до 2012. године, након тога, због новог статуса Хрватске као земље чланице ЕУ, ове вриједности се смањују, али још увијек чине највећи дио укупног увоза. Земље ЕУ су друге по важности БиХ извоза пољопривредно-прехранбених производа. БиХ извоз има континуирани раст у земље ЕУ, и он је са уласком Хрватске у ЕУ 2013. године, као веома важним БиХ партнером још повећан и у 2015. години је достигао ниво од 256,5 милиона КМ. Упркос исказаним тенденцијама раста БиХ извоза пољопривредно-прехранбених производа у земље ЕУ он је још увијек скроман и далеко од реалних могућности. Подизање конкурентности БиХ производа са пратећим испуњавањем фитосанитарних и других стандарда најважнији су фактори

повећања извоза на захтјевно ЕУ тржиште. Произвођачи млијека и млијечних производа показали су да је то могуће. Од осталих земаља које посљедњих година значајно повећавају своје учешће у укупном БиХ извозу (2015. године 35%) издвајају се Турска и Руска Федерација.

2.11.3. Тржишна инфраструктура

Данашње вријеме карактерише смањење директних контаката купаца и продавача и укључивање у те ланце специјализованих посредника. Све то важи и за пољопривредне и прехранбене производе. Број фармера зависи од карактеристика производа и организације маркетиншких активности. Мање количине пољопривредних производа продају се путем директне продаје, на пољопривредним газдинствима или путем зелених и сточних пијаца. Обим продаје преко пијаца опада, а обим директне продаје на газдинству такође, јер су потрошачи хране, због све бржег темпа живота, све више окренути према куповини хране у супермаркетима/хипермаркетима. Има позитивних примјера оживљавања куповине пољопривредних производа директно од познатог произвођача, а то највећим дијелом зависи од иницијативе, понуде и организације пољопривредних произвођача.

Због високе уситњености у ланцу снабдијевања и постојања великог броја малих произвођача, те сличне фрагментираности прерађивача, долази до раста трошкова промета, а користи од домаће трговине у пласману пољопривредних и прехранбених *outputs*, углавном убире трговачка мрежа. Неповезаност и неорганизованост лишава пољопривреднике могућности преговарања са добављачима о повољнијој куповини већих количина *inputs* као што су сјемена, минерална ђубрива, заштитна средства и остало. Због сезонског карактера производње и одсуства услова за складиштење њихових производа, произвођачи воћа и поврћа нису у могућности остварити веће приходе. Као и други пољопривредни произвођачи у БиХ, они су слабо организовани и готово не постоји производња за познатог купца. Овоме треба додати још и недјелотворне царине, лошу транспортну мрежу и непостојање тржишног информационог система, што све резултира нижим приходима за произвођаче хране у земљи.

Доминација ситних пољопривредних газдинстава и мале производње и понуде појединих пољопривредних производа одређивале су положај задруга (током протеклог периода оне су добијале префикс сељачке, пољопривредне или земљорадничке), у оба ентитета и Брчко дистрикту БиХ, као значајног учесника у увезивању ланца вриједности између произвођача и потрошача. Оне су представљале успјешан модел повезивања пољопривредних произвођача са прерађивачима и потрошачима у земљи и иностранству, али су оне, нажалост, током процеса транзиције изгубиле ту улогу.

Федерација Босне и Херцеговине: Посљедњих година број задруга у Федерацији БиХ стално расте, према подацима регистрационих судова у Федерацији БиХ је регистровано 230 пољопривредних и 40 осталих задруга, у којима је удружено 12.000 задругара и око 45.000 коопераната (МПВШ Републике Српске, ФБИХ, 2014).

Република Српска: У Републици Српској је око 300 земљорадничких задруга. Приликом израде Програма развоја пољопривредног задругарства у Републици Српској 2011-2016. (МПШВ Републике Српске, 2011.) утврђено је да Република Српска има 347 задруга, уз констатацију да их је 2/3 неактивно, а само 1/3 активно.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: У Брчко дистрикту БиХ постоји 7 задруга као и Задружни савез Брчко дистрикта БиХ.

У немогућности да се ослоне на задруге, домаћи прерађивачи пољопривредних производа којима они представљају сировину за даљу прераду (мљекаре, клаонице, прерађивачи индустријског биља, воћа, поврћа и др.) били су принуђени да сами организују њихов откуп директно или ангажовањем посредника.

Неповољан аспект тржишта *inputa* за пољопривредну производњу је да у БиХ готово да и не постоје њихови произвођачи него се они у значајним количинама увозе. Врло слаба је домаћа производња сјемена, а производња садног материјала недовољна. Иако је тржиште *inputa* у земљи либерално, произвођачи не осјећају користи од њиховог увоза по нижим цијенама. Највећу корист извлаче трговци, што се одражава на нижу конкурентност домаће пољопривредне производње. Свјетска банка је у свом извјештају о стању у БиХ пољопривреди из 2010. године констатовала да фармери у БиХ плаћају скупље своје инпуте и истовремено добијају нижу цијену за своје *outpute*, што их чини мање конкурентним у односу на њихове конкуренте из сусједних земаља (Свјетска банка, 2010.).

2.12. Пољопривредни произвођачи

Према методологији БХАС и заводима за статистику, носиоци пољопривредне производње, односно предузетници у сектору пољопривреде у БиХ, дијеле се на оне који имају званично регистровану пољопривредну дјелатност, који се у домаћој терминологији најшире називају правна лица, и на оне који немају регистровану пољопривредну дјелатност, али се баве пољопривредном производњом, који се називају физичка лица. У категорију правних лица спадају привредна друштва која се, зависно од њиховог организационог облика, дијеле на акционарска/дионичка друштва, друштва са ограниченом одговорношћу и земљорадничке задруге, а у категорију физичких лица пољопривредна газдинства (фарме).

Федерација Босне и Херцеговине: Према подацима Финансијско-информатичке агенције (ФИА), 2015. године у подручју пољопривреде, шумарства и риболова (подручје А) у Федерацији БиХ било је регистровано 577 привредних субјеката, што је за 14 предузећа више у односу на 2014. годину. Од 2011. године присутан је стални тренд пораста броја предузећа.

Поред правних лица, остатак пољопривредне производње односи се на пољопривредна газдинства. Према резултатима Пописа становништва у БиХ, из 2013. године (ФЗС, 2016.), у ФБиХ је било 217.061 сеоских домаћинстава која обављају пољопривредну активност (30,32% укупног броја домаћинстава), од чега их је само 30.089, односно 13,86% изјаснило да уједно и продају своје производе на тржишту. Према подацима из марта 2017. године (ФМПВШ, 2017.) у РПГ је било регистровано укупно 69.542 пољопривредних газдинстава са подручја Федерације БиХ, од чега 2.986 правних субјеката, док остатак од 66.556 чине породичне фарме.

Република Српска: Један од извора путем којег се може утврдити број правних лица регистрованих за пољопривредну дјелатност у Републици Српској је регистар финансијских извјештаја које сва правна лица по завршетку године предају АПИФ-у. Те извјештаје је за 2015. годину у Републици Српској предало 330 привредних друштава (највише доо, затим задруга, а најмање АД). Исте извјештаје је 2011. године предало 338 привредних друштава, тако да се може констатовати да њихов број стагнира.

Према резултатима пописа становништва из 2013. године у Републици Српској је било 140.960 сеоских домаћинстава која су обављала пољопривредну активност (34,48%

укупног броја домаћинстава), од чега их се само 18% (25.335) изјаснило да продају своје производе на тржишту (РЗС Републике Српске, 2016.). Крајем 2016. године у РПГ било регистровано 35.093 пољопривредних газдинстава са подручја Републике Српске, од чега их је 603 било у статусу правних лица, а преосталих 34.490 као породична газдинства (МПШВ Републике Српске, 2017.).

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: Закључно са 2015. годином на подручју Брчко дистрикта БиХ у Регистар пољопривредних газдинстава било је уписано 3.215 пољопривредна газдинства (МСТЕО, 2015.).

Све у свему, пољопривредном производњом у БиХ бави се око 1.000 правних лица и око 360 хиљада сеоских домаћинстава, од којих се трећина регистровала као пољопривредна газдинства у РПГ у Федерацији БиХ, Републици Српској и Брчко дистрикту БиХ. У недостатку детаљније анализе података о пољопривредним газдинствима која обављају пољопривредну активност у контексту структуре према величини кориштеног пољопривредног земљишта, односно према броју појединих врста стоке, за потребе ове анализе дају се ограничени подаци о пољопривредним газдинствима и њиховој структури насталим у оквиру Пилот пописа пољопривреде из 2010. године (БХАС, ФЗС и РЗС Републике Српске, 2010). Према тим подацима просјечна површина кориштеног земљишта је била 1,97 ха по газдинству са просјечно четири парцеле, што је знатно испод просјека у ЕУ 27, који износи 14,3 а (EUROSTAT). Ови подаци као и званични подаци из пописа становништва из 2013. године о броју пољопривредних газдинства, указују на један од кључних проблема којег имају Федерација БиХ, Република Српска, и Брчко дистрикт БиХ, а то је велики број пољопривредних газдинстава и као последица тога њихова мала величина и економско-производна снага. Ако се овоме додају од раније познате чињеница о малој просјечној величини земљишног посједа, његовој израженој расцјепканој и дуалном карактеру производње, јасно је да пред БиХ стоји изазов неповољне величине и структуре пољопривредних газдинстава, који се намеће као важан проблем и стратешки приоритет који се мора рјешавати у будућности.

2.13. Политички, правни и институционални оквир

2.13.1. Правни оквир

У складу са Уставом Босне и Херцеговине креирање пољопривредне политике је на нивоу ентитета а у Федерацији БиХ и кантона. На нивоу ентитета, за креирање и имплементацију аграрне политике задужени су Федерално министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства и Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске, а у Брчко дистрикту БиХ Одјељење за пољопривреду, шумарство и водопривреду. У Федерацији БиХ, осим нивоа ентитета, постоји и структура на кантоналном нивоу (10 кантона), за пољопривредну политику и управу. У оба ентитета, одређени облици подршке се пружају и на општинском нивоу.

На нивоу Босне и Херцеговине, МСТЕО има надлежност везано за спољнотрговинску и царинску политику као и за обављање послова и задатака из надлежности БиХ који се односе на дефинисање политике, основних принципа, координирање дјелатности и усклађивање планова ентитетских тијела власти и институција на међународном плану у подручју пољопривреде.

У складу са Уставом и надлежностима, закони и подзаконска акти доносе се на нивоу БиХ, ентитета, Брчко дистрикта БиХ и кантона (у Федерацији БиХ). Овакав правни систем гдје се се различити прописи примјењују на различитим административним

нивоима у БиХ, захтијева њихову хармонизацију, нарочито у контексту ширег процеса европских интеграција.

У задњих двадесет година на ентитетском нивоу донесено је на десетине закона и њихових измјена и допуна. Поред закона донесено је стотине подзаконских аката, правилника, упутстава, одлука, наредби и програма. Један број тих аката, нарочито закона, усклађен је са правном стечевином ЕУ (*тзв. acquis Уније*), о чему се нарочито води рачуна у након што је 15.02.2016. године БиХ предала апликацију за чланство у ЕУ.

Оквирни циљеви пољопривредно-прехрамбеног сектора и руралног развоја на нивоу БиХ дефинисани су Законом о пољопривреди, исхрани и руралном развоју БиХ („Службени гласник БиХ“, број 50/08).

Федерација Босне и Херцеговине: Пољопривредна политика Федерација БиХ оквирно је дефинисана Законом о пољопривреди Федерације БиХ („Службене новине Федерације БиХ“, бр. 88/07, 04/10, 27/12 и 07/13), којим су утврђени циљеви и мјере пољопривредне политике овог ентитета. Овим Законом су отворени процеси за јачање конкурентности и подизање квалитета пољопривредно-прехрамбених производа, те примјену стандарда неопходних за остваривање динамичнијег развоја у сектору пољопривреде, прераде и руралног развоја. Законом је јасно назначен пут европских интеграција, на начин да ће се мјере подршке за пољопривреду и рурални развој постепено прилагођавати на свим нивоима власти, у циљу усклађивања са врстама мјера у ЕУ.

Врло важан закон у области пољопривредне подршке на нивоу Федерација БиХ свакако је Закон о новчаним подршкама у пољопривреди и руралном развоју („Службене новине Федерације БиХ“, број 42/10). Овим Законом се (i) прописују мјере новчаних подршки у пољопривреди и руралном развоју и дају модели подршке и начини њихове реализације, (ii) истиче важност спровођења у складу са обавезама и потписаним споразумима БиХ попут Споразума о стабилизацији и придруживању ЕУ и (iii) усклађују ентитетски и кантонални ниво подршке на начин да се не подударају по истој основи и истим критеријумима. Пољопривредна политика у Федерацији БиХ спроводи се према Средњорочној стратегији развоја пољопривредног сектора у Федерацији БиХ за период 2015-2019. година која представља скуп основних принципа којом се утврђују циљеви, мјере и механизми свих пољопривредних политика овог БиХ ентитета. За креирање и имплементацију раније пољопривредне политике у Федерацији БиХ важан документ била је Средњорочна стратегија развоја пољопривредног сектора у Федерацији БиХ за период 2006-2010. која се, у недостатку новог документа овакве врсте, уз сагласност Владе Федерације БиХ о продужењу њеног важења за још двије године, имплементирала закључно са 2012. годином, приликом чега су ажурирани акциони планови Стратегије (за Пољопривреду, Управљање земљиштем, Рурални развој и Прехрамбену индустрију). Нови стратешки документ за период 2015-2019. (усвојен на Парламенту Федерације БиХ средином 2015. године), дао је нагласак на потребу подизања техничко-технолошког нивоа сектора, ефикаснијег искоришћавања расположивих ресурса, као и унапређење укупног стандарда и квалитета живљења у руралним срединама. Садашњом стратегијом је планирана имплементација 37 мјера, распоређених унутар три стуба пољопривредне политике – 10 мјера се односи на I стуб и директну подршку произвођачима, 17 мјера се односи на II стуб, односно на реструктурисање сектора и политику руралног развоја (преузете из приједолга Програма руралног развоја ФБиХ за период 2018-2021.), док се преосталих 10 мјера, односи на III стуб ентитетске пољопривредне политике и мјере из домена општих услуга у пољопривреди.

Република Српска: Правни оквир за спровођење пољопривредне политике у Републици Српској су законски и подзаконски акти, те стратешки документи везани за развој цијелог сектора или руралних подручја овог ентитета у БиХ. Законом о републичкој управи („Службени гласник Републике Српске“, бр. 118/08, 11/09, 74/10, 86/10, 24/12, 121/12, 15/16 и 57/16), дефинисана је улога МПШВ Републике Српске као институције задужене за обављање управних и стручних послова у домену креирања и имплементације пољопривредне политике. Законом о пољопривреди Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 70/06), утврђени су циљеви и мјере пољопривредне политике, те начини њене имплементације и мониторинга. Законом о пољопривреди Републике Српске предвиђено је да се пољопривредна политика спроводи на основу Стратегије развоја пољопривреде Републике Српске, као скупом основних принципа којима се утврђују циљеви, мјере и инструменти аграрне политике. Република Српска је прво имала два одвојена стратешка документа која су покривала двије комплементарне области, пољопривреду и рурални развој - Стратегију развоја пољопривреде Републике Српске до 2015. године и Стратешки план руралног развоја Републике Српске за период 2010-2015. За други стратешки документ се може рећи да је био иновативан и у великој мјери компатибилан са тада важећом политиком руралног развоја у ЕУ, али се након завршетка периода његовог важења може констатовати да његови стратешки и специфични циљеви и мјере у већој мјери нису реализовани у планираном обиму и на планирани начин. Нови Стратешки план развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске 2016-2020, усвојен је благовремено, прије истека два претходно поменута стратешка документа, чиме је осигуран континуитет у стратешком планирању аграрне и руралне политике. За разлику од претходног периода, нови стратешки документ истовремено покрива оба подручја – пољопривреду и рурални развој. Актуелни Стратешки план развоја пољопривреде и руралних подручја садржи шест стратешких циљева, 16 специфичних циљева и 52 мјере за њихову реализацију. Имплементацијом овог стратешког документа очекује се: повећање обима и продуктивности пољопривредне производње и обезбјеђење стабилности дохотка пољопривредних произвођача, јачање конкурентности сектора пољопривреде кроз повећање нивоа инвестиција, повећање степена тржишности и финализације пољопривредне производње, одрживо управљање природним ресурсима и ублажавање посљедица климатских промјена, уравнотежен интегрални рурални развој и систематска подршка развоју сектора пољопривреде и руралних подручја. Овим Планом је предвиђена дјелимична реформа досадашње политике подстицаја, која је на линији приближавања политици новчаних подстицаја који су на снази у ЕУ, нарочито за земље које су недавно приступиле ЕУ (прелазак на директна плаћања по јединици површине и по грлу стоке). Основа за континуирано осигурање средстава је Закон о обезбјеђењу и усмјеравању средстава за подстицање развоја пољопривреде и села ("Службени гласник Републике Српске", бр. 43/02 и 106/09). Овим Законом првобитно је било предвиђено да се осигурана средства примарно користе за интервенције у пољопривреди путем исплате премија, регреса и суфинансирања различитих програма и пројеката, као и инвестиције у пољопривреди путем регресирања камата на кредите одобрене пољопривредним газдинствима од стране банака. У каснијим измјенама Закон дефинише да се подстицајна средства распоређују у складу са пољопривредном политиком утврђеном у Стратегији развоја пољопривреде Републике Српске.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: Политика прихода пољопривредних газдинстава, политика производње, структурна политика и политика руралног развоја у Брчко дистрикту БиХ се може посматрати у контексту Закона о подстицају у пољопривредној производњи. Циљ доношења овог Закона је био осигурање дугорочних подстицаја који

ће омогућити стварање и унапређивање комерцијалне пољопривредне производње, задржавању становништва на селу и укупни рурални развој у Брчко дистрикту БиХ. Висина подстицаја одређује се појединачно за сваку буџетску годину и не може бити мања од 4.000.000,00 КМ, од годишњег буџета Брчко дистрикта БиХ. Правилник о начину и условима за подстицај у пољопривредној производњи доноси се за сваку фискалну годину и њиме се регулишу сви потребни услови за остваривање подстицаја.

2.13.2. Буџетски трансфери пољопривредне политике

Европски интеграциони процеси траже прилагођавање и редефинисање пољопривредне политике. Због различитости њеног концепта и мјера, приступ Европској унији је економски и политички изазов за сваку земљу која има аспирације уласка у ову заједницу. Будући да је БиХ земља која је поднијела захтјев за кандидатски статус, веома је важно познавати достигнути ниво подршке пољопривреди и руралним срединама у поређењу са хармонизованим ЕУ стандардима. За анализу и упоредбу пољопривредне политике БиХ, која се припрема за улазак у ЕУ, са ЗПП кориштен је методолошки алат, тзв. АРМ (Agri-Policy Measures tool – Алат за мјере пољопривредне политике), који је развијен од стране Реднак и Волк. Пољопривредну политику БиХ, односно политике њених ентитета Федерације БиХ и Републике Српске, као и Брчко дистрикта БиХ чине три стуба, тј. групе мјера и то: (I) Тржишне мјере и мјере директне подршке произвођачима; (II) Структуралне мјере и мјере руралног развоја и (III) Опште мјере које се односе на пољопривреду.

Табела 5: Преглед буџетских издвајања за сектор пољопривреде и рурална подручја, Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске, Брчко дистрикта БиХ и Босне и Херцеговине (период 2006-2015.), у милионима КМ

Административна јединица/ Група мјера	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Федерација БиХ										
I Тржишне мјере и мјере директне подршке	27,6	33,2	49,3	44,4	56,2	63,3	48,9	69,5	60,7	65,9
II Структурне мјере и мјере руралног развоја	5,5	22,2	28,1	23,6	19,2	7,8	35,3	1,7	11,2	2,3
III Опште мјере у пољопривреди	2,0	4,4	5,5	2,1	1,8	0,8	1,0	2,5	0,5	0,4
Укупна буџетска подршка	35,2	59,8	82,8	70,0	77,2	71,9	85,2	73,7	72,4	68,6
Република Српска										
I Тржишне мјере и мјере директне подршке	29,4	48,4	51,0	59,1	39,8	51,5	48,7	45,7	46,7	48,2
II Структурне мјере и мјере руралног развоја	13,3	15,2	17,2	13,1	23,2	26,1	21,8	10,8	6,5	7,8
III Опште мјере у пољопривреди	5,1	7,5	11,6	8,5	1,7	2,8	2,8	3,5	6,9	4,0

Административна јединица/ Група мјера	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Укупна буџетска подршка	47,8	71,1	79,7	80,6	64,8	80,5	73,3	60,0	60,0	60,0
Брчко дистрикт БиХ										
I Тржишне мјере и мјере директне подршке	5,1	4,4	4,3	5,4	4,5	4,0	5,8	5,9	3,4	5,2
II Структурне мјере и мјере руралног развоја	0,3	0,4	0,2	0,7	0,5	0,6	0,7	0,7	0,2	0,4
III Опште мјере у пољопривреди	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Укупна буџетска подршка	5,4	4,9	4,6	6,1	5,1	4,6	6,5	6,7	3,6	5,5
БиХ										
I Тржишне мјере и мјере директне подршке	62,2	86,0	104,6	108,8	100,5	118,8	103,4	121,1	110,8	119,3
II Структурне мјере и мјере руралног развоја	19,1	37,7	45,5	37,3	42,9	34,5	57,8	13,2	17,9	10,5
III Опште мјере у пољопривреди	7,1	12,1	17,1	10,5	3,5	3,6	3,8	6,0	7,4	4,4
Укупна буџетска подршка	88,4	135,8	167,1	156,7	146,9	156,9	165,0	140,3	136,1	134,2

Извор: АРМ база података FAO/JRC/SWG пројекта на основу обрађених података добијених од ФМПВШ, МПВШ Републике Српске и ОПШВ Брчко дистрикта БиХ

Мјере директне подршке представљале су најважнији облик досадашње буџетске подршке пољопривредним произвођачима у БиХ. Њих чине директна плаћања заснована на количини продатог производа и плаћања по површини или грлу стоке, те плаћања за варијабилне пољопривредне инпуте. Директна плаћања, као најважнији облик директне подршке произвођачима у БиХ, значајно се разликују међу њеним административним јединицама, како по приступу, тако и по износима. Заједнички именилац је варирање подршке, неконзистентност политике као резултат економске кризе, и посљедично смањење финансирања сектора пољопривреде.

Федерација Босне и Херцеговине: Уз изражено варирање, из године у годину, у овом БиХ ентитету, може се рећи, да постоји благи раст, укупне директне подршке произвођачима, која се са 27,1 милиона КМ (2006) повећала на ниво од 65,4 милиона КМ (2015.). Директна плаћања произвођачима су, заправо, једини облик ове врсте подршке, а скромна подршка варијабилним инпутима долази искључиво са кантоналног нивоа власти. За овај ентитет је важно истаћи да је од 2011. године, измијењен систем имплементације директне подршке, тако да је готово сва биљна производња, умјесто плаћања по кг, прешла на плаћање по јединици површине. Ипак, ни ова промјена није пуно утицала на структуру директних плаћања. Шта више, примјетно је да у 2014. и 2015. години преовладавају плаћања на бази outputa. Очито да висока плаћања произвођачима млијека (на бази продатих количина), одређују структуру ове врсте подршке у ФБиХ.

Република Српска: У Републици Српској примјетан је негативан тренд буџетских издвајања за мјере директне подршке произвођачима који почиње од 2009. године и траје до 2015. године. Издвајања за директну подршку произвођачима, мања су сваке године у односу на претходну тако, да се ова буџетска подршка са 58,1 милион КМ у 2009. години, смањила на свега 47,0 милиона КМ у 2015. години. У структури мјера, за

разлику од Федерације БиХ, значајно мјесто поред директних плаћања има и подршка варијабилним инпутима. У појединим годинама (2011.), субвенционисање варијабилних инпута износило је готово половину укупне директне подршке, али посљедњих година, учешће ове подршке је ниже и креће се на нивоу 12-20%. Од 2009. године, доминирају плаћања на бази оутпута и у просјеку чине 85% укупних директних плаћања, а њихови апсолутни износи се крећу између 16,6 милиона КМ (2011.) и 37 милиона КМ (2014.).

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: У овој БиХ административној јединици, од 2009. године, прешло се на јединствену подршку директног плаћања по јединици површине/грла стоке. Висина ових издвајања је доста неуједначена и у анализираном периоду, варијала је између 3,4 милиона КМ (2014) и 5,9 милиона КМ (2013).

Постојећа структура главних буџетских издвајања - директних плаћања у оквиру БиХ, односно њеним ентитетима и Брчко дистрикту БиХ, са значајним учешћем плаћања на бази продатог производа, у контексту европских интеграција и приближавања ЗПП ЕУ, показује да је још увијек присутан раскорак и недовољна хармонизација. Овај проблем је препознат у новим стратешким документима урађеним од оба БиХ ентитета, којима је предвиђено да готова сва директна плаћања буду на бази површине/грла стоке.

Треба истаћи да су у свим административним јединицама у БиХ, директна плаћања веома осјетљиво питање и понекад разлог незадовољства и социјалног бунта пољопривредних произвођача (кашњење исплата, креирање буџета). Поред тога, један од већих проблема који се може рећи за мјере директног плаћања у ентитетима и Брчко дистрикту БиХ је њихово администрирање и сама контрола, што су свакако један од кључних услова које БиХ мора ријешити прије приступања ЕУ. У ентитетима и Брчко дистрикту БиХ постоје регистри пољопривредних газдинстава који су алфанумерички и потребна је минимална интервенција како би се ускладили са ЕУ (дефиниција газдинстава и система регистрације посједа), као и дефинисање система за размјену података. Тренутни највећи проблем за имплементацију мјера директних плаћања је непостојање адекватног надзора у идентификацији пољопривредног земљишта (ЛПИС систем), као и неажуриран регистар домаћих животиња, што даје могућност злоупотребе и неефикасних рјешења.

Као и политика директне подршке пољопривредним произвођачима, тако је и политика руралног развоја различита по ентитетима и Брчко дистрикту БиХ. Та различитост се огледа у самој висини издвајања буџетских средстава за ту намјену, структури подршке и односу према три осе руралне политике.

Федерација Босне и Херцеговине: Подршка руралном развоју у Федерацији БиХ значајно је расла од 2007. године (22,2 милиона КМ), до 2012. године (35,3 милиона КМ), а онда долази до наглог пада подршке и у 2015. години износи свега 2,3 милиона КМ. Ово прије свега зато што се у политичким структурама још не препознаје важност развојне компоненте, а са друге стране, рурално становништво и потенцијални корисници ове подршке, још увијек не виде мјере руралног развоја као прилику да постану модернији фармери и буду конкурентни на тржишту. У Федерацији БиХ готово сва издвајања за рурални развој усмјерена су на мјере *Осе 1* - унапређење конкурентности пољопривредног сектора и то првенствено за инвестиције у пољопривредна газдинства.

Република Српска: И у политици руралног развоја у Републици Српској, примјетна су значајна варирања у издвајањима из године у годину (2010. година 23,2 милиона КМ, 2015. година 7,8 милиона КМ), а подршка се своди на *Осу 1* – унапређење конкурентности и *Осу 3* – подршка развоју села, док у потпуности изостаје подршка

питањима заштите животне средине, у анализираном периоду. Највећи број корисника подржан је кроз мјеру унапређења конкурентности (кроз набавку механизације, стоке, изградњу објеката, подизање засада, пластеника, стакленика и сл.), док су се издвајања за *Осу 3*, углавном односила на изградњу потребне сеоске инфраструктуре. Општи утисак у настанку и развоју политике руралног развоја у Републици Српској је да је направљен позитиван помак у стратешком усмјеравању средстава, у систематичној и бројнијој врсти мјера подршке, као и значајном повећању обима издвојених средстава.

Брчко дистрикт Босне и Херцеговине: У Брчко дистрикту БиХ издвајају се скромна средства за мјере руралног развоја и искључиво се односе на унапређење конкурентности, односно набавку сталних средства за производњу.

Овакав приступ који је уочен код оба БиХ ентитета и Брчко дистрикта БиХ не изненађује, с обзиром на чињеницу да се мјере *Осе 2* и *Осе 3* развијају тек када се заокружи систем "*производне подршке*". Актуелна структура подршке руралном развоју није неуобичајена за земље у транзицији као што је БиХ. Треба нагласити да је и већина нових чланице ЕУ већину средства подршке руралном развоју користила управо кроз *Осу 1*, односно на повећање конкурентности сектора пољопривреде.

Група мјера из *III стуба* пољопривредне политике - мјере општих услуга у пољопривреди нису намијењени директно пољопривредним произвођачима као крајњим корисницима, него је усмјерена на успостављање бољих услова пословања у пољопривреди и укључује различите облике инспекција/надзора, истраживања и развоја, маркетинга и промоција и сл.

У 2014. години, укупна буџетска издвајања по ха кориштене пољопривредне површине (УАА) у Федерацији БиХ (77 КМ) и Републици Српској (79 КМ), била су значајно мања од издвајања постигнутих у Македонији (366 КМ), Србији (180 КМ) и Црној Гори (155 КМ). Само је Албанија мање подржавала сектор пољопривреде (45 КМ/ха УАА). Ако се овоме дода да је у земљама ЕУ 27 укупна буџетска подршка по ха УАА износила 939 КМ, очито је да је у оквиру БиХ буџетска подршка сектору још увијек веома ниска. Подједнака издавања за директну подршку произвођачима у 2014. години у Федерацији БиХ и Републици Српској (60 КМ/ха УАА), била су већа у односу на Албанију (6 КМ/ха УАА), и Црну Гору (49 КМ/ха УАА), а знатно су мања у односу на Македонију (284 КМ/ха УАА) и Србију (156 КМ/ха УАА).

Опште је правило, које важи за све земље региона, да пољопривредни буџет није развојно оријентисан. Овакав став је заснован на чињеници веома ниских издвајања за структуралне мјере и мјере руралног развоја. Осим што су износи доста ниски, како укупни, тако и по ха УАА, у свим земљама Западног Балкана (са изузетком Црне Горе), примјетни су негативни трендови код ове врсте буџетске подршке. Издвајања за рурални развој у 2014. години, у Федерацији БиХ (12 КМ/ха УАА), и Републици Српској (9 КМ/ха УАА), била су већи само у односу на Србију (8 КМ/ха УАА), али знатно нижа у односу на Албанију (22 КМ/ха), Македонију (45 КМ/ха) и Црну Гору.

Земље које имају јасне аспирације ка интеграцији у ЕУ, морају већ на самом почетку интеграционог процеса почети преузимати концепте, механизме и системе имплементације ЗПП. Претходна анализа буџетских трансфера, као битног дијела пољопривредне политике у оквиру БиХ и њеним ентитетима у периоду 2006-2015., јасно указује да је формално и суштинско спровођење приступног процеса и прилагођавање у вези пољопривредне политике са ЗПП још увијек на ниском и незадовољавајућем нивоу. Пољопривредна политика у оба БиХ ентитета се значајно разликују и по обиму и по структури мјера, па је и спровођење политике далеко од модела ЕУ. У циљу

приближавања ЗПП-у и преузимању његовог концепта неопходно је успоставити систем координације политика између Федерацији БиХ, Републици Српској и Брчко дистрикту БиХ.

2.13.3. Институционални оквир

Министарство спољне трговине и економских односа Босне и Херцеговине у пољопривредном сектору обавља послове и задатке из надлежности БиХ који се односе на дефинисање политике, основних принципа, координирање дјелатности и усклађивање планова ентитетских органа власти и институција на међународном плану у подручју пољопривреде. Те активности проводе се у оквиру Сектора пољопривреде, прехране, шумарства и руралног развоја. Управне организације у саставу МСТЕО су: Канцеларија за ветеринарство БиХ, Управа БиХ за заштиту здравља биља и Канцеларија за хармонизацију и координацију система плаћања у пољопривреди, исхрани и руралном развоју БиХ. Поред тога, на нивоу БиХ егзистира и Агенција за безбједност хране БиХ, као самостална управна организација, која је у административном погледу подређена директно Савјету министара БиХ.

Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске је самостални орган управе који обавља управне и друге послове у више управних подручја и непосредно је потчињено Влади Републике Српске. Основне организационе јединице у Министарству су ресори: Ресор за пољопривреду, прехрану и индустрију и рурални развој, Ресор за пружање стручних услуга у пољопривреди, Ресор за ветеринарство, Ресор за шумарство и ловство и Ресор за водопривреду. Унутрашње организационе јединице су одјељења, којих има 9. Републичке управне организације у саставу Министарства су: Агенција за аграрна плаћања, Републички хидрометеоролошки завод Републике Српске и Јединица за координацију пољопривредних пројеката. Јавна предузећа под надзором Министарства су ЈПШ "Шуме Републике Српске" и ЈП "Противградна превентива Републике Српске", а јавне установе под надзором Министарства су: ЈУ Ветеринарски институт "Др Васо Бутозан" Бања Лука, ЈУ "Воде Српске" Бијељина и ЈУ "Ергела Вучијак" Прњавор.

У Федерацији БиХ надлежне институције за сектор пољопривреде су **Федерално министарство пољопривреде водопривреде и шумарства**, односно кантонална ресорна министарства пољопривреде, водопривреде и шумарства (у 7 кантона) или одјели за пољопривреду при министарствима привреде (у 3 кантона). Основне организационе јединице у Министарству су ресори: Кабинет министра, Сектор за пољопривреду и прехрану и индустрију, Сектор за рурални развој и пољопривредне савјетодавне службе, Сектор за пољопривредна плаћања, Сектор за ветеринарство, Сектор за воде, Сектор за шумарство и ловство, Сектор за управљање пројектима, Сектор за финансије и рачуноводство, Сектор за правне, кадровске и опште послове, Сектор за информатичке системе и Јединица за интерну ревизију. У саставу Министарства је Федерална управа за шумарство. Унутрашње организационе јединице су одсјеци, којих има 22. Сектор за пољопривреду и прехрану и индустрију чине четири одсјека. Сектор за рурални развој и пољопривредне савјетодавне службе је подијељен на два одсјека, док сектор за пољопривредна плаћања чине три одсјека. У Федерацији БиХ су успостављене и дјелују двије самосталне федералне научно-стручне установе (Федерални завод за пољопривреду Сарајево и Федерални агромедитерански завод Мостар) и једна установа специјализована за питања пољопривредног земљишта (Федерални завод за агропедологију).

У Брчко дистрикту БиХ је успостављено **Одјељење за пољопривреду, шумарство и водопривреду Брчко дистрикта Босне и Херцеговине**. Одјељење је надлежно за пољопривреду и рурални развој. У оквиру Одјељења успостављена су пододјељења, и то: Пододјељење за пољопривреду (укључујући савјетодавну службу), Пододјељење за шумарство и водопривреду, Пододјељење за ветеринарство и Пододјељење за анализу, административну подршку и рурални развој. Инспекцијску функцију у БД БиХ обавља Инспекторат БД БиХ који дјелује унутар Канцеларије градоначелника, а укључује, између осталог и пољопривредну, ветеринарску и фитосанитарну инспекцију.

2.13.4. БиХ у међународним и регионалним трговинским и економским интеграцијама

БиХ преговара 18 година о приступању **Свјетској трговинској организацији**, које се годинама пролонгира. БиХ и њени нижи административни нивои ће морати да поштују права и обавезе које БиХ испредговара са СТО и придржавати се одредби посебних споразума СТО - Споразума о пољопривреди, Споразума о санитарним и фитосанитарним мјерама и Споразума о трговинским аспектима права интелектуалне својине (битан због заштите географског поријекла пољопривредних производа). То ће неминовно захтијевати и прилагођавање политике подстицања пољопривреде.

БиХ, у односу на **Европску унију** има статус потенцијалног кандидата, с обзиром да је 15. фебруара, 2016. године, поднесен захтјев за чланство у ЕУ и потом 9. децембра 2016., добила детаљан Упитник Европске комисије. Тренутно је у току припрема и давање одговора на Упитник ЕК. Након пријема одговора из БиХ, Европска комисија ће приступити њиховој даљој процјени, од чега ће зависити могућа препорука Европске комисије Савјету Европске уније о томе да ли статус земље кандидата за чланство у ЕУ може бити додијељен Босни и Херцеговини.

БиХ је чланица ЦЕФТА-е од 2007. године. Поред ње, тренутно чланице ЦЕФТА-е, су: Србија, Црна Гора, Македонија, Албанија и Молдавија. Око 15% и увоза и извоза БиХ у 2016. години било је између БиХ и чланица ЦЕФТА-е. Око користи БиХ од чланства у ЦЕФТА-и има доста контраверзних ставова. БиХ има већи увоз од извоза из земаља ЦЕФТА-е. У 2016. години, покривеност БиХ увоза извозом је била 67,7%. Међутим, ситуација није повољнија ни са другим економским групацијама, па се може рећи да спољнотрговинска размјена БиХ и ЦЕФТА-е прати трендове укупне спољнотрговинске размјене БиХ. Ако се фокус сузи само на пољопривредно-прехранбене производе, БиХ ту бильежи дефицит који се временом смањује. У 2007. години тај дефицит је био 907 милиона КМ, а 2015. године 582 милиона КМ.

БиХ је 2013. године, потписала споразум о слободној трговини са ЕФТА-ом. Спољнотрговинска размјена БиХ са четири чланице ЕФТА-е је уравнотежена и са благим суфицитом у корист БиХ, а учешће пољопривредних производа у тој размјени је релативно мало.

2.13.5. Образовне и научно-истраживачке институције у сектору пољопривреде

На основу података о оствареним просјечним приносима, технолошким пропустима током производње, недовољно искоришћеним расположивим ресурсима и другим проблемима са којима се сусрећу пољопривредни произвођачи у БиХ, очито је да им,

поред других лимитирајући фактора, недостаје знање. Знање се може стећи редовним и накнадним образовањем и *ad hock* обукама. Кадрови за потребе сектора пољопривреде у БиХ се образују у средњим пољопривредним школама и на пољопривредним, пољопривредно-прехрамбеним или ветеринарским факултетима (3 у Републици Српској, 6 у Федерацији БиХ). Поред тога, дио кадрова се додатно образује у склопу програма цјеложивотног учења.

2.13.6. Пољопривредне савјетодавне службе

Тренутна структура пољопривредне савјетодавне службе у оквиру БиХ, успостављена је кроз два пројекта које је финансирала ЕУ (PFAR и ESP), крајем деведесетих година прошлог вијека. По завршетку тих пројеката пољопривредна савјетодавна служба је наставила да функционише као јавна савјетодавна служба, чије финансирање су преузела ентитетска или кантонална министарства пољопривреде, између осталог и због тога што није било реално да та служба преживи пружајући своје услуге на комерцијалној основи.

Република Српска: Пољопривредна савјетодавна служба у Републици Српској је десетак година била самостална агенција, а након реорганизације МПШВ Републике Српске од 2013. године, у његовом је саставу као посебан Ресор за пружање стручних услуга у пољопривреди. Овај ресор има 78 запослених и поред централне канцеларије у Бањој Луци, има 7 подручних центара (Бања Лука, Приједор, Градишка, Добој, Бијељина, Соколац и Требиње).

Федерација Босне и Херцеговине: Ако се узме у обзир да је савремени трансфер знања у пољопривреди низ системски увезаних процеса наслоњених на образовање, пољопривредна истраживања, примјену информационих технологија, стално усавршавање савјетодаваца, итд, онда се може рећи да у Федерацији БиХ постоје фрагменти овог система. У Федерацији БиХ још увијек нема капацитета који би омогућили реализовање чак и застарјелог приступа трансферу знања у пољопривреди, који се, готово у потпуности, ослања на дјеловање пољопривредне стручно-савјетодавне службе према моделу повремене обуке и обиласка пољопривредника.

И даље се један дио савјетодавних услуга за пољопривредне произвођаче одвија на пројектној основи, са ограниченим временским трајањем и географским присуством, у оквиру пројеката које финансирају међународне финансијске и развојне организације/институције (USAID, SIDA, IFAD, Свјетска банка и др.).

2.14. Финансирање пољопривреде

Пољопривредна газдинства и привредна друштва своје инвестиционе и текуће потребе финансирају из више извора: сопствена средства, кредити комерцијалних банака и МКО/МКД, донације, подстицаји и други извори (лизинг, заједничка улагања и сл.). Ситна пољопривредна производња, чији носилац су пољопривредна газдинства, традиционално слабо користи екстерне изворе финансирања, док су привредна друштва (акционарска друштва, друштва са ограниченом одговорношћу, задруге и др.), углавном орјентисана према кредитима. Кориштења неких развијенијих облика финансирања, као што су лизинг, факторинг, форфетинг, кредитирање на бази складишнице и сл. готово да и нема у пракси.

Банке су углавном оријентисане према привредним друштвима (оне чак и не класификују посебно кредите одобрене физичким лицима за пољопривредну дјелатност), а МКО су претежно оријентисане према физичким лицима, међу којима је значајан број пољопривредних газдинстава. Према подацима ентитетских агенција за банкарство, правна лица су комерцијалним банкама у БиХ дуговала између 200 и 250 милиона КМ (око 2% главнице укупно одобренних кредита правним лицима). Број и износ микрокредита одобренних правним лицима од стране МКО/МКД је занемарив, али су оне главни кредитори пољопривредних газдинстава чији дуг према МКО је око 200 милиона КМ, што чини 35-50% њиховог кредитног портфолија. МКО одобравају кредите пољопривредницима брзо и уз поједностављену процедуру, али је цијена тога висока каматна стопа. Иако ефективне каматне стопе микрокредита имају тренд пада, њихов просјечан ниво је на крају 2015. године био 20% (за краткорочне кредите), односно 22% (за дугорочне кредите).

Здрава економска логика налаже да је оправдано задуживати се само уколико је профитна стопа већа од каматне стопе, што мали број инвеститора из сектора пољопривреде може да задовољи, а на чему банке ригорозније инсистирају приликом оцјене кредитних захтјева. Због тога пољопривредницима, као извор задуживања, преостају једино микрокредитне организације. Апсурдна је ситуација да се нископрофитна пољопривреда у БиХ претежно финансира скупим микрокредитима.

Овај проблем дјелимично је рјешаван успостављањем намјенских кредитних линија за пољопривреду посредством Инвестиционо развојне банке Републике Српске и Развојне банке Федерације БиХ, уз дуже рокове отплате и ниже (углавном лимитиране), каматне стопе.

У Републици Српској је у периоду 2008-2016. година из извора Инвестиционо развојне банке Републике Српске одобрено преко 2.000 кредита за пољопривреду, чија главница је износила 119 милиона КМ. Ови кредити пласирани се преко посредника, комерцијалних банака и МКО/МКД, уз лимитирану каматну маржу.

И у Федерацији БиХ Развојна банка Федерације БиХ директно или посредно кредитира и пољопривреду. Тренутно су у понуди кредити за финансирање пољопривредне производње са роком отплате од 18 мјесеци до 10 година, са грејс периодом у складу са врстом дјелатности и ефективном каматном стопом од 3,1% на годишњем нивоу.

Одређене кредитне линије за пољопривреду постоје и у оквиру одређених пројеката, прије свега пројеката финансираних од стране IFAD у оквиру којих се такође настоје обезбиједити повољна кредитна средства за специфичне циљне групе и слабије развијена подручја.

У немогућности да обезбиједи (повољан) кредит пољопривредници се окрећу подстицајима и донацијама као алтернативним изворима или одустају од инвестирања.

Пољопривредно осигурање у оквиру БиХ је такође неразвијено. Полисе осигурања усјева, плодова и животиња закључује мали број пољопривредних газдинстава и поред чињенице да оба министарства пољопривреде субвенционису дио трошкова пољопривредног осигурања.

2.15. Друштвено-економска оцјена стања у руралним подручјима

За рурални развој је значајно од чега и како живи становништво у руралним подручјима у оквиру БиХ. За потребе израде овог стратешког документа нису вршена додатна

истраживања о стању у руралним подручјима, тако да се изнесене констатације ослањају на друге доступне изворе. Неки од тих извора су повремене анкете домаћинстава, као и резултати анкетања 724 пољопривредна домаћинства на подручју Републике Српске, почетком 2014. године.

2.15.1. Извори прихода

Када су сеоска домаћинства анкетирана у БиХ 2012. године (УНДП, 2012.), разврстана у шест типичних група, дошло се до неочекиваног податка, да само 6% руралних домаћинстава у БиХ остварује свој приход углавном од пољопривреде, а чак 52,1% од неке друге запослености и 35,9% од разних видова подршке (преосталих 2,5% од повремених услуга; 1,3% од имовинских прихода; 1,3% од из мјешовитих извора и 1% од samozапoшљавања). 35% анкетираних руралних домаћинстава није се бавило уопште пољопривредом, 16% их је имало само окућницу (<0,1 ha или UGS), 37% мали посјед (0,1-3 ha или UGS), а само 13% би се могло сматрати комерцијалним пољопривредним газдинствима (>3 ha или 3 UGS). Иако претходно представљена ситуација не мора бити потпуно тачан одраз стварног стања (јер се базира на анкетном истраживању), она указује на сложености ситуације у руралним подручјима у оквиру БиХ у којима за значајан дио становништва пољопривреда није основна дјелатности и примаран извор прихода. Добровољно или принудно "бјежање" руралног становништва ка другим изворима прихода, посљедица је деаграризације руралних подручја која се огледа у смањењу обрађених површина и грла стоке, чији главни узроци су немогућност продаје произведених производа и незадовољство (ниским) откупним цијенама.

2.15.2. Рурална инфраструктура

Други аспект живота у руралним подручјима је доступност инфраструктуре. У недостатку других извора, у наставку су представљени подаци из Анкете домаћинстава из 2012. године (UNDP, 2012.): Текућу воду у кући је имало 83% руралних домаћинстава, 32% их је имало канализацију (а 62% септичку јаму), а 99% их се гријало индивидуално на дрва или угаљ, 63% их је имало мобилни телефон, 50% персонални рачунар, а 44% интернет везу. Руралним домаћинствима су у БиХ најближи продавница, основна школа и амбуланта, а најудаљенији пошта, банка и болница. Рурално становништво се најчешће састаје у кафани или вјерском објекту, а слободно вријеме најчешће проводе гледајући ТВ.

2.15.3. Демографска ситуација

Републику Српску карактеришу негативна демографска кретања током задњих десет година, а Федерацију БиХ од 2013. године. Расположиви подаци (број рођених, умрлих, природни прираштај, миграциони салдо и др.), не обрађују се посебно за урбана и рурална подручја, за које ни на нивоу БиХ, ни ентитета још увијек нема усвојене методологије класификације.

Према резултатима анкетања домаћинстава (само) на подручју Републике Српске, просјечан број чланова пољопривредних домаћинстава је 4,21 чланова, од којих је 2,21 мушких и 2,00 женских чланова, са просјеком старости од 41,75 година. Носиоци пољопривредних газдинстава у 90,47% случајева су мушки чланови домаћинства, док је само 9,53% жена носиоца пољопривредног газдинства и то претежно у старачким самачким газдинствима. Образовна структура на пољопривредним газдинствима на први поглед не изгледа неповољно јер 36,64% чланова има средњу стручну спрему, док

је 31,79% чланова завршило основну школу, а високу стручну спрему има 3,83% чланова пољопривредних газдинстава. Формално образовање из пољопривредне производње има њих само 2,49% (завршену пољопривредну средњу школу 1,80%, а пољопривредни факултет 0,69%), док их чак 92,82% посједује само искуство стечено праксом (Вашко и сар., 2015.).

2.16. Агроеколошки услови

Генерално се може рећи да су у БиХ присутни бројни агро-околински проблеми. Са једне стране они се односе на нарушавање здравља руралне популације и екосистема уопште, а са друге стране, везани су за уништавање природних ресурса и за слабији квалитет пољопривредних биљних и сточних производа. Проблеми се односе углавном на неадекватно и неконтролисано коришћење пестицида, неодговарајуће управљање плодности земљишта и коришћење ђубрива. Надаље, у сточарској производњи неодговарајуће је управљање животном средином када се говори о средњим и великим сточним фармама, те коначно још увијек је присутан низак ниво свијести о околишу међу пољопривредним произвођачима.

2.16.1. Деградација земљишта и управљање водама

Главни проблеми везани за деградацију и нарушавање земљишта и губитак продуктивног пољопривредног земљишта, препознати у Првом националном извјештају о имплементацији Конвенције Уједињених нација о борби против десертификације и деградације земљишта у БиХ, су сљедећи: нарушавање земљишта експлоатацијом сировина; депоније; изградња стамбених, индустријских и других објеката; повећање киселости земљишта; ерозија, клизишта и огољавање; деградација земљишта узрокована ратним дјеловањима и контаминација минама. Додатни проблеми су и низак ниво свијести о значају земљишта и тла за одрживи развој и преживљавање људске врсте, низак ниво планског коришћења земљишта, итд. Неусвајање, непознавање и непоштовање Директиве Вијећа 91/676/ ЕЕЗ од 12. децембра 1991 о заштити вода од онечишћења узрокованог нитритима из пољопривредних извора, којом је тачно прописана количина нитрата по м² пољопривредног земљишта на годишњем нивоу, само су један од проблема са којим се БиХ пољопривреда свакодневно сусреће у овом дијелу.

Према легислативи у БиХ и Федерације БиХ питање заштите земљишта од различитих видова деградације се не уређује јединственим прописом, већ се преплиће кроз више секторских прописа којима се уређује просторно планирање, заштита околиша и вода, пољопривредно земљиште, шуме и шумско земљиште и др.

У Републици Српској, питање заштите земљишта од деградације је регулисано: Законом о пољопривредном земљишту („Службени гласник Републике Српске“, бр. 93/06, 86/07, 14/10 и 05/12), Законом о рударству („Службени гласник Републике Српске, број 59/12) и Законом о шумама („Службени гласник Републике Српске, број 75/08) као и низом других прописа.

2.16.2. Управљање отпадом

Посебна проблематика загађења и борбе против загађења животне средине је управљање разним врстама отпада, међу које спада и отпад из пољопривреде. Анимални отпад настао као нус продукт прехрамбене индустрије, прије свега отпад настао из клаоничких

постројења, као и отпад настао као продукт производње пољопривредних производа још увијек није на адекватан начин ријешен у БиХ.

У Републици Српској на снази је Закон о нуспроизводима животињског поријекла („Службени гласник Републике Српске“ број 60/13), којим је предметна материја детаљно регулисана на простору Републике Српске.

2.16.3. Агро-еколошка политика

У БиХ не постоје агро-еколошке мјере. Анализа законодавства из области животне средине указује на недостатак бројних аката, а у оквиру донесених аката јавља се проблем њихове непотпуне усаглашености са стандардима и прописима ЕУ као и неусаглашености између закона који су донесени на различитим нивоима власти. Осим законодавних, присутни су и институционални проблеми у области животне средине.

Федерација Босне и Херцеговине: Закон о заштити околиша Федерације БиХ („Службене новине Федерације БиХ“, број 33/03), основни је законски акт који одређују и утврђује циљеве, начела, мјере, одговорности, документе, финансирање и надзор заштите животне средине на простору Федерације БиХ. Администрација за еколошка питања у Федерацији БиХ има фрагментирану институционалну инфраструктуру (три нивоа: Федерација, кантони, општине). У таквој ситуацији непостојања снажне хоризонталне и вертикалне координације довело је до тога да је управљање животном средином у Федерацији БиХ у значајној мјери неефикасно, нерационално и неекономично. Поред ресорних министарстава која се баве сегментима животне средине/околине, на нивоу Федерације БиХ постоје и јавне стручне институције које се баве проблематиком животне средине.

Република Српска: Слична институционална структура која прати, надзире и спроводи политике и мјере из домена агро-еколошке политике је и у овом ентитету. Кључна два министарства су Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске и Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске и Фонд за заштиту животне средине и енергетску ефикасност Републике Српске. Кључни закон је Закон о заштити животне средине Републике Српске ("Службени гласник Републике Српске", бр. 53/02, 109/05, 71/12 и 79/15), са већим бројем подзаконских аката којима се разрађује његова примјена у појединим областима.

2.16.4. Биодиверзитет и анимални и биљни генетски ресурси

У БиХ је било око 25.000 ha заштићених подручја (стање 2010.), што је око 0,5% њене територије и око 1% шумских површина по чему је БиХ међу задњим земљама у Европи.

Федерација Босне и Херцеговине: Еколошка хетерогеност простора Федерације БиХ условила је висок степен ендемичности живог свијета на овом подручју. Њу чини преко 450 врста и подврста васкуларних биљака, неколико стотина бескичмењака, 12 врста риба, двије врсте водоземаца, четири врсте гмизаваца, те неколико врста птица и сисара. Флористичко, фаунистичко и богатство гљива ФБиХ не огледа се само у високом броју заступљених облика, него и у високом степену диференцираности од сродника, што свједочи о врло специфичним процесима генезе живота на овом простору. Анализа просторног екосистемског биодиверзитета у периоду 2000-2006. према СЛС класама у БиХ (шумска вегетација и остале природне површине; влажна подручја – мочваре; водене површине) показује да нема већих промјена површина (а тиме и значајних

функционалних промјена) унутар природних екосистема Федерације БиХ за анализирани период.

Република Српска: У стратегији заштите природе Републике Српске из 2011. године констатује се да је степен истражености биодиверзитета у Републици Српској оскудан, уз констатацију да је стање најбоље у областима ихтиологије и орнитологије. На основу дјелимичних и спорадичних података констатовано је да је флора, микро флора и фауна у Републици Српској још увијек изванредно богата, нарочито у поређењу са другим европским земљама. У Републици Српској је 2009. године основан Институт за генетичке ресурсе Републике Српске, који је координаторска институција за спровођење Програма за очување биљних генетичких ресурса Републике Српске, који је Република Српска усвојила 2008. године и тиме успоставила правни оквир за очување биодиверзитета. Поред тог програма, Република Српска је 2013. године усвојила и Програм очувања шумских генетичких ресурса. До сада, Институт је извршио евалуацију и генетичку карактеризацију бројних типова и сорти воћака, винове лозе, ратарских и повртарских биљака. До сада је најмање урађено на заштити животињских генетичких ресурса.

Намеће се потреба да се питања агро-околиша интегришу у процес планирања руралног развоја. Њима би се требало спријечити уништавање пејзажа и биодиверзитета, нестанак анималних и биљних генетских ресурса (аутохтоних сорти и пасмина), губитак пољопривредних површина, те деградација животне средине изазвана коришћењем неодговарајућих и традиционалних пољопривредних пракси укључујући при томе неадекватно одлагање стајњака и осоке, те високу потрошњу пестицида и минералних ђубрива, нарочито код интензивних култура и узгоја на ораничним површинама. Будуће мјере које ће се односити на рјешавање агро-еколошких проблема у Федерације БиХ, Републике Српске и Брчко дистрикта БиХ требале би бити у усклађене са оним које се примјењују у оквиру ЕУ ЗРП, односно уважавајући бројне стандарде и прописе ЕУ који регулишу ову проблематику, а све на нивоу потребних/могућих буџетских и институционалних капацитета.

2.16.5. Производи са заштићеним географским поријеклом, изворни и традиционални производи

Данас су захтјеви и очекивања потрошача у погледу специфичности квалитета производа, његових особина и карактеристика производа који носе ознаку одређеног квалитета све већи, а посебан значај се придаје брендирању пољопривредно-прехранбених производа. Промовисање производа који имају одређене особине могло би значајно допринијети руралној економији, посебно у подручјима с мањим могућностима или у удаљеним подручјима, побољшањем прихода пољопривредника и задржавањем руралног становништва на тим подручјима. Заштићени производи су препознатљивији на тржишту и постижу вишу цијену у односу на "обичне" пољопривредне и прехранбене производе. Директна веза пољопривредног производа са неким подручјем доноси додатну вриједност том подручју јер га чини препознатљивијим и пожељнијим за посјету туриста.

ЕУ има три врсте заштите пољопривредних и прехранбених производа – заштиту изворности PDO, заштиту географског поријекла PGI и заштиту традиционалног угледа TSG.

У БиХ, због посебности географског положаја, природних и климатских услова као и богате културе и традиције, постоји одређени број пољопривредних и прехранбених

производа са потенцијалом за њихову заштиту, које нису довољно искоришћене. Разлози за то леже у процесу покретања поступка заштите и у недовољном познавању користи од ових ознака. Поступак заштите тражи вријеме, финансијска средства и стручну особу која ће водити цијели поступак заштите, те сарађивати са надлежним институцијама. Такође, важно је да и произвођачи увиде корист које могу имати од заштите.

Евидентна је и неусклађеност надлежности између Агенције за безбједност хране БиХ и Института за интелектуалну својину БиХ. Један правни оквир примјењује поменута Агенција (која своје надлежности црпи из Закона о храни („Службени гласник БиХ“, број 50/04)), а други Институт (који своје надлежности црпи из Закона о индустријском власништву у БиХ („Службени гласник БиХ“, број 03/02) и Закона о заштити ознака географског поријекла („Службени гласник БиХ“, број 53/10)). Ради се на измјени и допуни тренутних прописа како би се избјегло преклапање надлежности.

2.17. Равноправност (с)полова

БиХ је потписница свих важнијих међународних конвенција о равноправности полова и укидању свих облика дискриминације над женама од којих је свакако најважнија УН Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена CEDAW. Посебан члан ове конвенције односи се на унапређење положаја жена на селу и он обавезује БиХ, као потписницу ове конвенције, да ради на унапређењу социо-економске ситуације жена на селу, њиховог приступа ресурсима, тржишту и информацијама, те приступа основној инфраструктури и јавним услугама. Најважнији домаћи правни акт који регулише област равноправности полова као посебно људско право је Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини („Службени гласник БиХ“, број 32/10) који промовише равноправност полова и забрањује дискриминацију по основу пола и полне оријентације, те обавезује све институције власти, на свим нивоима да израде, усвоје и спроведу програме мјера за имплементацију закона у свим областима. Питања равноправности полова се преплићу са питањима из домена аграрне и руралне политике. Жене на селу су у већој мјери укључене у обављање пољопривредних послова који су слабо или никако плаћени, док мушка радна снага ради изван газдинства и остварује редовно новчану накнаду и друге бенефиције (здравствено и пензионо осигурање). Такође, жене традиционално обављају кућне послове за што утроше значајан дио времена у току дана.

Република Српска: Операционализујући једну од мјера предвиђену Стратешким планом руралног развоја Републике Српске за период 2009-2015. Гендер центар Републике Српске је, у сарадњи са МПШВ Републике Српске, припремио Акциони план за унапређење положаја жена на селу који је усвојила Народна скупштина Републике Српске 2010. године, а који је и ажуриран, тако да су донесене нове Смјернице за нови средњорочни циклус 2017-2022. У случају Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске сугерише се наставак примјене и финансирања мјере подршке пословним активностима жена на селу и унапређење родне равноправности приликом пружања савјетодавних услуга и програма обука на селу.

Федерација Босне и Херцеговине: Федерација БиХ нема посебан гендер акциони план него своје активности усмјерава у складу са Гендер акционим планом БиХ за период 2013-2017.

2.18. Донаторска подршка

Због ратних дешавања у БиХ у периоду 1992-1995. и значајних материјалних разарања, у послеријатном периоду је било интензивно присуство различитих донатора. Они су имали бројне интервенције од којих се значајан дио дешавао у руралним подручјима (деминурање, обнова руралне инфраструктуре и стамбеног фонда), а донације су се дијелом односиле и на обнову пољопривреде у БиХ (додјела стоке, пољопривредне механизације, пластеника, садница, сјемена, сточне хране итд).

МСТЕО спроводи одређене активности да успостави базу података текуће донаторске помоћи, а активности се спровode на нивоу радне групе у којој су заступљени представници релевантних институција на БиХ и ентитетском нивоу. У протеклим годинама направљен је помак у побољшању координације између донаторских пројеката у смислу да МСТЕО сада припрема и објављује годишње извјештаје о међународној (донаторској и кредитној) помоћи сектору пољопривреде, исхране и руралног развоја који садрже основне податке о појединим донаторима/кредиторима и листу пројеката која укључује њихов обим/вриједност. Ипак, и даље један дио донаторске помоћи остаје неевидентан у дијелу гдје је помоћ више међусекторска, као што је подршка за локални економски развој (што је често активно у руралним подручјима).

ЕУ је историјски највећи донатор послеријатне обнове и развоја бројних сектора у БиХ, међу којима је и сектор пољопривреде и руралног развоја, као и сигурности хране, ветеринарства и фитосанитарног сектора. Такође, значајне донације ЕУ су биле усмјерене на побољшање животних услова у руралним подручјима, као и за заштиту природе. Донације ЕУ реализоване су у оквиру различитих програма (CARDS, PHARE, OBNOVA и др), а од 2007. године, се одвијају путем IPA и EIDHR. У оквиру IPA I програма (2007–2013.), ЕУ-а је инвестирала сса 26 милиона евра у сектор пољопривреде и руралног развоја, безбједности хране, ветеринарства и фитосанитарни сектор. Такође, ЕУ обезбјеђује техничку подршку БиХ фокусирану на специфична питања кроз TAIEХ, Twinning и BTSF програме. Упркос спровођењу великог броја пројеката и ангажовању бројних техничких стручњака, како би се помогло рјешавању питања у специфичним секторским областима, укупни учинак у БиХ је дјеломичан. Недостак политичког договора да се подрже реформе у сектору, довео је до тога да 2013. године, ЕУ привремено обустави подршку сектору. Као предуслов за поновно ангажовање ЕУ у подршци пољопривредном сектору, БиХ и ентитетске институције требају да припреме, усагласе и усвоје Стратешки план руралног развоја БиХ, који ће садржати вишегодишњи Акциони план и Оквирни буџет. Нацрт овог документа представља званични одговор институција на овај захтјев.

У посљедњих десет година или дуже, USAID и Шведска су такође врло активно пружале подршку сектору пољопривреде у БиХ, уз значајне ресурсе и техничку помоћ која је пружана приватном сектору за побољшање конкурентности, унапређење продуктивности, повећање стандарда квалитета и изградњи јачих веза са циљаним ланцима вриједности. У текућем периоду, путем треће генерације помоћи овом сектору, USAID и Шведска влада тренутно финансирају највећи пројекат подршке пољопривредном сектору, „Пројекат развоја тржишне пољопривреде II (FARMA II)“.

Одређену помоћ, углавном техничке природе или на експертском нивоу, пружају UNDP, FAO, GIZ, SWG RD и још неке међународне и регионалне организације, првенствено финансиране средствима ЕУ. Уз то, различити билатерални донатори такође обезбјеђују циљана средства и техничку помоћ, укључујући владе и државне агенције из Јапана, Шпаније, Италије, Њемачке, Швајцарске, Чешке Републике, Кине,

Кувајта, Саудијске Арабије, Турске и Словеније. Било је програма и пројеката обнове руралних подручја и пољопривреде на кредитној основи, по основу коришћења позајмица од међународних финансијских институција (Свјетска банка, IFAD, OFID, и др.).

Уопште, подршка донатора за рурални и сектор пољопривреде у БиХ обично је помало фрагментирана и лоше усклађена током посљедњег декаде или дуже. Стога постоји намјера да званично усвајање Стратешког плана руралног развоја Босне и Херцеговине (2018-2021.) обезбиједи снажнији политички оквир који ће усмјеравати будуће планирање и координацију донаторске помоћи у наредном спроведбеном периоду.

3. Сажетак SWOT анализе

Резиме претходно констатованих подстицајних и ограничавајућих услова и фактора за развој пољопривреде и руралних подручја у БиХ резимирају следеће табеле, урађене на основу методологије SWOT анализе.

Табела 6: SWOT анализа

Природни ресурси	
S - Снаге (Strengths)	W - Слабости (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Повољан геостратешки положај БиХ; ▪ Различите агро-климатске зоне које омогућавају разноврсну пољопривредну производњу; ▪ Расположиви водени ресурси за наводњавање; ▪ Присуство шумских и необрађених пољопривредних површина богатих шумским, самониклим, љековитом и ароматичним биљем (могућност стицања додатних прихода); ▪ Релативно добро очувана природа и незагађена околина; ▪ Повољни амбијентални услови за развој руралног туризма. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Недовољна искориштеност природних ресурса (аспект пољопривреде, туризам, предузетништво); ▪ Неефикасност система управљања земљишним, шумским и водним ресурсима; ▪ Честе штете на усјевима и засадама настале као посљедица природних непогода (суша, поплава, град, мраз); ▪ Несређено земљишно-књижно и катастарско стање; ▪ Недовољна развијеност свијести о потреби заштите околине и очувања биодиверзитета; ▪ Изражени проблеми одлагања отпада; ▪ Минска поља; ▪ Не постоји демаркација мање повољних подручја за пољопривредну производњу (ANC); ▪ Одсуство LPIS-а.
O - Прилике (Opportunities)	T - Пријетње (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Опређељена ФМПВШ и МПВШ Републике Српске о важности инвестирања у системе за наводњавања; (коришћење кредитних средстава WB и других међународних организација); ▪ Инвестирање у обновљиве изворе енергије и чистије технологије; ▪ Постојање већег броја владиних и невладиних организација која се баве проблематиком природних ресурса; ▪ Климатске промјене уочене као важан изазов за дефинисање стратешких опређељена, механизма дјеловања и конкретних мјера. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Глобалне климатске промјене; ▪ Неодговарајућа и недовољна регулатива која се бави проблематиком околних и природних ресурса; ▪ Угрожавање биодиверзитета због недовољне и неадекватне заштите.
Пољопривредна производња	
S - Снаге (Strengths)	W - Слабости (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Значајне површине необрађеног земљишта; ▪ Значајне травнате површине погодне за експанзију сточарске производње; ▪ Постојање традиције бављења пољопривредом; ▪ Солидно познавање технологије пољопривредне производње; ▪ Унапређен сортимент у биљној и пасмински састав у анималној пољопривредној производњи; ▪ Повећање броја и тржишног учешћа великих комерцијалних произвођача; ▪ Изражен тренд повећања регистрованих пољопривредних газдинстава; ▪ Повећање конкурентности у неким пољопривредним производњама (вино, јагодасто воће, рибе, поврће); 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Изразита уситњеност земљишног посједа; ▪ Низак удио наводњаваних у укупним обрадивим површинама; ▪ Низак ниво специјализације и тржишности производње; ▪ Ниски приноси који заостају за земљама окружења и ЕУ просјецима; ▪ Мала додана вриједност код већине пољопривредних производа; ▪ Лоша техничко-технолошка опремљеност великог броја газдинстава; ▪ Нестабилност приноса и високе флукуације цијена; ▪ Ниска продуктивност у свим гранама пољопривредне производње;

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Растућа свијест о постојању стандарда у производњи и потреби њиховог увођења у праксу; ▪ Сачуване аутохтоне пасмине домаћих животиња и сорте воћа и грожђа. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Недовољна производња домаћег сјеменског и садног материјала; ▪ Садни материјал неуједначеног квалитета (изражена присутност нецертификованог материјала); ▪ Неадекватан сортимент/ниско учешће савремених сорти; ▪ Низак ниво организације и потребне инфраструктуре након жетве/бербе пољопривредних производа; ▪ Неадекватно складиштење на фармама; ▪ Високи сезонски вишкови; ▪ Ниска технолошка, маркетиншка и менаџерска знања пољопривредних произвођача; ▪ Слаба и неадекватна организованост пољопривредних произвођача (нефункционалност и неефикасност задруга и удружења пољопривредних произвођача); ▪ Лош имиџ пољопривреде као дјелатности.
О - Прилике (Opportunities)	Т - Пријетње (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Развој и промовисање више тржишних ниша, високовриједних пољопривредних производа; ▪ Трансфер знања и технологија у пољопривредној производњи; ▪ Техничко-технолошка модернизација пољопривредне производње; ▪ Интензивирање пољопривредне производње; ▪ Диверзификација дјелатности пољопривредних газдинстава; ▪ Потражња тржишта за органским производима; ▪ Могућности за брендирање и заштиту аутохтоних, типичних и регионалних производа. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Висока зависност пољопривредних произвођача од директне буџетске подршке; ▪ Неразвијено тржиште земљиштем; ▪ Неријешено питање реституције земљишта; ▪ Регионално присуство заразних болести и штеточина; ▪ Негативни трендови у величини сточног фонда и засијаности ораничних површина; ▪ Даља фрагментација посједа; ▪ Елементарне непогоде; ▪ Биљне болести и штеточине.
Прехрамбена индустрија	
S - Снаге (Strengths)	W - Слабости (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Постојање капацитета за прихват и прераду сировина пољопривредног поријекла; ▪ Постојање успјешних, извозно оријентисаних предузећа; ▪ Повећана свијест о важности увођења стандарда у производњи. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Одређени сегменти прехрамбене индустрије технолошки застарјели, неефикасни и неконкурентни; ▪ Низак степен искоришћења капацитета у прехрамбеној индустрији; ▪ Висока зависност од увоза сировина (посебно месна и млинско-пекарска индустрија); ▪ Слаба вертикална и хоризонтална повезаност; ▪ Традиционалан асортиман производа и недовољно истраживање потреба купаца.
О - Прилике (Weaknesses)	Т - Пријетње (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Јачање подршке прехрамбеној индустрији у прибављању инпута од домаћих произвођача; ▪ Унапређење квалитета производње, стандарда и поузданости набавке у прехрамбеној индустрији; ▪ Јачање интеграције и веза ланца вриједности. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Недостатак повјерења потрошача у пољопривредно-прехрамбене производе произведене у БиХ; ▪ Континуирано ослањање на увозне пољопривредне производе, ради нижих цијена и поузданости; ▪ Недостатак страних директних инвестиција и немогућност обезбјеђења извора финансирања нових инвестиција; ▪ Неиспуњавање тржишних стандарда и немогућност извоза.

Социо-демографски фактори	
S - Снаге (Strengths)	W - Слабости (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Цјеновно конкурентна радна снага; ▪ Разноликост и атрактивност руралног амбијента; ▪ Растућа мотивација за сарадњу и координацију; ▪ Прилике за samozапoшљавање у пољопривреди; ▪ Релативно висок проценат руралног становништва; ▪ Постојање демократског процеса одлучивања на локалном нивоу; ▪ Постојање одређеног броја партнерстава јавне управе, пословног и цивилног сектора на локалном нивоу; ▪ Богатство руралног наслеђа. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Недостатак радне снаге (за бербу и друге сезонске послове) у појединим регионима; ▪ Неповољна старосна, образовна и социјална структура руралне популације; ▪ Миграције радно способног и образованог становништва из сеоских средина; ▪ Низак ниво квалитета живота (физичка и јавна инфраструктура) у појединим руралним подручјима; ▪ Слаб капацитет организација цивилног друштва и низак ниво учешћа локалног становништва у јавном одлучивању; ▪ Слабо развијена физичка, друштвена и услужна инфраструктура у руралним подручјима.
O - Прилике (Opportunities)	T - Пријетње (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Значајна заинтересованост за сеоски туризам и друге облике руралног туризма; ▪ Могућност разнолике туристичке понуде руралних подручја током цијеле године; ▪ Оснивање Локалних акционих група и кориштење средстава LEADER фондова; ▪ Стварање нових радних мјеста кроз изградњу предузетничких капацитета (људских и материјалних) у руралном подручју; ▪ Израда локалних стратегија и пројеката руралног развоја; ▪ Умрежавање локалних заједница/регија и размјена добрих пракси са ЕУ регијама/локалним заједницама. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Пораст миграције на релацији село-град, старење руралних домаћинстава, одлазак младе и образоване популације; ▪ Неравномјеран регионални развој; ▪ Неприлагођеност образовних система у БиХ потребама модерне економије (рурални развој); ▪ Лош имиџ и неразумијевање појма "руралан"; ▪ Неповољан статус пољопривредних произвођача (без формалног запослења, већином без здравственог и пензионог осигурања).
Тржиште и конкурентност	
S - Снаге (Strengths)	W - Слабости (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Побољшана интеграција ланца вриједности у одређеним подсекторима; ▪ Разне циљане нише пољопривредно-прехранбених производа конкурентне како на домаћем, тако и на међународним тржиштима; ▪ Одређени примјери развоја и трговине високотехнолошким, високовриједним производима. ▪ Примјена механизма подршке и заштите домаће производње; ▪ Очуван значај зелених пијаца за снабдјевање свјежим воћем и поврћем; ▪ Добро снабдјевено тржиште инпута; ▪ Доступност сировина из домаће производње; ▪ Развијен систем откупа и контроле квалитета у сектору мљекарства; ▪ Научна истраживања у интересу пољопривреде и трансфер њихових резултата у практичну примјену. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Недовољно развијен пољопривредно-прехранбени ланац снабдјевања; ▪ Недовољно информација са тржишта/неразвијен тржишно-информациони систем; ▪ Ниска свијест о потреби хоризонталног и вертикалног повезивања произвођача; ▪ Велика зависност о увозу и високе цијене инпута и репроматеријала; ▪ Генерално низак ниво цјеновне конкурентности домаће пољопривредне производње; ▪ Неповољан спољнотрговински биланс код највећег броја пољопривредних и прехранбених производа (дефицит); ▪ Незадовољавајући ниво примјене хигијенских и околиских и стандарда квалитета и недостатак ресурса за подршку система контроле; ▪ Недостатак складишних капацитета; ▪ Неадекватна гранична контрола приликом увоза хране ▪ Низак ниво прилагођености захтјевима тржишта; ▪ Лоша инфраструктура у већини руралних подручја; ▪ Ниска куповна моћ становништва; ▪ Слаб маркетинг производа.

О - Прилике (Opportunities)	Т - Пријетње (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Пораст потражње за храном на глобалном нивоу; ▪ Повећање стандарда квалитета и продаје хране домаће производње (супституције увоза); ▪ Већа тржишна оријентација пољопривредних произвођача; ▪ Успостављање ефикасног система откупа и дистрибуције пољопривредних производа, ▪ Развој аранжмана за уговарање производње; ▪ Приступ регионалним тржиштима кроз ЦЕФТА и друге споразуме о слободној и преференцијалној трговини; ▪ Боља снабдјевеност репроматеријалима; ▪ Тренд раста потражње за традиционалним, аутохтоним те производима са ознаком географског поријекла; ▪ Јачање комплементарних привредних грана (туризам и угоститељство); ▪ Квалитетније и доступније савјетодавне услуге ▪ Развој предузетништва у руралним подручјима. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Глобална економска криза; ▪ Убрзани процес прихватања ЕУ регулатива из области производње и промета хране; ▪ Оријентација трговине према увозу хране; ▪ Ниска лојалност домаћих потрошача према производима домаћег поријекла; ▪ Нестабилност цијена инпута и најскупљи репроматеријали у региону; ▪ Низак ниво заштите домаће производње; ▪ Недовољна заштита културног, историјског и природног наслијеђа; ▪ Присутна сива економија.
Политичко, правно и институционално окружење	
S - Снаге (Strengths)	W - Слабости (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Постојање стратешких докумената за развој пољопривреде и руралних подручја у оба ентета (иако се углавном не спроводе); ▪ Постојање научних и образовних институција за трансфер знања; ▪ Постојање међународно препознате сертификацијске куће за сертификацију органске производње ; ▪ Све већи број законске регулативе у контексту приближавања правној стечевини ЕУ (али је ниво усклађености између нивоа управљања ограничен); 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Споро усклађивање сектора са ЕУ и другим међународним оквирним политикама; ▪ Недостатак система за анализу/праћење и/или евалуацију ефикасности претходних, садашњих или планираних политика о секторском учинку; ▪ Неадекватна пољопривредна статистика (укључујући податке пописа) и/или поуздане секторске информационе системе за усмјеравање ефикасног доношење политика; ▪ У односу на потреба, недовољно развијен систем савјетодавне и стручне помоћи; ▪ Институционални, политички и законодавни оквир који није у потпуности усклађен са ЕУ праксом и стандардима.
О - Прилике (Opportunities)	Т - Пријетње (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Стратешки документи, детаљни акциони планови и намјенски буџети за развој пољопривреде и руралног развоја у БиХ ентитетима и одређивање за постепено прилагођавање са ЕУ, у подршку конкурентским циљевима; ▪ Реструктурисање и изградња капацитета свих секторских управљачких структура, усмјеравано најбољим ЕУ и међународним праксама; ▪ Успостављање ефикасних капацитета и система за креирање, програмирање, управљање, координацију, анализу, праћење и евалуацију политика; ▪ Додатни ЕУ фондови за претприступно прилагођавање и јачање структура и система пољопривредног сектора; ▪ Јачање актера на локалном нивоу у свим областима економије и друштва ▪ јачање јавно-приватних партнерстава у реализацији инвестиционих програма и у процесу управљања 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Политичка нестабилност и лоше пословно окружење; ▪ Недостатак политичке посвећености за подршку већим улагањима у рурални развој; ▪ Зависност пољопривредне политике од укупних друштвено-политичких односа унутар и ван БиХ; ▪ Лош имиџ БиХ због протеклог рата, политичке нестабилности и економске неразвијености; ▪ Неразвијен и непоуздан информациони систем у пољопривреди и недовољна логистичка подршка (прогнозне службе, регистри, катастар и др.); ▪ Либералан спољнотрговински режим; ▪ Застој у ЕУ интеграцијским процесима; ▪ Недостатак средстава за спровођење политичких и економских реформи.

Финансирање пољопривреде	
S - Снаге (Strengths)	W - Слабости (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Одређене понуде новчаних кредита у пољопривредно-прехранбеном сектору; ▪ Различите опције микрокредитног финансирања доступне за подршку малим пољопривредницима; ▪ Континуирано издвајање буџетских средстава за финансирање пољопривредне производње; ▪ Законски постављено и уређено финансирање у пољопривреди; ▪ Значајни извори финансирања из међународних кредитних средстава и међународних пројеката и донација. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Нижи потицаји за пољопривреду у односу на ЕУ и већину земаља региона; ▪ Неадекватна структура дистрибуције подстицајних средстава са превагом на подршку текућој производњи на уштрб руралног развоја и дугорочних инвестиција; ▪ Недостатак властитог капитала пољопривредних произвођача; ▪ Неповољни услови екстерног финансирања; ▪ Кредитирање и други извори финансирања неприлагођени специфичностима пољопривреде; ▪ Недовољна буџетска подршка за пољопривреду; ▪ Територијално/ентитески неуједначена буџетска подршка и неједнак положај пољопривредних произвођача ; ▪ Мјере подршке су недовољно транспарентне, процедуре за аплицирање компликоване, а мониторинг утрошка средстава неразвијен (неефикасан); ▪ Непостојање законске регулативе за формирање штедно-кредитних организација (ФБиХ). ▪ Слабо заступљено пољопривредно осигурање.
О - Прилике (Opportunities)	Т - Пријетње (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Спремност пољопривредних произвођача за коришћење кредитних средстава ▪ Пољопривреда и даље међу водећим привредним гранама у БиХ која се подржава од стране међународних организација ▪ Приступ претприступним фондовима Европске уније за рурални развој; ▪ Приступ фондовима Европске уније за институционалну изградњу и прекограничну сарадњу; ▪ Приступ фондовима Европске уније за развој цивилног друштва, фондовима за научна истраживања (HORIZON 2020 и други) и неким другим структурним фондовима. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Континуирани фокус на неефикасне, друштвено оријентисане производне потицаје (умјесто на промовисање комерцијалне пољопривреде); ▪ Некозистенстност и нестабилност буџетских трансфера у имплементацији мјера пољопривредне политике; ▪ Смањен интерес и присуство донатора и страних инвеститора; ▪ Ограниченост домаћих извора за развој руралних подручја; ▪ Политичка нестабилност и нефункционалност институција власти; ▪ Погоршање безбједоносне ситуације и ризика за инвестиције; ▪ Споро прилагођавање привредне структуре у условима брзог технолошког напретка; ▪ Смањење кредитног рејтинга и неизвршавање обавеза према кредиторима; ▪ Неиспуњавање услова за остваривање права на приступ ЕУ фондовима; ▪ Елементарне непогоде и природне катастрофе.

4. Стратешка визија

Визија сектора пољопривреде и руралних подручја за период 2018-2021. година упућује на одређене помаке који ће бити остварени у сектору пољопривреде и у руралним подручјима у БиХ:

Унапријеђена конкурентност пољопривредно-прехранбених производа и квалитета живота у руралним подручјима за све друштвене групе, а нарочито младе, уз осигурање одговарајуће заштите животне средине кроз ефикасније искориштавање расположивих ресурса, унапријеђен квалитет производа и повећан ниво инвестиција у циљу подстицања реструктурисања, модернизације, примјене иновација и промовисање диверзификације економије руралних подручја.

Ова визија је израђена на основу идентификоване анализе снага, слабости, прилика и пријетњи (SWOT) развоја пољопривреде и руралних подручја и начина на које се политика пољопривреде и руралног развоја у БиХ може суочити са овим основним изазовима, истовремено усклађујући своје структуре, системе, политике и програме са ZPP EU.

5. Стратешки циљеви и мјере

Шест основних стратешких циљева развоја пољопривреде и руралних подручја у БиХ за период 2018-2021. година су:

- I Осигурање стабилности дохотка и изједначавање услова пословања са окружењем;
- II Јачање конкурентности пољопривреде, шумарства и руралних подручја кроз повећање нивоа инвестиција и унапређење преноса знања и промовисање иновација;
- III Унапређење тржишности пољопривредно-прехранбених производа кроз повећање додане вриједности, побољшање стандарда квалитета и безбједности, и јачање веза унутар ланаца вриједности;
- IV Одрживо управљање природним ресурсима и прилагођавање климатским промјенама;
- V Побољшање квалитета живота у руралним подручјима кроз остваривање нових извора прихода и унапређење физичке инфраструктуре, друштвене укључености и доступности јавних услуга;
- VI Унапређење институционалних система и капацитета и хармонизација правног оквира, из области пољопривреде и руралног развоја, на свим нивоима власти у складу са уставним надлежностима, у правцу постепеног приближавања заједничкој пољопривредној политици ЕУ.

Ови циљеви пружају шири оквир за развој пољопривреде и руралних подручја (јачање конкурентности, унапређење тржишности, одрживо управљање природним ресурсима, побољшање квалитета живота и унапређење институционалних и законодавних капацитета), и истовремено, настоје уважити актуелне стратешке приоритете које су одредили ентитети и Брчко дистрикт БиХ.

I Осигурање стабилности дохотка и изједначавање услова пословања са окружењем

Дохоци у различитим областима пољопривредне производње су ниски и нестабилни те ће се средствима намијењеним за финансирање наведеног стратешког циља обезбиједити стабилност и сигурност прихода на пољопривредним газдинствима те настојати изједначити положај домаћих произвођача у односу на старне.

Учешће пољопривреде у бруто домаћем производу је доста високо, такође је велики и број становника који се стално или повремено бави пољопривредном производњом, што указује да су пољопривреда и њен развој врло битни, како са економског, тако и са социјалног становишта.

Унапређење пољопривредне производње првенствено се постиже кроз повећање обима и продуктивности пољопривредне производње и обезбјеђење стабилности дохотка пољопривредних произвођача, а потом и кроз јачање конкурентности кроз повећање нивоа инвестиција, степена тржишности и финализације пољопривредне производње.

Додатни изазов унапређења пољопривредне производње је уситњеност посједа, стога у наредном периоду неопходно је изнаћи оптимална рјешења за укрупњавање посједа и организацију производње на великом броју производних јединица и обједињавање њихове хетерогене понуде производа.

Тржишни систем привређивања карактерише слободна конкуренција и право пољопривредних произвођача да сами одлучују шта ће производити, када и како ће продати робу. Са једне стране слобода у приступу тржишту доноси користи неким пољопривредним произвођачима, са друге стране конкуренција је врло висока, а због обавеза који произилазе из међународних уговора мали је број мјера које могу предузети надлежне институције да заштите домаћу производњу.

Евидентан проблем домаће пољопривредне производње је ниска продуктивност, што се може унаприједити промјеном технологије производње, прилагођавањем структуре производње природним и другим компаративним предностима, употребом адекватног сортимената и расног састава, а све то је могуће постићи уз бољу сарадњу научно истраживачких институција и савјетодаваца са произвођачима.

С друге стране позицију домаћих произвођача на отвореном тржишту ЕУ, којем имају приступ, угрожава висок ниво финансијске подршке коју добијају ЕУ произвођачи, што их уз фактор ниске економије обима у односу на ЕУ произвођаче чини мање конкурентним, што је још један од разлога задржавања високог нивоа директне подршке.

У пољопривредној производњи доминирају производи који имају малу додану вриједност, зато треба фаворизовати производњу која доноси већу тржишну вриједност.

II Јачање конкурентности пољопривреде, шумарства и руралних подручија кроз повећање нивоа инвестиција и унапређење преноса знања и иновација:

Модернизација газдинстава и прерађивача довешће до повећања продуктивности и ефикасности пољопривредне производње и прераде у сврху стварања додатне вриједности, а самим тим и повећања конкурентности домаћих пољопривредно-прехрамбених производа на домаћем и иностраном тржишту.

Инвестиције у модернизацију објеката, механизацију и опрему, повећање бројности и квалитета сточног фонда, повећање површина под трајним засадама (воћњаци и виногради) и заштићеним просторима (пластеници и стакленици), развој аквакултуре, повећање интензитета коришћења обрадивих површина кроз спровођење иригација и јачање инфраструктуре у доради, преради и дистрибуцији су неке од активности које директно утичу на дугорочно повећање конкурентности пољопривредних газдинстава. Ова подршка би требала бити повезана са континуираним директним плаћањима/подстицајима за произвођаче, која ће се постепено усклађивати са мјерама директне подршке које су подржане кроз ZPP. Циљ је јачање веза између таквих подстицаја за произвођаче и унапређење добрих пољопривредних и околинских пракси.

За финансирање инвестиција, поред власититих средстава пољопривредних произвођача и потицаја, неопходно је обезбиједити повољна кредитна средства комерцијалних банака и других финансијских институција које ће пратити та улагања са одговарајућим кредитним производима. Крупније инвестиције у наводњавање и одводњавање, чији носилац нису појединачна газдинства, треба реализовати путем јавних улагања или кроз модел приватно-јавног партнерства.

Други аспекти повећања конкурентности ће такођер имати значајну улогу кроз постепено повећање знања и вјештина пољопривредних произвођача и свих других учесника у ланцу вриједности кроз њихово школовање и накнадно стручно усавршавање у чему значајну улогу има савјетодавна служба, јавне или приватне савјетодавне мреже.

Овај систем надопуњују научна и примијењена истраживања, која могу пружити практичне и демонстриране резултате, а која ће се подржати, како би постала још значајнија у промовирању и примјени нових технологија и иновација у сектору.

Различити системи сертификације квалитета и поријекла пољопривредно-прехрамбених производа ће такође бити подржани и допринијеће повећању стандарда и цјелокупне конкурентности, јер на тај начин производи добијају већу додату вриједност и отварају се могућности за њихов извоз, што ће допринијети унапређењу тржишности пољопривредно-прехрамбених производа.

III Унапређење тржишности кроз повећање степена финализације, побољшање квалитета и сигурности, увођење стандарда и повезивање унутар ланаца вриједности:

Оспособљавање пољопривредно-прехрамбеног сектора у БиХ да оствари профит у отвореној економији слободног тржишта, какво је тржиште у БиХ након његове либерализације, коначни је барометар вредновања производње кроз креирање јачих идентитета производа уз примјену међународно признатих стандарда квалитета и здравствене исправности хране, ефикаснију производњу и увезивање у ланце вриједности у којим су произвођачи, прерађивачи и трговци, чиме ће бити омогућено ширење пољопривредно-прехрамбених производа из БиХ на домаћа и међународна тржишта.

Подршка ће бити пружена јачању организовања и међусобног повезивања пољопривредних произвођача, купаца и прерађивача њихових производа, јачање препознатљивости пољопривредно прехрамбених производа на домаћем и међународном тржишту, увођење сертификираних међународних стандарда квалитете, јачање контролно инспекцијске инфраструктуре везане за квалитет и безбједност пољопривредно прехрамбених производа поријеком из БиХ, развијање механизма за имплементацију прописа о заштити добробити животиња, јачање способности сектора за укључивање у глобалне ланце вриједности.

IV Одрживо управљање природним ресурсима и прилагођавање климатским промјенама:

Циљ одрживог управљања природним ресурсима је одговорно управљање расположивим природним ресурсима кроз: промовисање и јачање пољопривредних пракси угодних по околину; изједначавање услова пословања у подручјима са природним ограничењима и очување вриједних пејзажа; јачање система управљања водом у пољопривреди; јачање свијести о климатским промјенама, њеним посљедицама и методама за ублажавање или заштиту сектора од таквих промјена; промоција кориштења обновљивих извора енергије и кориштења отпада из пољопривреде; ревитализација и очување пашњачких површина; унапређење биодиверзитета и очување аутохтоних генетских ресурса; заштита и унапређење плодности тла; успостављање и јачање механизма одрживог управљања земљиштем.

Фактори који утичу на приступ природним ресурсима у БиХ, а на које је неопходно утицати, су и контаминираност пољопривредног земљишта минама, посебно у подручјима погођеним поплавама и клизиштима, неријешени имовинско-правни односи, непостојање добрих пракси уређења земљишних површина попут арондације и комасације, демографски проблеми и сл.

V Побољшање квалитета живота у руралним подручјима кроз остваривање нових извора прихода и унапређење физичке инфраструктуре, друштвене укључености и доступности јавних услуга:

Подршка стабилности прихода пољопривредних газдинстава оствариваће се и кроз смањење разлика у условима пословног окружења у различитим регионима унутар БиХ али и шире, унапређење добне и образовне структуре руралне популације, диверзификација пољопривредних и непољопривредних активности на руралном подручју, заштита и очување природне и културне баштине, унапређење инфраструктуре и услуга од важности за руралну популацију.

У циљу искориштавања неискориштених ресурса у руралном подручју, смањења ризика пословања пољопривредних произвођача, обезбјеђења стабилности дохотка и повећања прихода, подржаће се промовисање диверзификације економских активности у руралним подручјима, те пружити могућност за креирање нових радних мјеста на и ван газдинства односно у и ван пољопривредне производње. Улагањима у образовање руралне популације, културу и социјалну инфраструктуру, унаприједиће се добна структура сеоског становништа и допринијети смањењу депопулације руралних подручја.

У склопу мјера аграрне и руралне политике посебну пажњу и додатне напоре треба посветити унапређењу положаја жена и младих на селу, кроз креирање циљних програма

њиховог запошљавања и давање одређених додатних потицаја у склопу расположивих мјера подршке.

VI Унапређење институционалних капацитета и хармонизација правног оквира, из области пољопривреде и руралног развоја, на свим нивоима власти у складу са уставним надлежностима, у правцу приближавања заједничкој пољопривредној политици ЕУ:

Ефикасна реализација претходних циљева рураног развоја мора истовремено да прати стварање и унапређење неопходних институционалних и правних оквира за спровођење стратешких циљева и мјера, односно стварање погодног амбијента за развој сектора у цјелини. Због тога, већина задатака и активности у оквиру овог циља представља предуслов за реализацију стратешке платформе у цјелини.

То се, прије свега, односи на убрзавање и хармонизацију активности код преузимања *acquis*, јачање институционалних капацитета, постепено и рационално увођење мјера аграрне политике сличних онима у ZPP EU, јачање сарадње и координације свих интересних група у циљу побољшања положаја и угледа пољопривреде у друштву.

Јасно је да без потпуног и добро успостављеног законодавног оквира, усклађеног са ЕУ одредбама, у пракси неће бити могуће спровести ефикасан систем контроле који гарантује сигурну производњу и конзумирање хране. Свака неусклађеност са правним прописима ЕУ, евентуална је препрека за напредовање у преговорима за приступ ЕУ.

Сектор пољопривреде, укључујући области ветеринарства, безбједности хране и фитосанитарну област, кључни је сектор за достизање одрживог економског и социјалног развоја у БиХ, уз обезбјеђење економског раста, извозног потенцијала и стварање нових радних мјеста.

Области ветеринарства, сигурности хране и фитосанитарна област требају наставити даљи институционални и административни развој капацитета. Правни оквир у овим областима се константно унапређује нарочито у смислу имплементације легислативе. Међутим прописи из ових области и даље треба да се хармонизују и усвајају у циљу потпуног усаглашавања са *acquis*.

Стварање информационе основе за програмирање и праћење аграрне и руралне политике, подразумијева, с једне стране, институционално повјеравање одговорности за овај процес или структурама унутар појединих јавних институција или уговарањем тих услуга са другим институцијама и организацијама. С друге стране, то подразумијева успостављање адекватног информационог система у пољопривреди чија основа би био пољопривредни попис, а подразумијева даље унапређивање и одржавање RPG-а, регистара домаћих животиња, унапређење и одржавање FADN, успостављање и одржавање PTIS, успостављање LPIS и др., у складу са уставним надлежностима.

Један од изазова је и организација и унапређење платних система у БиХ неопходних за имплементацију ЕУ претприступних средстава и усклађивање са ZPP EU.

За достизање овог широког скупа циљева, неопходно је и јачање институционалних капацитета у оквиру инспекција задужених за пољопривреду ветеринарство, фитосанитарну област и област безбједности хране, те унапређење капацитета за имплементацију службених контрола и ревизију службених контрола.

Такође је неопходно јачање капацитета фитосанитарних лабораторија за акредитацију метода за детерминацију и идентификацију штетних организама, сертификацију сјемена

и садног материјала, испитивање квалитета средстава за заштиту биља и испитивање квалитета минералних ђубрива.

Доступност регистара субјеката који производе храну је суштински важна за гаранцију ефективности контрола које се проводе у подручју сигурности хране.

Развој ефикасног система за идентификацију животиња и контролу кретања представљају кључни алат за припрему и провођење свих политика у области сточарства, контроле здравља животиња и спречавања болести. Недостаци у овом систему и проблеми који могу произаћи из њих наведени су и у различитим препорукама FVO инспекцијских мисија у БиХ.

У погледу земљишне политике, осим законских рјешења којима ће се унаприједити систем управљања земљишним ресурсима, потребно је унапређење у области надзора над земљишним ресурсима и управљање процесима унапређења плодности, режима контроле воде и зрака, ризика од ерозија, загађења тла који су од кључног значаја за одрживо управљање земљишним ресурсима. Такође, у циљу управљања дијелом земљишних ресурса који су под травним покривачем потребно је доношење програма ревитализације пашњака и природних ливада. У контексту управљања природним ресурсима и у будућем периоду потребно је наставити са подршком очувању генетичких ресурса и подршку организацији банака гена за биљне и сточарске ресурсе.

Потребно је на свим нивоима јачати јавне и приватне савјетодавне службе у пољопривреди те квалитетном и редовном едукацијом њених савјетника повећати стручност свих особа које обављају савјетодавну дјелатност, с циљем даљњег ширења знања првенствено о provedби и могућностима повлачења финансијских средстава (израда и писање пројеката), коришћењу нових технологија, одговорном управљању природним ресурсима, ублажавању и прилагодби климатским промјенама. Савјети би такође требали обухваћати стандарде сигурности на раду и стандарде везане уз добру пољопривредну праксу, добру произвођачку праксу, НАССР, као и савјетовање пољопривредника који по први пута успостављају пољопривредно газдинство.

6. Стратешке мјере

Ових шест стратешких циљева реализоваће се кроз имплементацију 11 ширих стратешких мјера, уз конкретну имплементацију кроз одговарајуће подмјере. Приступи и методе имплементације ће бити хармонизоване на свим нивоима, гдје је то одговарајуће.

6.1. Директна подршка пољопривредним произвођачима

Генерални опис мјере: У БиХ се и даље највећи дио новчане подршке пољопривредним произвођачима реализује у виду директних плаћања на која се троши 90% аграрних буџета и ентитета и Брчко дистрикта БиХ. Поред плаћања по јединици површине и по условном грлу и даље су присутна директна плаћања по јединици оутпута и инпута (више у Републици Српској, него у Федерацији БиХ). На тај начин се стимулише повећање обима производње, што је оправдано с обзиром на висок спољнотрговински дефицит и значајне неискориштене земљишне површине. Међутим, мора се имати у виду да је такав вид подршке неодржив на дуже стазе и потенцијално може представљати погрешан сигнал пољопривредним произвођачима да су конкурентнији него што заиста јесу у односу на тржишне околности. Поред тога у случају примјене плаћања по јединици оутпута у годинама када због суше или болести у појединим регијама производња буде смањена, смањују се и износи подршке, а то произвођаче на тим подручјима доводи у још тежи положај. Додатно, то такође није у складу са правилима СТО и ЕУ. С тим у вези, неминовно је активности водити у правцу постепеног напуштања директне везе између подстицаја и примарне производње и постепеног преласка на плаћања по површини, која нису везана за одређену врсту пољопривредне производње. Мјера се односи само на директна плаћања, а не и на друге врсте подстицаја.

Кључни аспекти приступа и методе његове имплементације: Стратешка одређења и у Федерацији БиХ и Републици Српској и у Брчко дистрикту БиХ су да се постепено са директних плаћања по јединици инпута и оутпута пређе на директна плаћања по јединици површине и по условном грлу. То је већ реализовано у Брчко дистрикту БиХ, а у Федерацији БиХ и Републици Српској је одгођено док се не испуне претпоставке које ће омогућити исправну дистрибуцију и ефикасну контролу додијељених средстава. Осим обезбјеђења сигурности и стабилности дохотка, сигурности пословања и изједначавања услова пословања домаћих у односу на произвођаче из окружења, увођење директних плаћања по јединици површине има за циљ и постепено прилагођавање регулативама ЕУ, односно корак ка хармонизацији аграрне политике у БиХ са ZPP-ом. Уједначеном директном подршком по ха за све културе промовисаће се оптималније коришћење пољопривредног земљишта током времена, директније усклађено са промјенама потражње на тржишту, чиме ће се обезбиједити да политика не фаворизује било који подсектор у поређењу са осталим подсекторима и да се промовише рационалнија и исплативија расподјела природних ресурса. У складу са правилима ZPP, земље имају право задржавања подстицаја по јединици аутпута за стратешки важне производе, што ће на овим просторима сигурно још неко вријеме бити производи попут млијека и евентуално пшенице.

Према томе, током наредног периода све надлежне институције ће ићи у правцу повећања укупног обима расположивих средстава као и унапређења модела финансирања сектора пољопривреде и руралног развоја; постепене хармонизацију врста подстицаја у циљу њиховог усклађивања унутар БиХ, и са подршком типа EU ZPP;

постепена прерасподјела извора финансирања, како би се обезбиједило више средстава за подршку пољопривредним улагањима и другим мјерама подршке руралном развоју, као што је дефинисано приоритетним стратешким мјерама.

Листа подмјера:

- 6.1.1. Директна плаћања у сточарству и рибарству;
- 6.1.2. Директна плаћања у биљној производњи;
- 6.1.3. Директна плаћања по јединици инпута и оутпута;
- 6.1.4. Директна плаћања за друге пољопривредно-прехранбене производе.

КРАЈЊИ КОРИСНИЦИ: Физичка и правна лица уписана у РПГ/РК

АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ И КРИТЕРИЈУМ ОДАБИРА:

Административне процедуре и критеријум одабира прописују институције/донатори који усмјеравају средства у реализацију ове мјере а биће дефинисани одговарајућим програмима/правилницима о исплати новчаних подстицаја

ИНДИКАТОРИ ПРАЋЕЊА:

- Број корисника мјере;
- Број засијаних хектара;
- Број грла стоке за која је исплаћена премија;
- Количине откупљених премираних производа;
- Исплаћен износ подстицајних средстава (по појединим подмјерама);
- Раст обима и вриједности производње.

6.2. Подршка инвестицијама пољопривредних предузећа, произвођачких група и прерађивача

Генерални опис мјере: Општа је констатација да бх. пољопривреда није конкурентна и да је неопходно предузимати мјере за побољшање њеног тржишног положаја. Један од провјерених начина повећања конкурентности су инвестициона улагања у модернизацију и укрупњавање производних капацитета у пољопривредној производњи и преради. Пољопривредна производња у БиХ још увијек у значајној мјери има натурални карактер, тј. висок степен производње (само) за властите потребе. Посљедица је то ограничених производних капацитета великог броја малих породичних газдинстава која не производе изнад властитих потреба, али и одсуства могућности да се продају мали и спорадични вишкови пољопривредних производа. Стога је задатак да се промовишу нове инвестиције којима ће се повећати производни капацитети пољопривредних газдинстава, модернизовати производња и прерада увођењем нових технологија, повећати квалитет и сигурност пољопривредних производа те подржати специјализација производње. Ова политика има за крајњи циљ измјену структуре производње али и структуре носилаца пољопривредне производње у правцу производње високодоходовних култура и укрупњавања газдинстава те подизања њихове конкурентности кроз економију обима и модернизацију технологије. Поред

пољопривредних произвођача, у фокусу ове политике је и прехранбена индустрија која је логичан и нужан наставак вертикалног ланца вриједности од производње до крајње потрошње пољопривредних производа. Подржаће се инвестиције у изградњу нових и модернизацију постојећих прерађивачких капацитета са крајњим циљем супституције увоза прехранбених производа и пољопривредних сировина и стварања потенцијала за конкуренцију на извозним тржиштима.

Кључни аспекти приступа и методе његове имплементације: Због постојећег ниског нивоа продуктивности и конкурентности у сектору пољопривреде и прехранбене индустрије нужне су нове инвестиције у изградњу и модернизацију објеката, набавку нове механизације, уређење пољопривредног земљишта и подизање вишегодишњих засада воћа. За такву врсту инвестиције, потребно је обезбиједити бесповратна средства (грантове) у одређеном проценту од укупне инвестиције. Повећање износа и диверзификација грантова позитивно ће утицати на мотивацију пољопривредних произвођача на ширење производње и додатна улагања.

Томе треба додати и подршку успостављању и развоју група пољопривредних произвођача (удружења и задруга), која ће се такође подржавати у процесу формирања и ширења таквих група у БиХ. Дио подршке инвестиционим улагањима ће ићи и пољопривредно-прехранбеним прерађивачима (нпр. прехранбеној индустрији) на бази уговореног откупа домаћих сировина пољопривредног поријекла и чији ће развој допринијети повећању извоза и /или супституцији увоза. Временом ће се износ подстицаја за инвестициона улагања повећавати у складу са прилагодбама пољопривредних подстицаја, укупно расположивих аграрних буџета и привлачењем додатних извора финансирања.

Настојаће се сва инвестициона улагања повезати односно условити са израдом пословног или инвестиционог плана који укључује и јасне показатеље економичности, приказује потенцијалне ризике и период поврата инвестиције.

Листа подмјера:

- 6.2.1 Подршка инвестицијама у сточарству и рибарству;
- 6.2.2 Подршка инвестицијама у биљној производњи;
- 6.2.3. Подршка инвестицијама у пољопривредну механизацију;
- 6.2.4. Подршка изградњи инфраструктуре за наводњавање и одводњавање и заштиту од поплава;
- 6.2.5. Подршка успостављању и развоју произвођачких група (удружења/удруга, задруга и др.);
- 6.2.6. Подршка инвестицијама у производњу енергије из биомасе из пољопривредног отпада;
- 6.2.7. Подршка инвестицијама у инфраструктуру и опрему за складиштење, прераду и маркетинг пољопривредних-прехранбених производа.
- 6.2.8. Промоција пољопривредно-прехранбене трговине и извоза укључујући присуство на међународним сајмовима и изложбама.

КРАЈЊИ КОРИСНИЦИ: Физичка и правна лица уписана у РПГ/РК

АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ И КРИТЕРИЈУМ ОДАБИРА: Административне процедуре и критеријум одабира прописују институције/донатори који усмјеравају средства у реализацију ове мјере, а биће дефинисани одговарајућим програмима/правилницима о исплати новчаних подстицаја.

ИНДИКАТОРИ ПРАЋЕЊА:

- Повећања продаје и раст извоза као резултат инвестиција %;
- Повећање запослености као резултат инвестиција;
- Број корисника мјере;
- Број изграђених/реконструисаних објеката (по врстама);
- Број набављене опреме (по врстама);
- Површине новоподигнутих воћњака и винограда (по врстама);
- Обим производње енергије из обновљивих извора;
- Број подржаних пројекта за прераду пољопривредно-прехранбених производа;
- Број пољопривредних газдинстава, удружења, задруга или МСП;
- Вриједност инвестиција КМ (по врсти подршке);
- Вриједности исплаћених потицаја КМ (по врстама подршке);
- Број организованих посјета и наступа на сајмовима и изложбама.

6.3. Подршка стручном усавршавању, развоју знања и обезбјеђењу савјета и информација

Генерални опис мјере: Мјера је дизајнирана да помогне пољопривредним произвођачима, власницима шума и малим и средњим произвођачима да унаприједи одрживо управљање, економски и околишки учинак њихових газдинстава и/или предузећа. Тренутно постоји преко 350.000 пољопривредних газдинстава и око 400 правно регистрованих пољопривредно-прехранбених предузећа, која су активна у сектору, у производњи усјева/сточарској производњи. Већином се ради о малим пољопривредним газдинствима која захтијевају циљану подршку за рјешавање различитих изазова са којима се суочавају, као што су ниска продуктивност, приступ кредитним средствима, посљедице природних катастрофа, високи трошкови инпута и слаба организација тржишта. У претходном периоду подржавани су различити модели за развој савјетодавних служби у земљи, са различитим степеном успјеха. Спроведене су значајне иницијативе за изградњу капацитета, уз велики број обука, информација и ресурса за јавне и приватне савјетодавце. Временом су се паралелно развили модели пружања савјетодавних услуга са различитим степеном доступности и ефикасности: јавни модел савјетодавне службе, при министарству у Републици Српској и Брчко дистрикту БиХ и при кантоналним министарствима, односно заводима у Федерацији БиХ са ограниченим капацитетима у људству и опреми у односу на укупан број корисника. Ипак, још увијек није у потпуности заживио одржив модел, који може адекватно подржати секторске савјетодавне потребе на свим нивоима. Свакако, мора се нагласити да постоји низ обучених особа и даваоца услуга, који би могли представљати значајан ресурс у развоју ефикасног савјетодавног система на ентитетским нивоима и Брчко дистрикту БиХ, који ће комбиновати ресурсе и капацитете пружаоца услуга јавних и приватних служби. Јавна средства за савјетодавне услуге искључиво су обезбијеђена за пружаоце услуга јавних савјетодавних служби. И поред тога, распон и свеобухватност тих услуга остају недовољни, ради ограничења по питању финансирања,

обучености и мандата. Стога, мјера мора обезбиједити премоштавање постојећих недостатака у стручности, ресурсима, приступу тржишту и квалитетном пружању услуга, мора рјешавати ове потребе на свеобухватнији начин, те такође треба поставити темеље за привлачење будућих претприступних фондова ЕУ, који су доступни за подршку савјетодавним активностима и активностима обуке. Зато ће се обезбиједити средства, како би се подржало јавно и приватно пружање савјетодавних услуга.

На основу различитости идентификованих потреба, активности ће бити усмјерене на савјете о економском развоју за све подсекторе који су активни у пољопривреди и руралном развоју, са фокусом на постепено испуњавање релевантних ЕУ, међународних и локалних стандарда квалитета. Шире области савјетовања, као што су климатске промјене и смањење ризика те прилагођавање, додатно ће подржати допринос мјере, како би се унаприједио ниво повјерења пољопривредних произвођача према инвестиционим улагањима, у складу са политикама пољопривреде и руралног развоја.

Због тога ће ова мјера подржати унапређење квалитета и доступности савјетодавних услуга, који истовремено може задовољити потребе корисника и институционалне захтјеве. Такви интегрисани системи се сада развијају и подржавају у већини земаља чланица ЕУ, с циљем осигурања комплементарности у пружању савјета и подршку оба стуба ЗПП-а. То је такође основ приступа који се проводи у БиХ, а што је јасно наведено у постојећим стратегијама за развој савјетодавних услуга на ентитетском нивоу. Пружање обуке тренера (*Траининг оф траинерс*), као и обука за савјетодавце биће веома снажна компонента у оквиру ове мјере, како би се обезбиједила стручна савјетодавна служба, заснована на квалитету, развијена кроз стручну експертизу. На овај начин биће побољшан квалитет, врста и ефикасност понуђених савјета.

Кључни аспекти приступа и методе његове имплементације: Како би се унаприједио систем пружања савјетодавних услуга од стране јавних и приватних оператера, од свих пружаоца савјетодавних услуга захтијеваће се одговарајући квантитет и квалитет услуга, које ће дефинисати надлежне институције ентитета и Брчко дистрикта БиХ.

Пружање савјета ће бити усмјерено на пољопривреднике, мале и средње предузетнике укључене у пољопривредни, пољопривредно-прехрамбени и непољопривредни сектор. Савјетодавне услуге које ће се подржати у оквиру ове мјере ће такође директно подржати реализацију других пољопривредних и руралних мјера, гдје је то могуће (нпр. подршка потенцијалним подносиоцима захтјева за инвестиционе мјере за газдинства, прерађиваче, инфраструктуру и диверзификацију). Корисници мјера савјетодавних услуга ће имати могућност одабира између различитих пакета савјетодавних услуга који ће бити дефинисани. Пакети ће бити међусобно повезани и укључиваће одређене обавезне услуге и друге факултативне услуге. Сви пакети услуга ће бити груписани и допринијеће сету савјета о планирању пословања, управљању, унапређењу продуктивности, тржишним везама, ефикасности, смањењу ризика, управљању и усклађености, креирању, планирању и управљању пројектима. Ефикасан трансфер најбољих пракси и знања на оперативни ниво (газдинство/предузеће) овиси о високообученој и добро информисаној савјетодавној служби. Подршка обуци савјетодаваца који су укључени у све аспекте пружања савјета на/или изван газдинства ће осигурати да се у достављању савјета пољопривредницима користе најажурније и најрелевантније информације и вјештине. Штавише, учешће у активностима континуираног стручног усавршавања ће омогућити савјетодавцима да константно унапређују своје знање као и да буду упознати са најновијим техникама и регулаторним захтјевима у пољопривредној индустрији и приликама које се рапидно мијењају.

Промовират ће се развој едуцираних, стручних и компетентних савјетодаваца, а тиме и побољшати квалитет услуга које се пружају примаоцима савјета. То ће заузврат подржати ефикасније праксе које ће довести до конкурентнијих и еколошки ефикаснијих пракси у области пољопривреде, шумарства и осталих пракси за развој руралног пословања.

Савјетодавци ће такође бити обучени у пружању услуга у примјени добре пољопривредне праксе, ГЛОБАЛ Г.А.П. стандарда, стандарда интегралне производње, односно интегралне заштите биља од болести и штеточина IPM, НАССР стандард, односно контрола потенцијалних биолошких, хемијских и физичких тачака опасности којима су изложене сировине, полупроизводи и готово прехранбени производи током њихове производње и дистрибуције. Ту су и добровољни стандарди који олакшавају извоз производа у поједине дијелове свијета (*Халал, Кошер* итд.). Степен стандардизације пољопривредне производње у БиХ је јако низак и у наредном периоду треба подстицати пољопривредне произвођаче и/или прерађиваче да уведу и усвоје један или више поменутих стандарда, како би унаприједили своју продуктивности и целокупне стандарде квалитета.

Поред тога развијаће се системи преноса знања и информација (AKIS) кроз финансирање примјењених истраживања и увезивање образовних и истраживачких институција с једне стране, савјетодавних организација и других пружалаца стручних услуга с друге стране и фармера, односно произвођачких организација с треће стране.

Листа подмјера:

- 6.3.1. Јачање система стручних служби за информисање, служби за обуку и савјетодавних служби кроз развој заједничких програма обука, система сертификације, портала за размјену знања и праћење и евалуацију квалитета тог система;
- 6.3.2. Подршка развоју јавних и приватних савјетодавних услуга како би се подржали пољопривреда и рурални развој;
- 6.3.3. Развој и јачање система истраживања у пољопривреди и подршка практичним демонстрацијама;

КРАЈЊИ КОРИСНИЦИ: Физичка и правна лица уписана у РПГ/РК, пољопривредни савјетодавци из јавне управе и приватног сектора и друге релевантне институције

АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ И КРИТЕРИЈУМ ОДАБИРА: Административне процедуре и критеријум одабира прописују институције/донатори који усмјеравају средства у реализацију ове мјере, а биће дефинисани одговарајућим програмима/правилницима о исплати новчаних подстицаја

ИНДИКАТОРИ ПРАЋЕЊА:

- Број полазника обука;
- Број реализованих програма, пројеката за примјену нових технологија;
- Број реализованих програма обуке;
- Број промотивних кампања.

6.4. Подршка развоју руралне инфраструктуре и побољшање доступности услуга сеоском становништву

Генерални опис мјере: Унапређење доступности услуга и општих услова живота у руралним подручјима су значајан дио овог документа, којим би се осигурао демографски и економски развој руралних заједница у БиХ. Повећан ниво миграција руралног становништва према урбаним срединама и иностранству, у потрази за новим могућностима запошљавања и бољем квалитету живота су дио континуираних индиректних посљедица неразвијене физичке руралне инфраструктуре и ограничене доступности одређених јавних услуга у руралним подручјима у БиХ. Мјере за подршку уравнотеженог руралног, економског, друштвеног и територијалног развоја и промовисање одрживог и инклузивног руралног економског раста утицаће на рјешавање проблема миграционог тренда и нестанка руралних заједница.

То ће бити постигнуто кроз промовисање циљаних малих улагања у физичку руралну инфраструктуру, што је потребно локалним руралним заједницама. Мјере у овој области ће обезбиједити подршку за инфраструктуру потребну за развој економских инвестиција и инвестиција у јавна добра, неопходних за постизање развоја и сродних циљева заштите околине.

Финансирање ће бити обезбијеђено за подршку инфраструктурних улагања, потребних за развој руралних подручја, укључујући, али не и нужно ограничено на објекте за пољопривредне садржаје (нпр. зелене пијаце у заједницама, откупне станице, простори за сајмове, продају и презентације производа), локални приступ цестама од посебног значаја за локални економски развој, приступ пољопривредним и шумским земљиштима, противградну заштиту, снабдијевање енергијом, управљање отпадом и водама, локални приступ ИТ технологијама, објекте за културне, спортске, едукативне и друге активности локалног становништва, руралне службе и сервисе од заједничког интереса групе села (ИТ центри, центри за обуку, заштита од пожара, занати, туристички пунктови, и сл.), локалне услуге за бригу о дјечи итд.

Додатно образложење за ову мјеру је промовисање ефикасније координације и коришћења развојних пројеката који имају мултисекторски приступ, као што су, нпр. релевантни међународни пројекти у области регионалног и руралног развоја. Ефикаснија координација таквих пројеката ће постићи више нивое ефикасности, јер инвестиције могу бити усмјераване да се надопуњују и међусобно повезују у циљу унапређења локалне и регионалне повезаности и развоја ефикаснијих капацитета за управљање таквим пројектима на локалном нивоу, у које ће самим тим бити укључена и од којих ће имати користи шира група руралних заинтересованих страна.

Кључни аспекти приступа и његове имплементације: Мјера ће бити креирана да промовише уравнотежени рурални територијални развој усмјерен на побољшање услова живота и рада руралног становништва и унапређење њихове цјелокупне повезаности и приступа. Подршка ће се пружати кроз бесповратна средства (грантове) за улагања у физичку инфраструктуру у руралним подручјима (нпр. путна инфраструктура, електроснабдијевање, водоснабдијевање, канализација, радио, ТВ, интернет) и унапређење доступности услуга које су потребне руралном становништву.

Овакав приступ је уобичајен за све земље у процесу транзиције у којима је развој руралних подручја доминантан приоритет због удјела становништва које живи у руралним подручјима, великог дијела територије која је рурална, као и ниског нивоа развијености инфраструктуре и јавних услуга у руралном у односу на урбана подручја.

Листа подмјера:

- 6.4.1. Подршка унапређењу доступности јавних услуга у руралном подручју (јавног превоза, образовања, система здравствене и социјалне заштите, културних и спортских садржаја);
- 6.4.2. Подршка унапређењу јавне инфраструктуре у руралним подручјима (путна инфраструктура, њивски путеви, противградна заштита, водоснабдјевање, интернет мрежа, радио и ТВ сигнал, електроснабдјевање, инфраструктура за управљање отпадом);
- 6.4.3. Подршка ревитализацији сточних и зелених пијаца;
- 6.4.4. Подршка истраживањима и заштити природног наслијеђа и културно-историјског наслијеђа.

КРАЈЊИ КОРИСНИЦИ: Становништво руралних подручја, локалне заједнице, организације цивилног друштва, партнерства на локалном нивоу

АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ И КРИТЕРИЈУМ ОДАБИРА: Административне процедуре и критеријум одабира прописују институције/донатори који усмјеравају средства у реализацију ове мјере, а биће дефинисани одговарајућим програмима/правилницима о исплати новчаних подстицаја.

ИНДИКАТОРИ ПРАЋЕЊА:

- % руралног становништва (домаћинства) којем су доступне одређене услуге (по врстама);
- Број изграђених, реконструисаних и одржаваних објеката руралне инфраструктуре (по врстама);
- Број одржаних спортских, културних и других манифестација у руралним подручјима;
- Вриједност уложених средстава КМ;
- Број становника у руралном подручју, миграциони салдо;
- Број одобрених пројеката за успостављање јавних услуга.

6.5. Подршка диверзификацији у руралним подручјима

Генерални опис мјере: Диверзификација се сматра кључном компонентом руралног развоја неког подручја. Инвестиције које су планиране за пољопривредни и прехрамбени сектор осигураће дугорочну одрживост ових сектора. Међутим, иако ће инвестиције у примарне секторе у одређеној мјери подржати општи раст, вјероватно је да неће имати значајнији удио у расту БДП-а, односно у расту запошљавања. Мишљење базирамо на чињеници да модернизација и технолошко унапређење примарних сектора у већини случајева резултирају боље плаћеним пословима, али и смањењем укупног броја радних мјеста. Због тога је неопходна и диверзификација у руралним подручјима. Два су значајна фактора за то: (i) већа је вјероватноћа да ће диверзификација у руралном подручју довести до раста запошљавања, будући да ће доћи до смањења запошљавања у примарној пољопривредној производњи, и (ii) нова предузећа ће највјероватније

пословати у областима високе стопе раста као што је услужни сектор, што значи да ће ти послови вјероватније бити боље плаћени и имати већу вриједност за економију ентитета и Брчко дистрикта БиХ у дугорочном периоду. Кроз развој непољопривредних дјелатности попут руралног туризма, прераде пољопривредних производа, прераде дрвета, обављања занатских дјелатности или неке друге услужне дјелатности ствара се мања зависност прихода газдинстава од само пољопривредне производње, а уједно се остварују приходи из више извора, чиме се боље искориштава радна снага на газдинству.

Узимајући у обзир богато природно, културно и историјско наслеђе, разноликост гастро понуде те изражени биодиверзитет, рурални туризам једна је од дјелатности којом се ови потенцијали морају боље искориштавати.

Према томе, кроз ову мјеру пружиће се подршка породицама на пољопривредним газдинствима и становницима руралних подручја који желе диверзификовати своје активности и пружање услуга за руралне заједнице. Примјери оваквих активности могу обухватити сљедеће: машински прстенови и сервисни центри (заједничко власништво над опремом и њихово кориштење), промоција занатских дјелатност, прераду хране, други развој додане вриједности кроз сортирање, степеновање и паковање, директни маркетинг и промовисање, прераду дрвета и занатске дјелатности, руралне и друге облике туризма, маркетинг и развој брэнда, производњу обновљиве енергије, неконвенционалне пољопривредне производње те управљање отпадом.

Кључин аспекти приступа и методе његове имплементације: Стварање и развој нових економских активности у смислу нових пољопривредних газдинстава, диверзификација у непољопривредне дјелатности, укључујући пружање услуга пољопривреди и шумарству, активности везане уз друштвену интеграцију и туристичке активности значајне су за развој руралних подручја. Мјера за развој пољопривредног газдинства и предузећа требала би олакшати, прије свега, почетно пословање младих пољопривредника и структурног прилагођавања њихових пољопривредних имања након почетног успостављања. Надаље, требало би подстицати развој и диверзификацију непољопривредних дјелатности и оснивање и развој непољопривредних МСП-а у руралним подручјима. Ова би мјера такође требала подстаћи предузетништво жена у руралним подручјима као и развој малих пољопривредних газдинстава која су потенцијално економски исплатива. Исплативост нових економских активности које примају подршку из оквира ове мјере, биће представљена пословним планом. Подршка за покретање пословања требала би обухватати само почетни период животног циклуса дјелатности и не би требала постати помоћ за трошкове пословања. Ова мјера ће такође бити оптимизирана уколико се развије као дио локалних развојних стратегија, гдје локалне руралне заједнице могу идентификовати кључне локалне јаке стране и могућности за диверзификацију руралног пословања на њиховом подручју.

Листа подмјера:

- 6.5.1. Подршка инвестицијама у диверзификацију активности везаних за запошљавање на и ван пољопривредног газдинства;
- 6.5.2. Подршка инвестицијама за развој руралног туризма;
- 6.5.3. Подршка покретању микро-бизниса у руралним подручјима (укључујући програме обука и едукација за покретање новог бизниса);
- 6.5.4. Подршка развоју друштвених организација и друштвених услуга у руралним подручјима;
- 6.5.6. Подршка оснивању LAG, изради локалних развојних стратегија и управљању мањим пројектима у локалним руралним заједницама.

КРАЈЊИ КОРИСНИЦИ: Физичка и правна лица уписана у РПГ/РК, становништво руралних подручја и чланови LAG

АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ И КРИТЕРИЈУМ ОДАБИРА: Административне процедуре и критеријум одабира прописују институције/донатори који усмјеравају средства у реализацију ове мјере, а биће дефинисани одговарајућим програмима/правилницима о исплати новчаних подстицаја.

ИНДИКАТОРИ ПРАЋЕЊА:

- Број поднесених и одобрених захтјева;
- Број пољопривредних газдинстава са диверзификованим изворима прихода;
- Број корисника подршке;
- Број корисника који су остварили подршку за развој микро и малог предузетништва;
- Број остварених ноћења у газдинствима која обављају рурални туризам;
- Укупан износ у оквиру мјере КМ;
- Број креираних послова (структура по spolu и доби);
- Број новоформираних LAG-ова;
- Број израђених локалних развојних стратегија.

6.6. Подршка развоју јавне инфраструктуре квалитета и услуга у пољопривредно-прехрамбеном сектору

Генерални опис мјере: Осигурање квалитета и безбједности хране данас постаје императив: Испуњавање предуслова за контролу, праћење и доказивање квалитета хране и слједивости у процесу производње и прераде постали су један од кључних изазова и предуслова за извоз, не само на тржиште ЕУ, већ и на друга међународна тржишта.

Поред тога, ефикасно законодавство и његово спровођење, као и процедуре које се односе на контролу квалитета и безбједност хране, у интересу су потрошача и јавног здравља уопште и представљају дио cjелокупног система безбједности хране.

Успостављање система за праћење и доказивање квалитета и безбједности хране представља један од највећих изазова са којима ће се институције у БиХ суочити у наредном периоду и захтијева значајне људске, материјалне и финансијске ресурсе, као и успостављање правног оквира и функционалних механизма и институционалних капацитета за његово спровођење.

Повезано са овим системом безбједности хране је регулисање политике квалитета пољопривредних производа и хране, кроз тржишне стандарде (GLOBALGAP, GRASP, GMP), система квалитета као што су HACCP, интегрална производња, органска производња, али и ознаке географског поријекла (PGI), заштићене ознаке изворности (PDO), загарантовано традиционални специјалитет (TSG) и друге шеме квалитета, чија постепена хармонизација са законодавством ЕУ је у току.

Даљи развој и промовисање ове области политике ће потрошачима пружити увјерења о квалитету и карактеристикама производа или производног процеса. Учешће пољопривредних произвођача или група произвођача у овим шемама допринијеће постизању додане вриједности производа и побољшати њихове тржишне могућности, како на домаћем тако и на међународном тржишту.

Лабораторије су значајна компонента у оквиру ефикасне мреже за праћење безбједности и квалитета хране и морају бити подржане одговарајућом стручношћу као и адекватном опремом за физичку, микробиолошку и хемијску анализу.

Лабораторијске анализе су неопходне за: идентификацију контаминираних хране, идентификацију извора појаве тровања храном, омогућавање примјене прописа и активности које се предузимају како би се спречио улазак несигурне и патворене хране у људски прехранбени ланац, потврђивање безбједности домаћих извезених као и увезених прехранбених производа, омогућавање процјене ризика изложености хране, омогућавање организацијама потрошача и прерађивача хране да прате и анализирају квалитет хране доступне потрошачу, пружање помоћи у поступку регулаторног одлучивања и процјену успјешности интервенција у области управљања ризиком.

Мрежа лабораторија мора да буде поуздана и морају радити у складу са међународним квалитативним стандардима који су усклађени са службеним системом за контролу хране. Подршка ће бити неопходна у погледу акредитације одређених методологија и система тестирања, а евидентна је и потреба за унапређењем мреже лабораторија за безбједност хране водећи рачуна о географским разликама и потребама.

Посебна пажња се треба посветити спречавању преклапања активности и повећању координације између лабораторија укључених у систем безбједности хране и контроле квалитета.

Кад храна на тржишту представља ризик, потребно је предузети хитне мјере како би се послала информација о опасности. Њих пласирају оне земаље које препознају проблем и иницирају релевантне мјере, као што је, рецимо, повлачење производа. Такве информације имају за циљ да свим члановима мреже дају упозорење за постојање спорних производа на тржишту. Након добијене информације упозорења, земља чланица мреже може благовремено предузети адекватне мјере у циљу заштите потрошача који морају бити увјерени да је такав производ повучен са тржишта. Потребно је унаприједити систем брзог обавјештавања (RASFF).

Кључни аспекти приступа и методе имплементације: Надлежности за одређене аспекте дефинисања и спровођења контроле хране у БиХ су регулисане законима и највећим дијелом се односе на ентитетски ниво. У оквиру ове мјере, постепена хармонизација прописа у БиХ и њихова хармонизација са законодавством ЕУ и земљама ван ЕУ ће се одвијати на свим нивоима у складу са надлежностима, а посебно у погледу увођења и регулисања политике квалитета, постепено увођење стандарда и пракси ЕУ, GLOBAL GAP, GRASP, IFC; ISSO; HACCP, PGI-PDO-TSG и другим релевантним шемама за заштиту квалитета и релевантних прописа.

У БиХ се примјењују два различита правна оквира за рјешавање ових питања: један који проводи Агенција за безбједност хране БиХ и други, који спроводи Институт за интелектуалну својину БиХ. Оваква ситуација у пракси може да створи забуну произвођачима и њиховим удружењима што не може бити трајно рјешење.

За прехранбене производе доступне су све три ознаке: PDO, PGI и TSG. Поред тога, постоји низ добровољних услова квалитета и посебна правила за органску производњу. Шеме квалитета су такође подржане тржишним стандардима.

Недовољни институционални капацитети, мањак интереса произвођача хране, недостатак релевантних информација и обука за произвођаче одражава се у ниском броју захтјева и одобрења за PDO, PGI и TSG и друге шеме. Потребно је ојачати активности изградње капацитета, како би се подстакло стварање различитих локалних организација заинтересованих за заштиту традиционалне хране у БиХ.

Евидентан је и недостатак координације јавне управе и приватног сектора у погледу промовисања PGI-PDO-STG сертификације типичних регионалних производа са јединственим физичким и културним обиљежјима, што је основни захтјев за PGI-PDO-STG. Кључне заинтересоване стране нису довољно организоване да аплицирају за PGI-PDO сертификацију, за своје локалне производе. Пољопривредни произвођачи и групе пољопривредних произвођача би се требале подстицати и технички подржавати да аплицирају и учествују у таквим шемама.

Предузимаће се активности за јачање тијела одговорних за службене контроле које се спроводе ради провјере усклађености са законским захтјевима везаним за ове шеме квалитета. Такође ће се предузимати активности за подизање свијести локалних произвођача и потрошача, кроз провођење релевантних обука и циљане активности подизања свијести.

Приоритет ће бити јачање институција и кадрова који су одговорни за рјешавање ситуација управљања кризом у области безбједности хране, кроз подршку јасном дефинисању улоге свих институција, на различитим нивоима, у таквим ситуацијама и механизма координације који ће бити потребни како би се осигурале брзе и директне акције за заштиту потрошача и прехранбене индустрије у БиХ. Неуспјех у јачању ових структура потенцијално може ослабити цјелокупан интегритет система контроле безбједности хране, а тиме и пољопривредно-прехранбени бренд.

У овом контексту, лабораторије представљају кључну компоненту у развоју снажног система контроле хране и неопходно је ојачати капацитете и хармонизовати начин рада постојећих лабораторија на нивоу ентитета и Брчко дистрикта БиХ.

Поред правног аспекта регулисања ланца безбједности хране, неопходно је подржати све наведене активности са одговарајућом ИТ, лабораторијском и другом опремом, што је једна од потенцијалних области ЕУ подршке у овом сектору у БиХ.

Листа подмјера:

- 6.6.1. Хармонизација законодавства у области безбједности хране у складу са ЕУ стандардима и најбољим праксама како би се подржао развој конкурентности пољопривредно-прехранбених производа;
- 6.6.2. Постепена хармонизација законодавства и пракси са политиком квалитета- ЕУ PGI-PDO-TSG прописа - за увођење, регистрацију и промовисање PGI-PDO-TSG производа и других схема квалитета;
- 6.6.3. Подршка произвођачима да се сертификаирају по GLOBALGAP стандардима;
- 6.6.4. Подршка произвођачима да сертификају интегралну производњу (IP);

- 6.6.5. Подршка произвођачима и прерађивачима за испуњавање HACCP стандарда, захтјева добре хигијенске праксе и међународних трговинских и извозних стандарда;
- 6.6.6. Подршка увођењу система безбједности и квалитета хране и PGI-PDO-TSG производа;
- 6.6.7. Унапређење система, институционалних капацитета и службених контрола;
- 6.6.8. Јачање капацитета за управљање кризним ситуацијама у безбједности хране капацитетима за одговор и управљање хитним случајевима;
- 6.6.9. Јачање лабораторијских капацитета, укључујући оцјену и одобрење од стране надлежних органа.

КРАЈЊИ КОРИСНИЦИ: Физичка и правна лица уписана у РПГ/РК, лабораторије; надлежни органи

АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ И КРИТЕРИЈУМ ОДАБИРА: Административне процедуре и критеријум одабира прописују институције/донатори који усмјеравају средства у реализацију ове мјере, а биће дефинисани одговарајућим програмима/правилницима о исплати новчаних подстицаја.

ИНДИКАТОРИ ПРАЋЕЊА:

- Број усвојених планова, законских и подзаконских прописа и смјерница;
- Број прописа усклађених са ЕУ регулативом;
- Број правних или физичких лица који су увела системе осигурања квалитета и/или хигијенске стандарде;
- Број обучених пољопривредних произвођача и издатих сертификата;
- Број регистрованих производа са географским и другим ознакама;
- Број регистрованих заштићених производа (PDO, PGI, TSG);
- Број акредитованих лабораторија;
- Број нових акредитованих метода;
- % смањења инцидентних ситуација.

6.7. Подршка системима и услугама у ветеринарској и фитосанитарној области

Генерални опис мјере: Ветеринарске и фитосанитарне политике имају значајну улогу у свакој земљи. Неадекватна provedба ветеринарских/фитосанитарних активности може резултирати повећаном учесталошћу појаве инфективних болести животиња/биљака. По питању зооноза и људи, храна животињског поријекла је често извор инфекције, чиме се губи могућност судјеловања у међународној трговини животињама и производима животињског поријекла. Због постојања сталне опасности за здравље људи и животиња, организација и provedба заштите здравља животиња као и спровођење ветеринарских мјера за јавно здравље морају бити приоритет у свакој земљи.

Добро успостављена ветеринарска и узгојно-селекцијска служба има за циљ постизање одговарајућег нивоа контроле болести животиња, контроле узгоја, производности као и задовољавајућег система безбједности хране, да подиже повјерење потрошача, унапређује заштиту околине и пољопривреде, те доприноси могућностима трговине животињама и производима животињског поријекла са трећим земљама.

У БиХ постоје системи за регистрацију и одобрење субјеката у пословању са храном и врше их ентитетска министарства. Иако постоји заједнички оквир и јединствен принцип регистрације и одобравања субјеката у пословању са храном, активности нису хармонизоване.

Евиденције о субјектима који се баве храном/храном за животиње воде ентитети, Брчко дистрикт БиХ и кантони, подаци су доступни али нецентрализовани.

Идентификација животиња и контрола кретања представљају кључне алате за припрему и имплементацију мјера за контролу заразних болести животиња, као и система за додјелу здравственог статуса.

Мора се истаћи да је постојећи систем идентификације животиња нефункционалан и постоји потреба за његовим редефинисањем.

Недостаци у систему и проблеми који се могу појавити с тим у вези, наведени су у препорукама ФВО инспекцијске мисије за млијеко, која је проведена у БиХ.

Детаљан, вишегодишњи приступ контроли болести животиња и зооноза, и стратешки приступ за јачање капацитета за добробит животиња су неопходни, како би се осигурала заштита потрошача и створили услови за извоз живих животиња и производа животињског поријекла из БиХ.

Имајући у виду знатан друштвено-економски утицај заразних болести које се сузбијају у складу са важећим законодавством, осигурање имплементације програма за контролу ових болести је неопходно за јачање сектора пољопривреде у области сточарства и одржавања конкурентности произвођача у БиХ.

Додатно, потребно је узети у обзир и појаву егзотичних болести са прекограничним учинцима у регији, током неколико протеклих година, што је додатно закомпликовало напоре ветеринарских служби да одрже повољан здравствени статус животиња, те да осигурају услове за неометану међународну трговину живих животиња и производа животињског поријекла.

Такође, неопходно је успоставити функционалан систем у фитосанитарној области који обухваћа здравље биља, сјеме, садни материјал и заштиту нових сорти, СЗЗБ и минерална ђубрива.

Свака неусклађеност са законодавством ЕУ може представљати препреку напретку у преговорима о прикључењу ЕУ.

Кључни аспекти приступа и методе њихове имплементације: Потребно је наставити са даљом изградњом институционалних и административних капацитета у области безбједности хране и ветеринској, узгојно-селекцијској и фитосанитарној области у БиХ.

Правни оквир у овим областима се константно унапређује, нарочито у погледу проведених прописа, међутим, законодавство у овим областима треба додатно хармонизовати и усвајати у циљу потпуног усклађивања са стандардима и најбољим праксама ЕУ.

У ширем контексту, квалитет домаће производње се такође постиже кроз контролу и унапређење квалитета сјемена и садног материјала, програма и мјера за заштиту здравља биља и кориштење средстава за заштиту биља, као и проведбене програме и мјере за заштиту здравља и добробити животиња.

Успостављањем интегрисаног управљања штеточинама (IPM) у оквиру интегрисане производње, које је обавезујуће у ЕУ од 2014. године, биље и биљни производи постали би конкурентнији на тржишту ЕУ.

Постоји потреба унапређења ИТ подршке за евидентирање, прикупљање, проток и анализу података а који се односе на службене контроле, лабораторијске анализе, мониторинг податке, болести узроковане храном и др. Такође, постоји потреба и за успостављањем система за размјену података између институција на различитим нивоима власти.

Потребно припремити и провести програме подршке за производњу висококвалитетног сјемена и садног материјала, заштиту здравља биља и употребу и примјену средстава за заштиту биља.

Такав програм ће бити припремљен и имплементиран и за заштиту здравља животиња и побољшање добробити животиња.

Листа подмјера:

- 6.7.1. Наставак активности на хармонизацији ветеринарског, узгојно-селекционог и фитосанитарног законодавства пракси са ЕУ стандардима и најбољим праксама како би се подржао развој конкурентности пољопривредно-прехранбених производа;
- 6.7.2. Јачање капацитета надлежних органа и инспекција за ветеринарство и фитосанитарну област, у складу са ЕУ захтјевима, и најбољим праксама и дефинисаним уставним надлежностима;
- 6.7.3. Унапређење система идентификације животиња и система контроле кретања у складу са уставним надлежностима;
- 6.7.4. Унапређење система службених контрола надлежних органа за ветеринарство, узгојно-селекцијске службе, сигурност хране и фитосанитарну област у складу са уставним надлежностима;
- 6.7.5. Јачање капацитета надлежних институција за управљање кризним ситуацијама у случају болести животиња или биљака/хитни случајеви, израда планова за непредвиђене ситуације у складу са уставним надлежностима;
- 6.7.6. Јачање ИТ капацитета надлежних органа и система за прикупљање података у ветеринарској, узгојно-селекцијској служби и фитосанитарној области у складу са уставним надлежностима;
- 6.7.7. Јачање лабораторијских капацитета на основу процјене и приједлога надлежних органа у складу са уставним надлежностима;
- 6.7.8. Припрема и имплементација програма подршке производњи висококвалитетног сјемена и садног материјала у складу са уставним надлежностима;
- 6.7.9. Припрема и спровођење програма подршке за заштиту здравља биља и кориштење и примјена производа за заштиту биља;
- 6.7.10. Припрема и имплементација програма за заштиту здравља животиња и унапређење добробити животиња.

КРАЈЊИ КОРИСНИЦИ: Физичка и правна лица уписана у РПГ/РК, лабораторије, надлежни органи

АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ И КРИТЕРИЈУМ ОДАБИРА:

Административне процедуре и критеријум одабира прописују институције/донатори који усмјеравају средства у реализацију ове мјере, а биће дефинисани одговарајућим програмима/правилницима о исплати новчаних подстицаја.

ИНДИКАТОРИ ПРАЋЕЊА:

- Број усвојених планова, програма, закона, подзаконских аката и смјерница;
- Број хармонизираних ентитетских закона;
- Број прописа хармонизованих са ЕУ легислативом;
- Систем за идентификацију животиња у функцији;
- Фито регистри, регистри сјемена и садног материјала у функцији;
- Број обучених инспектора;
- % домаће произведеног сјемена;
- % домаће произведеног садног материјала.

6.8. Подршка органској производњи, заштити животне средине и смањење утицаја климатских промјена

Генерални опис мјере:

Органска производња: Широм свијета органска производња постаје све важнија. То је резултат све већег степена свијести потрошача о важности здраве прехране и растућих трендова у потражњи за природним, органски узгојеним пољопривредно-прехрамбеним производима. За пољопривреднике у БиХ ово представља значајну прилику да прошире производњу и снабдијевање стандардне пољопривредне производње циљаним обимом органски произведених пољопривредних и прехрамбених производа. Разлог за ово је релативно добро очуван пољопривредну околину, обиље нетакнутог земљишта и незагађене воде, а који пружају значајне предуслове за развој ове врсте производње. Осим тога, традиционалне методе производње које се често користе у БиХ, на много начина одговарају принципима органске пољопривреде и зато нуде додатну предност за многе произвођаче који би били заинтересовани да развију системе органске производње. Зато ће ова мјера подржати јачање сектора органске производње у складу са праксама ЕУ-а и захтјевима тржишта органске пољопривреде, засновано на системима контроле и сертификације органске производње у складу са међународно признатим стандардима на нивоу ЕУ-а, IFOAM-а и Codex Alimentarius. Мора се напоменути да се из године у годину повећава извоз производа који имају пратећи сертификат о органској производњи. Ова трговина стимулише развој система шире подршке, сертификације и контроле који ће имати за циљ постепено проширивање асортимана производа и тржишних прилика за органске производе из БиХ.

Заштита околине: БиХ је богата аутохтоним биљним и животињским врстама (пасминама и сортама) које чине важан дио генетског и културног наслеђа руралних подручја. Очување ове базе природних ресурса је од изузетне важности, као дио ширег интегрираног плана и програма руралног развоја. Ова мјера ће зато промовисати увођење политика, програма и практичних иницијатива како би се осигурала примјена добрих пољопривредних и еколошких пракси; заштита и одрживо кориштење пољопривредног земљишта; те шири заштита биоразноликости и руралних крајолика. То ће укључивати: успостављање система за континуирано праћење коришћења пољопривредног земљишта; праћење нивоа потенцијалног загађења и ерозије; праћење могућег губитка пољопривредног земљишта због његове претворбе у грађевинско земљиште; и праћење јавних и приватних травњака и ливада те њихово одрживо коришћење и заштиту.

Управљање ризицима климатских промјена и ублажавање посљедица: Развој пољопривреде у БиХ све чешће бива погођен посљедицама климатских промјена. То укључује повећање екстремних климатских услова који су узроковали чешће и обилније падавине и поплаве, непредвидљиве промјене температуре и непредвидљиве сезонске услове за одређене усјеве. Ове промјене су већ имале значајне посљедице за приносе одређених производа. Такве ће промјене постепено утицати на избор и распоред усјева, захтијевајући да се развију системи мијешаних усјева и да се развију разноврсније праксе у управљању пољопривредним добром. У оваквим околностима постепено се повећавају ризици за доходак пољопривредних газдинстава као и за квалитет живота и социјално-економски статус руралних домаћинстава. Због тога ће се развити и спровести подмјере које ће помоћи пољопривредницима у рјешавању утицаја климатских промјена, помажући при управљању ризицима и јачању савјетодавства, обуке и пружању информација како би се помогло сектору да се носи са промјењљивим условима, вођен, гдје је то релевантно, искуством и најбољим праксама ЕУ-а.

Кључни аспекти приступа и методе његовог спровођења:

Органска производња: С обзиром на све већу важност органске производње и растућу потражњу за конзумирањем органских производа, неопходно је креирати одржив систем за такву производњу. Финансијска подршка ће бити омогућена пољопривредним произвођачима и прерађивачима који желе постати органски произвођачи како би им се помогло са трошковима сертификације и везаних улагања. Како би се олакшала ова подршка, биће ојачане институционалне структуре подршке за регулацију органске производње, сертификацију и контролу. Уз то, правни оквир који регулише органску производњу у БиХ ће се усклађивати са ЕУ захтјевима и пружиће се подршка како би се осигурао квалитет и тржишни стандарди органске производње у БиХ.

Заштита околине: Како би се обезбиједила заштита руралних подручја са природним ограничењима, пружиће се подршка за развој и спровођењу пилот програма. Научене лекције током пилот програма ће бити коришћене за усмјеравање развоја свеобухватнијег скупа политика и мјера за очување и одрживо кориштење пољопривредног земљишта и генетских ресурса. Подршка ће такође бити пружена за заштиту и промоцију аутохтоних биљних и животињских врста (пасмина, сорти) које имају непроцјењиву важност као генетски ресурс земље и представљају важан дио генетског и културног наслеђа. За БиХ је веома важно да сачува аутохтоне животињске пасмине као што су босански брдски коњ, босански торњак, гатачко говедо, буша и праменка. Такође, постоје бројне сорте биљака и аутохтони биљни генетски ресурси који

исто тако захтијевају сличну заштиту. Ово ће се постићи успостављањем и/или јачањем посебних банака гена, гдје је то могуће.

Климатске промјене: Подршка ће се пружити пољопривредницима да промовишу увођење нових технологија које могу помоћи у спречавању или ублажавању учинака климатских промјена и одговорити изазову растућих потреба за производњом хране. Подршка кроз савјетодавне службе ће такође бити промовисана како би се помогло пољопривредницима да прилагоде пољопривредне производне системе, како би им помогли да реагују на учинке климатских промјена и управљају ризицима. Такође ће се истражити могућности подршке за шеме за осигурање усјева које покривају и усјеве погођене екстремним временским условима узрокованих климатским промјенама и које ће потенцијално бити пилотиране. Системи за надзор учинака климатских промјена и подршка научним иновацијама и ширењу знања и информација у овој области ће такође бити дио одговора који ће се развијати и спроводити. Осим тога, инвестициона подршка за пољопривредна газдинства биће осмишљена тако да као приоритет буду финансирања нових технологија и пракси (као што је примјена агротехничких мјера, асортимани, системи за узгој и управљање) који доприносе смањењу глобалног затопљавања и/или обезбјеђују иновативна рјешења.

Листа подмјера:

- 6.8.1. Подршка производњи, сертификацији и контроли органске производње на свим нивоима, у складу са најбољим праксама ЕУ-а и захтјевима тржишта;
- 6.8.2. Израда и спровођење програма праћења пољопривредног земљишта (плодност, загађење, ерозија, претворба, итд.) и стварање регулаторног оквира за ефикасно праћење стања пољопривредног земљишта;
- 6.8.3. Израда и спровођење пилот програма за развој и заштиту подручја са природним ограничењима (подручја у неповољнијем положају);
- 6.8.4. Израда и усвајање програма ревитализације за пашњаке и природне ливаде;
- 6.8.5. Израда и спровођење програма за подршку очувању и одрживом коришћењу генетских ресурса (на примјер: банке гена, теренско прикупљање, ботаничке баште, подизање свјести, публикације, итд.);
- 6.8.6. Подршка циљаним програмима за смањење учинака климатских промјена на пољопривредну производњу и иновативне акције (нпр. улагање у обновљиве изворе енергије на пољопривредном газдинству-сунчева и геотермална енергија, енергија на органски отпад и сл.).

КРАЈЊИ КОРИСНИЦИ: Физичка и правна лица уписана у РПГ/РК, надлежне институције или организације

АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ И КРИТЕРИЈУМ ОДАБИРА: Административне процедуре и критеријум одабира прописују институције/донатори који усмјеравају средства у реализацију ове мјере, а биће дефинисани одговарајућим програмима/правилницима о исплати новчаних подстицаја.

ИНДИКАТОРИ ПРАЋЕЊА:

- Број корисника;

- Величина површине под органском производњом;
- Укупна површина ревитализованих пашњака и ливада;
- Број врста и број животиња аутохтоних пасмина, број, врсте и површине засађених аутохтоним сортама за које је пружена подршка;
- Број пољопривредних газдинстава, удружења или задруга које испуњавају услове за ову врсту подршке;
- Вриједност плаћене подршке КМ;
- Ниво подршке за одржавање банака гена КМ;
- Број пројеката за смањење учинка климатских промјена на пољопривредну производњу.

6.9. Подршка развоју административног сектора и услуга информационе подршке

Генерални опис мјере: Како би се ријешо недостатак поузданих информација, статистичких и административних система података за ефикасно управљање и подршку сектору потребно је надоградити све постојеће системе услуга и подршке сектора, на свим нивоим, у складу са уставним надлежностима.

ЕУ је развила стандардизоване приступе и методе за прикупљање таквих информација и системе који су потребни да то подрже.

Потребно је ојачати информације о пољопривреди, статистичке и административне системе у БиХ како би се подржало спровођење пољопривредних политика и њихово праћење, те користили резултати за процјену утицаја политике, и на основу тога, вршили прилагодбе у одређеним мјерама како би биле што ефикасније.

Ова мјера ће подржати успостављање основних елемената усклађеног пољопривредног информационог и административног система како би се подржао сектор, а односи се на развој унапријеђених регистара пољопривредних произвођача према ЕУ стандардима на ентитеском нивоу и у Брчко дистрикту БиХ, што ће представљати платформу за осигурање критеријума прихватљивости произвођача за будућу финансијску подршку.

Додатно мјера укључује и развој регистра домаћих животиња успостављеним у складу са ЕУ стандардима, који ће на јасан начин бити повезан са финансијском подршком и који ће обезбиједити контролу унутрашње трговине животињама и праћење слједивости производа животињског поријекла, што су неопходни услови за испуњавање стандарда ЕУ тржишта, као и иницијативе за јачање система прикупљања пољопривредних статистичких података, њихово упоређивање и дијељење, како би се постепено ускладили са стандардима Еуростата.

Побољшано усклађивање приступа који се користе за дизајн и развој система ће оптимизовати коришћење и ефикасност ресурса те унаприједити координацију и сарадњу између свих нивоа управљања, а у интересу пољопривредног сектора и његовог будућег развоја. То ће захтијевати повезивање ентитетских и база података на нивоу БиХ и постепено креирање система информација и администрирања, који ће испунити захтјеве ЕУ.

Кључни аспекти приступа и методе његовог спровођења: Приступ у изради и спровођењу ове мјере ће бити да се обезбиједи бољи начин прикупљања података и успостављање одговарајућих мрежа размјене података између различитих нивоа власти у БиХ, који су стандардизовани и усклађени како би се обезбиједила квалитета, цјеловитост и поузданост свих извора података. Такође, неопходно је ускладити ову врсту информација са ЕУ нормама и стандардима који регулишу прикупљање и обраду података, чинећи их доступним у складу са одређеним спецификацијама, степеном тачности и заступљености циљане популације.

Успостављање модела подршке који ће омогућити прикупљање и анализу података у FADN-у, подршка ажурирању система евиденција пољопривредних газдинстава и клијената, одржавање и редовно ажурирање PTIS-а, успостављање модела редовног одржавања и ажурирања дигиталних ортофотографија и дигиталних катастарских палнова у оквиру LPIS-а су дио неопходних активности како би се подигао ниво развоја PTIS-а у БиХ.

Укратко, неопходно је обезбиједити постепени развој цјелокупне инфраструктуре како би се успоставили и одржавали појединачни информативни системи, омогућило њихово комуницирање и размјена података и омогућило им да дјелују на начин да обезбјеђују унапријед дефинисане информације, доступне институцијама БиХ, ентитета, Брчко дистрикта и ЕУ, у складу са заједничким стандардима.

Листа подмјера:

- 6.9.1 Успостављање, развој и одржавање хармонизованих регистара пољопривредних произвођача у складу са уставним надлежностима;
- 6.9.2 Унапређење и одржавање Система идентификације и кретања животиња у складу са уставним надлежностима;
- 6.9.3 Унапређење и одржавање FADN-а Мреже рачуноводствених података у складу са уставним надлежностима;
- 6.9.4 Јачање система и услуга за статистику у пољопривреди у складу са надлежностима;
- 6.9.5 Успостављање и одржавање Система за информисање о пољопривредном тржишту (AMIS) у складу са надлежностима;
- 6.9.6 Успостављање Система за идентификацију земљишних парцела (LPIS) у складу са надлежностима;
- 6.9.7 Успостављање Службе за предвиђање и извјештавање у пољопривреди (AFRS) у складу са надлежностима;
- 6.9.8 Спровођење пољопривредног пописа у складу са уставним надлежностима.

КРАЈЊИ КОРИСНИЦИ: надлежне институције на свим нивоима власти

АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ И КРИТЕРИЈУМ ОДАБИРА: Административне процедуре и критеријум одабира прописују институције/донатори који усмјеравају средства у реализацију ове мјере, а биће дефинисани одговарајућим програмима/правилницима о исплати новчаних подстицаја.

ИНДИКАТОРИ ПРАЋЕЊА:

- Нови статистички подаци доступни и објављени;
- Оперативни нови системи;
- Број особља обученог за рад на новим системама и услугама.

6.10. Подршка развоју капацитета институционалног управљања

Генерални опис мјере: Јачање институционалних капацитета за стварање и спровођење пољопривредне политике у БиХ је један од најважнијих и најсложенијих мултидисциплинарних циљева Стратешког плана, без којих ефикасно спровођење практичних активности и мјера дефинисаних у Стратешком плану неће бити могуће.

Везано уз стална буџетска ограничења, такође, постоје и значајни изазови за институционалне капацитете у постојећим структурама надлежних институција у односу на: управљање политиком и програмом, анализу, праћење и административне капацитете; платне системе, процедуре и услуге; регистре и остале сродне административне системе и услуге; службе за инспекцију и контролу; итд.

Капацитети и механизми који олакшавају трговину на ентитетском, односно спољну трговину на нивоу БиХ, у пољопривредном и прехранбеном сектору и спровођење опсежних обавеза дефинисаних важећим споразумима о слободној трговини са ЕУ и ЦЕФТА споразумом, такође су врло ограничени. Ова слабост се протеже на област олакшавања трговине, промоцију извоза и заштиту домаће производње.

Јачање ових и других повезаних институционалних капацитета у наредном периоду ће бити кључни за промовисање унапређене конкурентности, трговине и извоза бх. пољопривредно-прехранбених производа.

Кључни аспекти приступа и методе његове provedбе: Како би се подржао ефикаснији развој, координација и спровођењу политике пољопривреде, прехране и руралног развоја у сектору и осигурало спровођење широког и комплексног низа специфичних мјера дефинисаних Стратешким планом, јачање институционалних капацитета на свим нивоима ће бити од кључне важности. Капацитети институција надлежних за сектор пољопривреде биће ојачани у смислу развоја људских ресурса, те унапређења административних пракси и процеса који ће резултирати бољом ефикасношћу рада јавне администрације усмјереног према интересима корисника.

Надлежне институције, у сарадњи са владиним и невладиним сектором, континуирано раде на припреми, усаглашавању и усвајању закона и подзаконских аката неопходних и од важности за сектор пољопривреде и прехранбене индустрије, водећи при томе рачуна да они буду у што већој мјери у складу са *acquis* како би се благовремено вршиле припреме за потпуно преузимање регулативе ЕУ када БиХ постане чланица те интеграције.

У циљу побољшања рада пољопривредних платних система у БиХ, покренуће се иницијатива између релевантних ентитетских и БД БиХ и институција на нивоу БиХ како би се израдио план за постепену хармонизацију процедура и смјерница између свих нивоа управљања и усклађивање са оним које се примјењује ЕУ, као дио припремних активности за претприступне фондове.

Иницијативе за институционално јачање ће бити надопуњене подршком програмима стажирања и стипендирања ради промоције и привлачење нових, младих, талентованих појединаца да се укључе у сектор јавне администрације и управљања. Циљ ће бити покретање програма који ће моћи генерисати будуће менаџере и водитеље сектора који ће бити потребни у будућности како се буде настављао процес интеграције у ЕУ и повећавала сложеност и распон регулаторних функција.

Цјелокупни циљ ових институционалних процјена и додатних прилагођавања ће унаприједити ефикасност и дјелотворност свих организационих јединица и нивоа, те постепено јачати везе и партнерства међу кључним организацијама јавне управе и приватног сектора као и са локалним руралним организацијама и развојним партнерима који ће бити укључени у новопланиране иницијативе руралног развоја.

Листа подмјера:

- 6.10.1 Јачање капацитета и повећање ефикасности министарстава и припадајућих јавних институција и организација у складу са уставним надлежностима;
- 6.10.2 Усвајање и хармонизација прописа из области пољопривреде на свим нивоима власти у складу са уставним надлежностима;
- 6.10.3 Унапређење структура за управљање плаћањима у пољопривреди и руралном развоју, те контролних и координацијских структура и капацитета у складу са уставним надлежностима;
- 6.10.4 Успостављање система за праћење и оцјену јавних политика у области пољопривреде и руралног развоја;
- 6.10.5 Доношење мјера за унапређење спољне трговине пољопривредним и прехрамбеним производима и заштиту домаће производње на свим нивоима;
- 6.10.6 Унапређење хоризонталне и вертикалне институционалне координације и размјене информација између надлежних тијела за пољопривреду и рурални развој са другим релевантним секторима у БиХ у складу са уставним надлежностима.

КРАЈЊИ КОРИСНИЦИ: надлежне институције у складу са уставним надлежностима

АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ И КРИТЕРИЈУМ ОДАБИРА: Административне процедуре и критеријум одабира прописују институције/донатори који усмјеравају средства у реализацију ове мјере, а биће дефинисани одговарајућим програмима/правлницима о исплати новчаних подстицаја.

ИНДИКАТОРИ ПРАЋЕЊА:

- Годишња провјера вјештина запосленог особља у институцијама;
- Број нових креираних и усвојених политика и процедура усклађених са ЕУ;
- Број нових, усклађених закона и спроведбених прописа који су усвојени;
- Финансијско извјештавање о управљању и праћењу јавних средстава.

6.11. Мултидисциплинарне активности

Генерални опис мјере: Проблем старења пољопривредних произвођача је веома изражен у цијелој Европи, а БиХ није изузетак. Упркос недостатку послова и веома ограниченим могућностима запослења, веома мали број младих људи се одређује за пољопривреду. Дугорочно гледано то може представљати проблем, нарочито ако се има у виду чињеница да у БиХ као ни у њеним ентитетима и Брчко дистрикта БиХ нема иницијатива нити буџетске подршке којом би се младе генерације охрабриле да наставе (или оснују) дјелатност у пољопривреди или у руралним подручјима. Осим овог питања, постоји и други проблем недовољне равноправности полова и истицања важности активне улоге жена у пољопривредном сектору. У складу са постојећом праксом Европске уније и приближавањем ЗПП ЕУ потребан је агилнији приступ овим питањима у БиХ.

Кључни аспекти приступа и методе његовог спровођења: Неопходно је охрабрити младе људе и жене да се више укључе у пољопривредну дјелатност како би се зауставили растући негативни трендови. Подршка се треба осмислити тако да се приликом подношења захтјева за добијање одређених грантовских средстава предност даје младим људима, односно женама или на начин да та подршка буде посебно усмјерена на намјенске мјере.

Једноставнији и повољнији приступ руралним кредитима, једноставнија куповина земљишта (или пренос власништва на пољопривредне произвођаче), повољан приступ провођењу различитих мјера за улагање у пољопривредна газдинства представљају мјере којима се млади људи могу охрабрити да остану у руралним подручјима и на својим посједима. Исто тако је веома важно охрабрити учешће младих људи, односно жена у различитим удружењима која се баве питањима пољопривреде и руралног развоја.

Остале мултидисциплинарне теме обухватају агро-околину који је експлицитно обрађен кроз друге мјере, а који ће се генерално више обрађивати кроз промоцију, обуку и сертификацију произвођача из добрих пољопривредних и околинских пракси. Овдје се заправо мисли на *cross compliance* односно испуњавање захтјева везаних за заштиту околине, одржавање плодности земљишта, добробити животиња и др.

Подмјере:

- 6.11.1 Подршка младим пољопривредницима и младим предузетницима у руралним подручјима;
- 6.11.2 Подршка равноправности полова;
- 6.11.3 Подршка агро-околинској заштити.

КРАЈЊИ КОРИСНИЦИ: физичка и правна лица уписана у РПГ/РК, становништво руралних подручја, млади и жене.

АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРОЦЕДУРЕ И КРИТЕРИЈУМ ОДАБИРА: Административне процедуре и критеријум одабира прописују институције/донатори који усмјеравају средства у реализацију ове мјере, а биће дефинисани одговарајућим програмима/правилницима о исплати новчаних подстицаја.

ИНДИКАТОРИ ПРАЋЕЊА:

- Број младих пољопривредника;
- Број младих предузетника;
- Учешће жена у инвестиционим програмима за пољопривредна газдинства и диверзификацију руралне економије;
- Број уговора;
- Величина пољопривредног земљишта (ha) у околинских уговорима;
- Број одређених врста подржаних активности.

7. Индикативни акциони план

Детаљни акциони планови ће се израђивати годишње

Табела 7: Индикативни акциони план

#	Мјера	Подмјере	Рок															
			2018				2019				2020				2021			
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ
1	Директна подршка пољопривредним произвођачима	1.1 Директна плаћања сточарству и рибарству		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		1.2 Директна плаћања у биљној производњи		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		1.3 Директна плаћања по јединици инпута и оутпута		x	x	x			x	x			x	x			x	x
		1.4 Директна плаћања за друге пољопривредно-прехранбене производе		x	x			x	x			x					x	
2	Подршка инвестицијама пољопривредних предузећа,	2.1 Подршка инвестицијама у сточарству и рибарству		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		2.2 Подршка инвестицијама у биљној производњи		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x

#	Мјера	Подмјере	Рок															
			2018				2019				2020				2021			
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ
произвођачких група и прерађивача	2.3	Подршка инвестицијама у пољопривредну механизацију		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
	2.4	Подршка изградњи инфраструктуре за наводњавање, одводњавање и заштиту од поплава		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
	2.5	Подршка успостављању и развоју произвођачких група (удружења/ удруга, задруга и др.)		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
	2.6	Подршка инвестицијама у производњи енергије из биомасе из пољопривредног отпада;		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
	2.7	Подршка инвестицијама у инфраструктуру и опрему за складиштење, прераду и маркетинг пољопривредно-прехрамбених производа		x	x			x	x			x	x			x	x	
	2.8	Промоција пољопривредно-прехрамбене трговине и извоза укључујући присуство на међународним сајмовима и изложбама.	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

#	Мјера	Подмјере	Рок															
			2018				2019				2020				2021			
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ
3	Подршка стручном усавршавању, развоју знања и обезбјеђењу савјета и информација	3.1 Јачање система стручних служби за информисање, служби за обуку и савјетодавних служби кроз развој заједничких програма обука, система сертификације, портала за разmjену знања и праћење и евалуацију квалитета тог система		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		3.2 Подршка развоју јавних и приватних савјетодавних услуга у пољопривреди и руралном развоју		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		3.3 Развој и јачање система истраживања у пољопривреди и подршка практичним демонстрацијама		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
4	Подршка развоју руралне инфраструктуре и побољшање доступности услуга сеоском становништву	4.1 Подршка унапређењу доступности јавних услуга у руралном подручју (јавног превоза, образовања, система здравствене и социјалне заштите, културних и спортских садржаја)		x	x		x	x		x	x		x	x		x	x	
		4.2 Подршка унапређењу јавне инфраструктуре у руралним		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x

#	Мјера	Подмјере	Рок															
			2018				2019				2020				2021			
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ
		подручјима (путна инфраструктура, њивски путеви, противградна заштита, водоснабдјевање, интернет мрежа, радио и ТВ сигнал, електроснабдјевање, инфраструктура за управљање отпадом);																
		4.3 Подршка ревитализацији сточних и зелених пијаца		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		4.4. Подршка истраживањима и заштити природног наслијеђа и културно-историјског наслијеђа.		x	x			x	x			x	x			x	x	
5	Подршка диверзификацији у руралним подручјима	5.1 Подршка инвестицијама у диверзификацију активности везаних за запошљавање на и ван пољопривредног газдинства		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		5.2 Подршка инвестицијама за развој руралног туризма		x	x			x	x			x	x			x	x	
		5.3. Подршка покретању микро-бизниса у руралним подручјима (укључујући програме обука и едукација за покретање новог бизниса);		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x

#	Мјера	Подмјере	Рок																
			2018				2019				2020				2021				
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	
		5.4 Подршка развоју друштвених организација и друштвених услуга у руралним подручјима		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x	
		5.5. Подршка оснивању локалних акционих група, изради локалних развојних стратегија и управљању мањим пројектима у локалним руралним заједницама		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x	
6	Подршка развоју јавне инфраструктуре квалитета и услуга у пољопривредно-прехранбеном сектору	6.1 Хармонизација законодавства у области безбједности хране у складу са ЕУ стандардима и најбољим праксама како би се подржао развој конкурентности пољопривредно-прехранбених производа	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		
		6.2 Постепена хармонизација законодавства и пракси са политиком квалитета- EU PGI-PDO-TSG прописа- за увођење, регистрацију и промовирање PGI-PDO-TSG производа и других шема квалитета	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		6.3.Подршка произвођачима да се сертификую по GLOBALGAP стандардима		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x	

#	Мјера	Подмјере	Рок															
			2018				2019				2020				2021			
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ
		6.4. Подршка произвођачима да сертификую интегралну производњу (IP);		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		6.5. Подршка произвођачима и прерађивачима за испуњавање HACCP стандарда, захтјева добре хигијенске праксе и међународних трговинских и извозних стандарда		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		6.6. Подршка увођењу система безбједности и квалитета хране и PGI-PDO-TSG производа;	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		6.7. Унапређење система, институционалних капацитета и службених контрола		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		6.8. Јачање капацитета за управљање кризним ситуацијама у безбједности хране капацитетима за одговор и управљање хитним случајевима;	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		6.9. Јачање лабораторијских капацитета, укључујући оцјену и одобрење од стране надлежних тијела.		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x

#	Мјера	Подмјере	Рок																
			2018				2019				2020				2021				
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	
7	Подршка системима и услугама у ветеринарској и фитосанитарној области	7.1 Наставак активности на хармонизацији ветеринарског и фитосанитарног законодавства и пракси са ЕУ стандардима и најбољим праксама како би се подржао развој конкурентности пољопривредно-прехрамбених производа ;	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		7.2 Јачање капацитета надлежних тијела и инспекција за ветеринарство И фитосанитарну област, у складу са ЕУ захтјевима, и најбољим праксама и дефинисаним уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		7.3 Унапређење система идентификације животиња и система контроле кретања у складу са уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		7.4 Унапређење система службених контрола надлежних органа за ветеринарство и фитосанитарну област у складу са уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

#	Мјера	Подмјере	Рок															
			2018				2019				2020				2021			
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ
		7.5 Јачање капацитета надлежних институција за управљање кризним ситуацијама у случају болести животиња или биљака/хитни случајеви/, израда планова за непредвиђене ситуације у складу са уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		7.6 Јачање ИТ капацитета и прикупљања података у ветеринарској, узгојно-селекцијској и фитосанитарној области у складу са уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		7.7 Јачање лабораторијских капацитета на основу процјене и приједлога надлежних органа у складу са уставним надлежностима		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		7.8 Припрема и имплементација програма подршке производњи висококвалитетног сјемена и садног материјала у складу са уставним надлежностима		x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	
		7.9 Припрема и provedба програма подршке за заштиту здравља биља и		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	

#	Мјера	Подмјере	Рок															
			2018				2019				2020				2021			
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ
		кориштење и примјена производа за заштиту биља																
		7.10 Припрема и имплементација програма за заштиту здравља животиња и унапређење добробити животиња		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
8	Подршка органској производњи, заштити околине и смањење утицаја климатских промјена	8.1 Подршку производњи, сертификацији и контроли органске производње на свим нивоима, у складу са најбољим праксама ЕУ-а и захтјевима тржишта		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		8.2 Израда и provedба програма праћења пољопривредног земљишта (плодност, загађење, ерозија, претворба, итд.) и стварање регулаторног оквира за учинковито праћење стања пољопривредног земљишта;		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		8.3 Израда и provedба пилот програма за развој подручја са природним ограничењима (мање повољна подручја)		x	x			x	x			x	x			x	x	

#	Мјера	Подмјере	Рок															
			2018				2019				2020				2021			
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ
		8.4 Израда и усвајање програма ревитализације за пашњаке и природне ливаде		x	x			x	x			x	x			x	x	
		8.5 Израда и provedба програма за подршку очувању и одрживом кориштењу генетских ресурса (на примјер банке гена, теренско прикупљање, ботаничке баште, итд.);		x	x			x	x			x	x			x	x	
		8.6 Подршка циљаним програмима за смањење учинака климатских промјена на пољопривредну производњу и иновативне акције (нпр. улагање у обновљиве изворе енергије на пољопривредном газдинству-сунчева и геотермална енергија, енергија на органски отпад и сл.).		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
9	Подршка развоју административног сектора и услуга информационе подршке	9.1 Успостављање, развој и одржавање хармонизираних регистара пољопривредних произвођача у складу са уставним надлежностима;	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		9.2 Унапређење и одржавање Система за идентификацију и	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

#	Мјера	Подмјере	Рок															
			2018				2019				2020				2021			
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ
		кретање животиња у скалду са уставним надлежностима																
		9.3 Унапређење и одржавање FADN - Мреже рачуноводствених података са фарми у складу са уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		9.4 Јачање система и услуга за статистику у пољопривреди у складу са уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		9.5 Успостављање и одржавање Система за информисање о пољопривредном тржишту (AMIS) у складу са уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		9.6 Успостављање Система за идентификацију земљишних парцела (LPIS) у складу са уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		9.7 Успостављање Службе за предвиђање и извјештавање у пољопривреди (AFRS) у складу са уставним надлежностима ;		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	

#	Мјера	Подмјере	Рок															
			2018				2019				2020				2021			
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ
		9.8 Спровођење пољопривредног пописа у складу са уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
10	Подршка развоју капацитета институционално г управљања	10.1. Јачање капацитета и повећање ефикасности министарства и припадајућих јавних институција и организација у складу са уставним надлежностима.	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		10.2 Усвајање и хармонизација прописа из области пољопривреде на свим нивоима власти у складу са уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		10.3 Унапређење структура за управљање плаћањима у пољопривреди и руралном развоју, те контролних и координацијских структура и капацитета у складу са уставним надлежностима	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		10.4 Успостављање система за праћење и оцјену јавних политика у области пољопривреде и руралног развоја	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

#	Мјера	Подмјере	Рок															
			2018				2019				2020				2021			
			БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ	БиХ	ФБиХ	РС	БДБиХ
		10.5 Доношење мјера за унапређење вањске трговине пољопривредним и прехранбеним производима и заштиту домаће производње на свим нивоима;	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		10.6. Унапређење хоризонталне и вертикалне институционалне координације и размјене информација између надлежних тијела за пољопривреду и рурални развој са другим релевантним секторима у БиХ у складу са уставним надлежностима.	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
11	Мултидисциплинарне активности	11.1 Подршка младим пољопривредницима и младим предузетницима у руралним подручјима;		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		11.2 Подршка равноправности сполова;		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x
		11.3 Подршка агро-околишној заштити		x	x	x		x	x	x		x	x	x		x	x	x

8. Индикативни буџетски оквир (2018-2021)

8.1. Укупне буџетске алокације

Потребна средства за имплементацију активности предвиђених овим документом дефинисана су оквирним финансијским и стратешким документима надлежних институција који укључују и буџетска и ванбуџетска средства (донаторска, кредитна).

Средства која су предвиђена у Буџету Министарства спољне трговине и економских односа Босне и Херцеговине намијењена су за финансирање учешћа на сајамским и другим манифестацијама у земљи и иностранству у сврху промовисања домаће производње. С обзиром да се средства додјељују и за пољопривреду и остале дјелатности, наведени износ се односи на просјечан износ средства додијељен за сајамске и друге манифестације у посљедње три године, а које су се односиле на пољопривреду.

Средства која су планирана у Буџету Канцеларије за ветеринарство БиХ односе се на уговорене услуге штампање маркица и контролу заразних болести. Документом Оквирног Буџета 2018-2020. за ове намјене планирано је повећање.

Укупне буџетске алокације за Републике Српске односе се и на процјену средстава која се додјељу на нивоу локалних заједница.

Донаторска средства (укључујући и средства ЕУ) представљају недостајућа средства за имплементацију постављених циљева и мјера узимајући у обзир раст БДП од 3% чиме би се обезбиједило и повећање издвајања средства из свих буџета за пољопривреду и рурални развој. Учешће приватних средства у реализацији постављених циљева и мјера базирано је на искуствима сличних иницијатива и активности у земљама Западног Балкана.

Табела 8: Укупне буџетске алокације (КМ)

Све мјере:	Мјере од 1 до 11				
Извор	2018	2019	2020	2021	Тотал
МСТЕО и УЗВ	1.796.000	1.796.000	1.796.000	1.796.000	7.184.000
Федерација БиХ	91.500.000	114.200.000	127.500.000	141.000.000	474.200.000
Кантони у ФБиХ	20.000.000	23.000.000	23.000.000	23.000.000	89.000.000
Република Српска	99.732.000	111.931.000	117.128.000	124.584.000	453.375.000
Брчко дистрикт БиХ	8.950.000	9.650.000	9.871.000	10.400.660	38.871.660
Укупно БИХ	221.978.000	260.577.000	279.295.000	300.780.660	1.062.630.660
ЕУ	-	-	-	-	-
Донатори	10-15%	10-15%	10-15%	10-15%	10-15%
Приватна	13-17%	13-17%	13-17%	13-17%	13-17%

8.2. Буџетске алокације по циљевима

Табела 9: Буџетске алокације према циљевима (КМ)

Циљ 1:		Осигурање стабилности дохотка и изједначавање услова пословања са окружењем				
Извор	2018	2019	2020	2021	Тотал	
Федерација БиХ	55.500.000	57.200.000	59.000.000	60.500.000	232.200.000	
Кантони у ФБиХ	16.000.000	16.000.000	16.000.000	16.000.000	64.000.000	
Република Српска	62.365.000	65.735.000	69.230.000	73.375.000	270.705.000	
Брчко дистрикт БиХ	7.500.000	7.650.000	7.803.000	7.959.060	30.912.060	
Укупно БиХ	141.365.000	146.585.000	152.033.000	157.834.060	597.817.060	
Донатори	-	-	-	-	-	
Приватна	-	-	-	-	-	
Циљ 2:		Јачање конкурентности пољопривреде, шумарства и руралних подручја кроз повећање нивоа инвестиција и унапређење преноса знања и промовирање иновација;				
Извор	2018	2019	2020	2021	Тотал	
БиХ - МСТЕО	200.000	200.000	200.000	200.000	800.000	
Федерација БиХ	15.000.000	29.210.000	33.560.000	38.690.000	116.460.000	
Кантони у ФБиХ	0	0	0	0	0	
Република Српска	25.056.375	26.209.500	26.569.750	25.613.375	103.449.000	
БД БиХ	950.000	1.140.000	1.368.000	1.641.600	5.099.600	
Укупно БиХ	41.206.375	56.759.500	61.697.750	66.144.975	225.808.600	
Донатори	10-15 %	10-15%	10-15%	10-15%	10-15%	
Приватна	50-55%	50-55%	50-55%	50-55%	50-55%	
Циљ 3:		Унапређење тржишности пољопривредно-прехрамбених производа кроз повећање додане вриједности, побољшање стандарда квалитета и сигурности, и јачање веза унутар ланаца вриједности;				
Извор	2018	2019	2020	2021	Тоталс	
УзВ	1.596.000	1.596.000	1.596.000	1.596.000	6.384.000	
Федерација БиХ	7.500.000	8.490.000	11.040.000	14.310.000	41.340.000	
Кантони у ФБиХ	0	0	0	0	0	
Република Српска	2.381.000	2.533.500	2.998.500	3.276.000	11.189.000	
Брчко дистрикт БиХ	0	0	0	0	0	
Укупно БиХ	11.477.000	12.619.500	15.634.500	19.182.000	58.913.000	
Донатори	10-15%	10-15%	10-15%	10-15%	10-15%	
Приватна	3-6%	3-6%	3-6%	3-6%	3-6%	
Циљ 4:		Одрживо управљање природним ресурсима и прилагођавање климатским промјенама;				
Извор	2018	2019	2020	2021	Тотал	
Федерација БиХ	420.000	950.000	1.180.000	1.350.000	3.900.000	
Кантони у ФБиХ	0	0	0	0	0	
Република Српска	805.000	7.742.375	8.158.250	11.750.775	28.456.400	
Брчко дистрикт БиХ	0	0	0	0	0	
Укупно БиХ	1.225.000	8.692.375	9.338.250	13.100.775	32.356.400	
Донатори	10-15%	10-15%	10-15%	10-15%	10-15%	
Приватна	-	-	-	-	-	

Циљ 5:					
Побољшање квалитета живота у руралним подручјима кроз остваривање нових извора прихода и унапређење физичке инфраструктуре, друштвене укључености и доступности јавних услуга;					
Извор	2018	2019	2020	2021	Тотал
Федерација БиХ	5.700.000	9.650.000	11.490.000	13.770.000	40.610.000
Кантони у ФБиХ	4.000.000	7.000.000	7.000.000	7.000.000	25.000.000
Република Српска	2.914.625	3.375.625	3.451.500	3.723.850	13.465.600
Брчко дистрикт БиХ	300.000	300.000	300.000	300.000	1.200.000
Укупно БиХ	12.914.625	20.325.625	22.241.500	24.739.850	80.275.600
Донатори	10-15%	10-15%	10-15%	10-15%	10-15%
Приватна	25-30%	25-30%	25-30%	25-30%	25-30%
Циљ 6:					
Унапређење институционалних система и капацитета и хармонизација правног оквира, из области пољопривреде и руралног развоја, на свим нивоима власти у складу са уставним надлежностима, у правцу постепеног приближавања заједничкој пољопривредној политици ЕУ.					
Извор	2018	2019	2020	2021	Тотал
Федерација БиХ	7.380.000	8.700.000	11.230.000	12.380.000	39.690.000
Кантони у ФБиХ	0	0	0	0	0
Република Српска	6.210.000	6.335.000	6.720.000	6.845.000	26.110.000
БД БиХ	200.000	300.000	400.000	500.000	1.400.000
Укупно БиХ	13.790.000	15.335.000	18.350.000	19.725.000	67.200.000
Донатори	30- 50%	30-50%	30-50%	30-50%	30-50%
Приватна	-	-	-	-	-